

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

О. Г. Кривопуск

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ
ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ЗА ОСОБОЮ,
ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ЧИ
ПІКЛУВАННЯ**

Монографія

Дніпро
2025

УДК 343.98:343.62-053.2

К 82

*Затверджено Вченою радою Дніпровського
державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 27.11.2025)*

РЕЦЕНЗЕНТИ

Олександр Юнін, доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України, проректор
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;

Руслан Степанюк, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів Харківського національного
університету внутрішніх справ;

Віктор Діденко, начальник Управління стратегічних
розслідувань в Дніпропетровській області ДСР Національної
поліції України, кандидат юридичних наук.

Кривопуск О. Г.

**К 82 Теорія та практика розслідування злісного невиконання
обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої
встановлена опіка чи піклування : монограф. / О. Г. Кривопуск.
Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. 232 с.**

ISBN 978-617-560-113-6

З урахуванням сучасного стану криміналістичної науки та правоохоронної практики комплексно досліджено питання щодо розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, відносно якої встановлено опіку чи піклування. Визначено поняття та елементи криміналістичної характеристики цього кримінального правопорушення. Здійснено детальний аналіз правового регулювання відносин у сфері захисту прав дитини або іншої особи, щодо якої встановлено опіку чи піклування, описано фактори, що впливають на рівень протиправних дій у цій сфері. Висвітлено особливості початку досудового розслідування таких правопорушень та обставини, що необхідно встановити. Розкрито специфіку організації та планування розслідування, висвітлено організаційно-тактичні аспекти проведення окремих слідчих (розшукових) та процесуальних дій. Досліджено особливості застосування спеціальних знань при розслідуванні аналізованого кримінального правопорушення.

Для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти юридичних ЗВО, працівників поліції, прокуратури та адвокатури, усіх, хто виявляє інтерес до юридичної науки.

ISBN 978-617-560-113-6

© Кривопуск О. Г., 2025

© ДДУВС, 2025

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ	9
1.1. Правове регулювання відносин у сфері захисту прав дитини або іншої особи, щодо якої встановлена опіка чи піклування в контексті соціально-економічних трансформацій та криміналізації суспільства	9
1.2. Криміналістична характеристика злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	23
Розділ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ	69
2.1. Особливості початку досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	69
2.2. Організація та планування розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	85
2.3. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції а також з іншими державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	103

Розділ 3. ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ	116
3.1. Особливості проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів	116
3.2. Організаційно-тактичне забезпечення допиту підозрюваного, потерпілого та свідка та пред'явлення для впізнання	130
3.3. Процесуальні та тактичні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	150
3.4. Профілактична діяльність уповноважених осіб у кримінальних провадженнях за фактами вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування	168
ВИСНОВКИ	183
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	191
ДОДАТКИ	209

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДТП	—	Дорожньо-транспортна пригода
ЄРДР	—	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	—	Європейський Союз
ЗМІ	—	Засоби масової інформації
КК	—	Кримінальний кодекс
КПК	—	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	—	Міністерство внутрішніх справ
МОЗ	—	Міністерство охорони здоров'я
НПА	—	Нормативно-правовий акт
НПУ	—	Національна поліція України
НСРД	—	Негласні слідчі (розшукові) дії
ООН	—	Організація Об'єднаних Націй
п.	—	Пункт
р.	—	Рік
с.	—	Сторінка (сторінки)
СК	—	Сімейний Кодекс
СМЕ	—	Судово-медична експертиза
СОГ	—	Слідчо-оперативна група
СПЕ	—	Судово-психіатрична експертиза
СРД	—	Слідчі (розшукові) дії
ст.	—	Стаття
ЦК	—	Цивільний кодекс України
ЦПК	—	Цивільний процесуальний кодекс України
ч.	—	Частина

*Діти — це наше майбутнє,
наша надія
і наша єдина гарантія того,
що життя продовжиться
(народна мудрість)*

*Чини так, щоб ти завжди ставився
до людства і в своїй особі, і в особі
всякого іншого також як до цілі, і
ніколи б не ставився до нього тільки
як до засобу
(І. Кант)*

ПЕРЕДМОВА

В умовах повномасштабної війни в Україні поширилися випадки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, що є вкрай тривожним явищем і має свої специфічні причини та наслідки. Конфлікт не лише загострює вже існуючі соціальні проблеми, а й породжує нові виклики для батьківства та добробуту дітей. У контексті конституційних засад України, що проголошують невід'ємність та рівність гідності й прав усіх осіб, незалежно від їхніх соціодемографічних (раса, стать, вік), світоглядних (релігійні, політичні переконання) чи соціально-економічних (майновий стан) характеристик, особливої ваги набуває забезпечення паритетності прав осіб, які потребують опіки та піклування.

Безумовна імплементація принципу рівності стосовно дітей та інших соціально вразливих груп населення, незалежно від їхнього правового статусу, становить собою фундаментальний конституційний імператив, що детермінує функціонування правової держави та акумулює її гуманістичний і демократичний потенціал. Зазначений принцип не обмежується декларативною функцією, а накладає на державу та суспільство безпосереднє зобов'язання щодо формування сприятливих умов для всебічного розвитку та ефективного захисту прав таких осіб, забезпечуючи їм еквівалентний доступ до соціальних благ та елімінацію будь-яких проявів дискримінації.

Батьки дітей, опікуни та піклувальники, які здійснюють догляд за особами, які потребують догляду або піклування, зобов'язані постійно

дбати про їх фізичне здоров'я, психічний стан, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей. Однак на практиці реалізація цього принципу може стикатися з численними викликами. На тлі економічної нестабільності у державі та знецінення сімейних цінностей частобатьки приділяють недостатньо уваги розвитку дітей, байдуже ставляться до їх виховання. Трапляються випадки народження дітей з метою отримання прибутку у вигляді соціальних виплат з державного бюджету.

Паралельно, деструктивні трансформації у суспільній свідомості та психологічному стані індивідів, спричинені широкомасштабною збройною агресією російської федерації, актуалізували критичні загрози життю, здоров'ю та особистісному розвитку дітей та інших осіб, що перебувають під опікою та піклуванням.

За даними офісу Генеральної прокуратури України, у 2019 р. до ЄРДР внесено 270 фактів за ознаками злочину, передбаченого статтею 166 КК України, і лише 77 обвинувальних актів органами досудового розслідування було направлено до суду; 2020 р. – 60 обвинувальних актів у 1 322 провадженнях; 2021 р. – 43 обвинувальні акти у 1 166 випадках, у 2022 р. – 33 обвинувальні акти у 759 випадках; у 2023 р. – 7 обвинувальних актів у 72 випадках. Така незначна кількість направлених обвинувальних актів свідчить про наявність певних проблем, які виникають під час досудового розслідування. Проте оцінити реальні масштаби таких протиправних дій дуже складно, адже більшість таких фактів залишається латентними. Водночас анкетування працівників правоохоронних органів показало, що ця категорія злочинів має тенденцію до збільшення.

Постійна ескалація кримінальних проявів у цій категорії правопорушень об'єктивно детермінує нагальність оптимізації стратегій протидії зазначеним протиправним діянням. Проблемність зумовлюється й недостатньою професійною підготовкою осіб, які здійснюють розкриття і розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, а також відсутністю методичних рекомендацій щодо їх розслідування.

Базисом для формування основних положень дисертаційного дослідження стали ґрунтовні праці вчених-криміналістів і процесуалістів щодо вагомих положень методики розслідування злочинів: Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Дрозд, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Мельник, І. В. Пиріг,

В. М. Плетенець, О. В. Пчеліна, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та ін.

Серед сучасних наукових розробок, які мають спеціалізований теоретико-прикладний характер, а також є підґрунтям для формування методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, варто виокремити такі дисертаційні дослідження: О.Ф. Вакуленко «Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх» (Харків, 2017), Є.С. Усова «Кримінологічна характеристика та запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України)» (Харків, 2016), А. О. Стариченко «Діяльність національної поліції по охороні прав дітей в Україні: адміністративно-правові аспекти» (Одеса, 2022) та ін.

Проте на сьогодні відсутні комплексні наукові дослідження, присвячені методиці розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Окреслене вище характеризує актуальність цього дослідження, його наукове, теоретичне та практичне значення, а також визначає вибір напряму монографічного дослідження.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

1.1. Правове регулювання відносин у сфері захисту прав дитини або іншої особи, щодо якої встановлена опіка чи піклування в контексті соціально-економічних трансформацій та криміналізації суспільства

Глибоке вивчення правового регулювання відносин у сфері захисту прав дитини або іншої особи, щодо якої встановлена опіка чи піклування, кардинально впливає на методику розслідування злочинів, передбачених, зокрема, статтею 166 Кримінального кодексу України, оскільки бланкетний характер цієї норми вимагає від слідчого комплексного міжгалузевого аналізу Сімейного, Цивільного, Адміністративного та Міжнародного права для точного визначення обсягу порушених обов'язків. Нечіткість законодавчого визначення понять «злісність» та «тяжкі наслідки» створює значні труднощі у доказуванні, вимагаючи від слідчих розуміння доктринальних підходів та судової практики щодо цих оціночних категорій. Крім того, знання міжнародних зобов'язань України та функціонування відповідних державних і громадських інституцій дозволяє ефективно взаємодіяти з ними та долати формальні перешкоди, що виникають через недосконалість національного законодавства, забезпечуючи таким чином належну кваліфікацію та виконання завдань кримінального провадження.

Аналізуючи вплив правових та економічних чинників на рівень злочинності, пов'язаної з порушенням прав неповнолітніх та осіб, які перебувають під опікою чи піклуванням, слід зазначити, що з моменту відновлення незалежності Україна постійно перебуває у складних економічних умовах. Перехід від планової радянської економіки до сучасних ринкових відносин спровокував низку фінансово-економічних, внутрішньо- та зовнішньополітичних криз. Це, у свою чергу, призвело до скорочення виробництва, девальвації національної валюти та значного зниження реальних доходів населення, що корелює зі змінами у рівні

злочинності у досліджуваній сфері¹.

Поряд з економічними змінами, Україна також зазнала трансформації політичного курсу, проголосивши орієнтацію на інтеграцію з Європейським Союзом. Виконуючи свої зобов'язання на шляху до євроінтеграції, Україна взяла на себе міжнародні обов'язки, що передбачають узгодження національного законодавства з нормами провідних країн-членів ЄС. Це досягається шляхом імплементації міжнародного законодавства та врахування міжнародного досвіду, зокрема у сфері захисту прав дітей.

Здійснивши ретроспективний аналіз кримінального законодавства радянських часів, зазначимо, що до 2001 року в Україні діяв Кримінальний Кодекс, який не мав у своєму складі спеціальної норми, яка би встановлювала відповідальність за невиконання батьками обов'язків по догляду за дитиною. Кримінальним Кодексом УРСР (ст. 114) передбачалась відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дитини. Ст. 115 встановлювала відповідальність за зловживання опікунськими правами і залишення підопічних дітей без нагляду і допомоги².

Аналіз норм радянського законодавства свідчить, що воно переважно зосереджувалося на захисті майнових та інших матеріальних прав потерпілих. При цьому належний захист нематеріальних потреб, таких як право дитини на безпечне середовище та гармонійний духовний і фізичний розвиток, не враховувався повною мірою і саме тому у 2001 році було ухвалено новий Кримінальний кодекс України. Його стаття 166 запровадила кримінальну відповідальність за злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками своїх законних обов'язків щодо догляду за дитиною або особою, над якою встановлено опіку чи піклування, якщо це призвело до тяжких наслідків³.

Проаналізувавши статтю 166 Кримінального кодексу України, бачимо, що законодавець чітко визначає умови для настання кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність настає, якщо діяння злочинця є злісними, обсяг обов'язків з догляду визначений законом, і ці дії призвели до тяжких наслідків.

¹Шамборовський Г. О. Трансформація соціально-економічної системи України в умовах європейської інтеграції. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2016. Вип. 39. С. 278–285.

²Кримінальний кодекс України від 28.12.1960. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення 14.07.2025).

³Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 14.07.2025).

З огляду на це, важливо детально вивчити нормативно-правові акти, що регулюють сімейні відносини та захист прав дітей і осіб під опікою чи піклуванням. Саме порушення цих норм у сукупності формують склад злочину, передбаченого статтею 166 КК України.

Як уже зазначалося, однією з ключових умов для притягнення до кримінальної відповідальності є наявність ознак злісності у діях правопорушника. Натомість, чинний Кримінальний кодекс України не розкриває поняття «злісність», а стаття 166 КК не містить примітки, яка б деталізувала, які саме дії підпадають під цю категорію. Ця невизначеність призводить до суб'єктивного підходу при кваліфікації злочину та значно ускладнює доведення злісності під час досудового розслідування.

Для здійснення правильної кримінально-правової кваліфікації злочинів, які вчиняються за наявності досліджуваної ознаки, необхідно, щоб правоохоронні органи мали однозначний орієнтир щодо тлумачення змісту розгляданого поняття⁴.

Одним із визначень терміну «злісний» це «свідомо несумлінний», «упертий», або який завдає шкоди; шкідливий, небезпечний^{5 6}.

Проаналізувавши наявні в юридичній літературі підходи до поняття «злісність», можна зазначити, що науковці мають різні погляди щодо визначення цієї дефініції, що викликає дискусії та суперечки в наукових колах.

Зокрема, Белова О. І. зазначає, що поняття злісності є оціночним і має враховуватись у кожному окремому випадку залежно від фактичних обставин вчиненого, тобто злісність, на думку автора, пов'язується з тривалістю у часі вчинюваного суспільно небезпечного діяння⁷.

Цікавою є думка Д.П. Євтеєвої, яка виділяє критерії, які в сукупності свідчать про ознаки злісності: а) кількісно-темпоральний (об'єктивний) критерій, що виражається у значній тривалості в часі, систематичності ухилення від виконання обов'язків по догляду; б) якіснореляційний (суб'єктивний), який виявляється в байдужому ставленні батьків до дитини, свідомому залишенні їх у несприятливих умовах, або ж свідомому зайнятті пасивної позиції щодо проблем дитини

⁴ Оксаніченко А. С., Шаблистий В. В. Поняття злісності за кримінальним правом України : монограф. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 184 с.

⁵ Новий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : Голяка В. М., 2010. 768 с.

⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Брусел. Київ : ВТФ Перун, 2009. 1736 с.

⁷ Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 184 с.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* або підопічного⁸.

Шаблистий В. В., погоджуючись із критеріями, запропонованими Євтеєвою Д. П., вказує на їхній недолік: ці критерії виключають склад злочину у випадках одноразового невиконання батьківських обов'язків, що призвело до тяжких наслідків⁹. Щоб усунути цю колізію, вчений пропонує власне бачення. Він вважає, що термін «злісний» слід віднести до якісних ознак, підкреслюючи при цьому, що такі ознаки не піддаються кількісному виміру як узагальнені емпіричні характеристики. Саме тому встановлення їхнього змісту є вкрай складним¹⁰.

На законодавчій неузгодженості акцентує увагу й Литвин І. І., який вказує, що під злісним невиконанням батьками, опікунами чи піклувальниками обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, необхідно розуміти бездіяльність щодо встановленого законом обов'язку дбати та піклуватись про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, якщо особи могли, але не виконували покладених на них обов'язків і якщо це призвело до настання тяжких наслідків¹¹. Водночас, відповідно Постанови Верховного суду України від 02.11.2021, обставинами, які вказують на злісний характер невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, можуть, зокрема, бути їх тривалість, системність, багаторазовість і так далі¹².

Аналіз наукових підходів до визначення поняття «злісність» як обов'язкової ознаки складу злочину свідчить про відсутність уніфікованого тлумачення. Це поняття інтерпретується залежно від конкретних обставин і умов кожного окремого кримінального правопорушення. Разом з тим, враховуючи наукові погляди та результати аналізу судово-слідчої практики, до ознак злісності можна віднести: тривалість діянь, свідоме створення умов, що можуть призвести до тяжких наслідків, а також систематичний характер вчинюваних діянь.

Результати анкетування слідчих підтверджують відсутність

⁸ Євтеєва Д. П. Особливості об'єктивної сторони злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1. С. 224–240.

⁹ Оксаніченко А. С., Шаблистий В. В. Зазнач. твір.

¹⁰ Там само.

¹¹ Литвин І. І. Об'єктивні ознаки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2016. № 6. С. 109-113.

¹² Постанова Верховного Суду у справі № 450/1146/14-к від 02 листопада 2021 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100957076>.

єдиного підходу до визначення терміна «злісний» та суб'єктивне тлумачення статті 166 Кримінального кодексу України. Це, у свою чергу, призводить до неоднакового застосування цієї норми на практиці.

Як наслідок, дедалі більше науковців сходяться на думці щодо необхідності виключення обов'язкової ознаки «злісний» зі статті 166 Кримінального кодексу України. Це зумовлено розмитістю та суб'єктивністю тлумачення зазначеного терміна, що ускладнює правильну кваліфікацію злочину.

Зокрема, Морозюк С. М., обґрунтовуючи таку позицію, наголошує, що криміноутворюючою ознакою складу злочину є тяжкі наслідки¹³. Втім, схожа за змістом позиція й Філіпенка В. Р., який вказує, що для кваліфікації за цією статтею в основі лежить встановлення факту настання тяжких наслідків, які можуть бути спричинені як тривалим і систематичним, так і одноразовим невиконанням обов'язків¹⁴.

Отже, наявністю у диспозиції ст. 166 КК України оціночних понять (злісність та тяжкі наслідки) та відсутність критеріїв їх визначення спричиняє суттєві помилки у правозастосовній діяльності¹⁵.

Зважаючи на викладене, зростає консенсус серед науковців та практичних працівників Національної поліції і служб у справах дітей щодо необхідності внесення змін до статті 166 Кримінального кодексу України, зокрема виключення кваліфікуючої ознаки «злісне». Цей крок, на їхню думку, забезпечить точнішу кваліфікацію злочинів, усуне суб'єктивність у тлумаченні правової норми та сприятиме належному виконанню завдань кримінального провадження. Дослідження показують, що значна частина опитаних (34,6 % вважають це імовірним, 21,2 % – безумовно так) підтримує ці зміни, тоді як менша частка (15,4 % – імовірно в окремих випадках, 9,6 % – категорично проти) виступає проти, а 19,2 % респондентів ще не визначилися з позицією.

Іншою обов'язковою умовою настання кримінальної відповідальності за ст. 166 КК України є встановлення факту порушення встановлених законом обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою.

¹³ Морозюк С. М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. 164–169 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 205 с.

¹⁴ Філіпенко В. Р. Суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 166 КК України. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. № 4. С. 264–275.

¹⁵ Філіпенко В. Р. Кримінальна відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: монографія. Харків: Право, 2023. 328 с.

Обсяг цих обов'язків регулюється значною кількістю нормативно-правових актів як національного, так і міжнародного права. Зокрема, в ст. 51 Конституції України зазначено, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою, а ст. 52 безпосередньо спрямована на попередження насильства над дітьми, згідно з якою будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідується законом¹⁶.

Водночас законодавчим актом, який безпосередньо покликаний для забезпечення прав дитини, є Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 року, який являє собою спеціальний акт законодавства в галузі захисту прав дитини та недопущення насильства щодо неї. Відповідно до цього нормативного документа, охорона дитинства визначається стратегічним загальнонаціональним пріоритетом і має на меті забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні. Крім того, ст. 11 встановлено відповідальність за створення неналежних умов для розвитку дитини, а у ст. 12 закріплені права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини¹⁷. Саме цей Закон є одним із основних НПА, яким керуються органи досудового розслідування під час кваліфікації та розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Треба зазначити, що суди під час розгляду справ досліджуваної категорії спираються на норми Сімейного Кодексу України. Зокрема, згідно із ст. 150 СК батьки зобов'язані піклуватись про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Відповідно до ст. 180 СК батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. У ст. 144 встановлюється обов'язок зареєструвати народження дитини в органі державної реєстрації актів цивільного стану¹⁸.

Як свідчить дослідження, необхідність звернення до статті 144 Сімейного кодексу України зумовлена значною часткою випадків, коли батьки, притягнуті до кримінальної відповідальності, не реєстрували факт народження дитини у відповідних органах (18,75 %). Зокрема, у 32,4 % цих випадків матері народжували самостійно, без звернення до закладів охорони здоров'я та кваліфікованої медичної допомоги. Відсутність реєстрації народження дитини унеможлиблює отримання

¹⁶ Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 14.03.2025).

¹⁷ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top> (дата звернення 14.03.2025).

¹⁸ Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 14.03.2025).

уповноваженими органами інформації про новонародженого, що перешкоджає своєчасному наданню допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах і нерідко призводить до тяжких наслідків.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що лише у 14,29 % батьків (опікунів чи піклувальників), яких було притягнуто до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, перебували на обліку служби у справах дітей та сім'ї, як такі, що перебувають у складних життєвих обставинах¹⁹.

Як показало опитування слідчих, однією з головних причин несвоєчасного реагування на випадки вчинення злочинів даної категорії, є недосконалий механізм взаємодії між органами державної влади та місцевого самоврядування зі службами у справах дітей.

Треба зазначити, що перелік суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю встановлює Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2021 року, який у ст. 3 зазначає, що одним із таких суб'єктів є служба у справах дітей²⁰. Проте, законодавчо коло повноважень та компетенція служби вказаним НПА не врегульована.

Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 року окреслено коло органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, на які покладено обов'язок соціального захисту дітей і профілактику правопорушень. Відповідно до ст. 5 Закону, спеціально уповноважені підрозділи органів НПУ проводять роботу щодо виявлення батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей²¹.

Втім, аналіз матеріалів кримінальних проваджень, кваліфікованих за статтею 166 Кримінального кодексу України, показав, що наслідки, які є підставою для притягнення винної особи до кримінальної

¹⁹ Кривопис О. Г. Питання правового регулювання злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф., м. Хмельницький, 16 березня 2023 р. / Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 2023. С. 142–144.

²⁰ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.

²¹ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 04.01.2025).

відповідальності, виходять за межі смерті потерпілої особи, отримання тілесних ушкоджень чи набуття хронічних захворювань. Вони також можуть включати ухилення від обов'язку забезпечення належного рівня освіти, вільного та всебічного розвитку особистості дитини, а також порушення її права на належне батьківське виховання.

Під час розслідування необхідно враховувати також норми Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 року, який в ч. 2 ст. 12 зазначає, що загальна середня освіта в Україні є обов'язковою і здобувається в інституційних або індивідуальних формах. Відповідно до ст. 26 Закону, керівник закладу освіти зобов'язаний повідомити уповноваженим підрозділам органів НПУ та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти та службі у справах дітей про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти²². Однак, зважаючи на норми ст. 26 Закону, керівник закладу освіти не зобов'язаний повідомляти про виявлені ним або працівниками освітнього закладу факти ймовірного неналежного виконання обов'язків з боку батьків.

Опитуванням представників служб у справах дітей, було встановлено, що суттєвою перешкодою є відсутність комунікації та неповідомлення про факти, які можуть свідчити про вчинення злочину з боку адміністрації шкіл.

Поширеними є ситуації, коли сім'я потрапляє в поле зору служби у справах дітей, і для обліку такої сім'ї потрібна характеристика з місця навчання дитини. Фахівці служби надсилають запити до шкіл, де навчаються потерпілі. Проте, отримуючи відповідь від навчального закладу, часто з'ясовується, що діти систематично пропускають заняття, мають низьку успішність, не засвоюють освітню програму, виглядають неохайно, часто приходять до школи голодними (що проявляється у крадіжці їжі або проханні нагодувати), а також з тілесними ушкодженнями.

На нашу думку, законодавче закріплення обов'язку повідомлення до відповідних органів не тільки про факти булінгу, а і про факти, які зазначені вище, дозволить оперативно реагувати на такі повідомлення, проводити перевірки умов проживання сім'ї, де знаходиться дитина, що допоможе вжити дієвих заходів, направлених на забезпечення прав і свобод дитини.

Законом України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 в ст. 25 на батьків учнів, а також керівників закладів освіти

²² Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові та криміналістичні засади розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка та піклування
покладається відповідальність за здобуття ними повної загальної середньої освіти²³.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень виявив, що посадові особи освітніх закладів найчастіше фіксують такі ознаки неналежного догляду: пропуски навчальних занять без поважних причин (26 %) та прибуття до школи з тілесними ушкодженнями (18 %). Додатково, психологи закладів освіти відмічають зміни у поведінці дітей (15 %), що проявляються у їхній заляканості, замкненості, пригніченому чи дратівливому стані. Педагоги також звертають увагу на тривалий неохайний зовнішній вигляд потерпілих (брудний одяг, ігнорування правил особистої гігієни), що свідчить про неналежне піклування та контроль з боку батьків.

Істотну роль відіграє діяльність служби у справах дітей, яка регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 року № 1068 «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей».

Серед основних завдань, покладених на службу, зазначених у п. 3, треба виділити зокрема: ведення обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок); визначення пріоритетних напрямів поліпшення становища дітей, їх соціального захисту, сприяння фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень²⁴.

Водночас, Наказом МВС України від 19 грудня 2017 року № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» створено спеціально уповноважений орган в складі НПУ – підрозділ ювенальної превенції, завданнями якого стало забезпечення прав і свобод дітей та профілактична діяльність, направлена на запобігання дитячій бездоглядності, здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб, вжиття заходів для запобігання і припинення стосовно дитини будь-яких протиправних діянь. Крім того, Інструкцією встановлюються форми взаємодії НПУ зі службою у справах дітей в

²³ Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#top> (дата звернення 15.03.2025).

²⁴ Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.06.25 р.).

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія
межах своєї компетенції²⁵.

Порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи між собою та підрозділами НПУ регулюється двома постановами КМУ. Постановою від 24.09.2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» затверджено «Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини». Згідно з Порядком служба у справах дітей разом з працівниками уповноваженого підрозділу органу НПУ та охорони здоров'я протягом доби після надходження повідомлення про дитину, яка залишилась без батьківського піклування, проводять обстеження умов її перебування, стану здоров'я та з'ясовують обставини, за яких дитина залишилась без піклування²⁶.

Разом з тим, Постановою КМУ від 01.06.2020 року № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» затверджено «Порядок забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження». Відповідно до п. 1 завданням Порядку є визначення механізму взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, інших закладів та установ під час забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, під час виявлення, розгляду звернень та повідомлень про таких дітей, забезпечення їх безпеки, а також надання необхідної допомоги.

Постановою закріплено визначення термінів, зокрема, під складними життєвими обставинами слід розуміти умови, що негативно впливають на життя дитини, стан її здоров'я та розвиток, установлені за результатами оцінювання потреб дитини та її сім'ї у соціальних послугах. Відповідно до п. 25, окремо зазначаються особливості допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах органами НПУ²⁷.

Безперечно, права дітей та осіб, які потребують опіки чи

²⁵ Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення 07.01.2025).

²⁶ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.03.2025).

²⁷ Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 р. № 585. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.03.2025).

піклування, крім розглянутих законодавчих актів, охороняються Цивільним кодексом України, глава 6 якого присвячена безпосередньо питанням опіки та піклування, а ст. 55 зазначає, що опіка та піклування встановлюється з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки²⁸.

Ми, безумовно, не охопили всіх нормативно-правових актів, що регулюють захист прав та свобод дітей і підопічних осіб. Основний акцент було зроблено на аналізі норм національного законодавства, які найчастіше використовуються органами досудового розслідування під час розгляду випадків злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або особою під опікою чи піклуванням.

Натомість, слід зазначити, що забезпечення захисту прав дитини є одним із ключових зобов'язань України на шляху до отримання статусу країни-члена Європейського Союзу. Внаслідок цього значна кількість міжнародних актів була імплементована в національне законодавство.

Серед основних актів міжнародного права, що забезпечують охорону прав дітей, та порушення норм яких необхідно встановити під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, можна назвати Декларацію прав дитини, проголошену Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року та Конвенцію про права дитини, яка ратифікована 21 лютого 1990 року та набула чинності 27 вересня 1991 року^{29 30}.

Отже, охорона прав дітей та осіб, які потребують опіки чи піклування, є одним з пріоритетних напрямків діяльності органів державної влади. Про це свідчить значний обсяг нормативно-правових документів, що забезпечують захист як майнових, так і немайнових прав цих категорій осіб. Водночас, значна кількість нормативно-правових актів, інструкцій та міжнародних документів призводить до дублювання функцій між різними суб'єктами органів державної влади та місцевого самоврядування. Це, у свою чергу, закономірно викликає численні колізії та конкуренцію правових норм. При цьому зберігаються суттєві прогалини в законодавстві, що сприяють ухиленню від відповідальності

²⁸ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 14.03.2025).

²⁹ Декларація прав дитини від 20.11.1959. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення 14.03.2025).

³⁰ Конвенція про права дитини від 20.11.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 14.03.2025).

осіб, які порушують встановлені норми.

Лесько Н. В., аналізуючи діяльність служби у справах дітей, доходить висновку, що працівники служб у справах дітей здійснюють значний обсяг роботи, проте здебільшого це відбувається у доволі вузьких напрямках та дублюється іншими органами та установами³¹.

Під час розслідування злочинів, кваліфікованих за статтею 166 Кримінального кодексу України, правоохоронні органи нерідко також стикаються з формальними перешкодами, зумовленими недоліками чинного законодавства, що унеможлиблює притягнення до відповідальності одного з батьків потерпілої дитини.

У контексті цієї проблематики Артеменко І. І. наголошує, що на практиці наявні проблеми притягнення до кримінальної відповідальності особи, що проживає спільно з неповнолітнім, який фактично є батьком дитини, але юридично не оформлений. Досить часто рідний батько доводиться вітчимом власній дитині і не може бути притягнутий до відповідальності³².

Погоджуючись із позицією автора, ми проаналізували судову практику за статтею 166 Кримінального кодексу України. З'ясувалося, що у 62,50 % випадків злочини були скоєні в «повних» сім'ях, де вихованням дитини мали займатися обоє батьків. При цьому у 31,48 % випадків чоловік не був біологічним батьком дитини, а лише співмешканцем матері, що унеможливлювало притягнення його до кримінальної відповідальності. Крім того, у 21,24 % сімей біологічний батько, який проживав разом з дітьми, юридично не був оформлений у цій ролі, ймовірно, для отримання соціальної допомоги.

Лише у 12,50 % від загальної кількості обвинувальних вироків до відповідальності притягувалися обидва батьки. Детальний аналіз випадків, де чоловік і жінка проживали разом як сім'я, і цей факт був підтверджений досудовим розслідуванням, показав, що лише у 10,35 % таких випадків за вчинення злочину, передбаченого статтею 166 КК України, до відповідальності притягували обох батьків потерпілої особи. Цей стан справ пояснює, чому в більшості випадків до відповідальності притягуються жінки (матері потерпілих).

Як показало опитування слідчих, значною перешкодою для притягнення до відповідальності обох осіб з подружжя 42 %

³¹ Лесько Н. В. Служба у справах дітей як суб'єкт захисту дітей від насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 26–29.

³² Артеменко І. І. Суб'єкти злочину, передбаченого ст. 166 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство.* 2016. Вип. 3. Ч. 2. С. 144–148.

респондентів вважають неможливість визначення обсягу відповідальності кожного суб'єкта злочину.

При цьому у ст. 141 СК України зазначено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою³³.

Закономірно стверджувати, що у випадках вчинення злочинів досліджуваної категорії відповідальність мають нести обоє батьків. Проте, на практиці виникають ситуації, коли тяжкі наслідки настають з вини лише одного з них, і такі обставини потребують ретельного встановлення та всебічного дослідження під час розслідування. З іншого боку, трапляються випадки, коли слідство встановлює, що потерпіла дитина проживала з батьком і матір'ю, які протягом тривалого часу систематично не виконували своїх обов'язків з догляду, що призвело до тяжких наслідків.

Дедалі частіше виникають ситуації, коли жінка, перебуваючи в офіційному шлюбі, але не проживаючи зі своїм чоловіком, народжує дитину від іншого партнера, з яким вона веде спільне господарство без офіційної реєстрації шлюбу (так званого «цивільного» чоловіка). У подібних випадках у свідоцтві про народження дитини батьком зазначається офіційний чоловік.

Це створює формальні перешкоди для притягнення біологічного батька до кримінальної відповідальності, оскільки згідно з офіційним документом батьком дитини є зареєстрований чоловік. У таких ситуаціях встановлення батьківства можливе лише у судовому порядку.

Опитування слідчих показало, що довести факт злісності часто неможливо через відсутність єдиного підходу до цієї дефініції. Крім того, слідчі стикаються з ситуаціями, коли формальні причини (як ті, що були розглянуті раніше) перешкоджають притягненню особи до відповідальності. І, як наслідок сукупності цих об'єктивних обставин, які ускладнюють досудове розслідування, слідчі вимушені кваліфікувати такі злочини за статтею 135 Кримінального кодексу України – залишення в небезпеці. Головною причиною зміни кваліфікації 77 % слідчих вважають недосконалість законодавчого регулювання та неможливість доведення злісності дій злочинця.

Згідно з опитуванням, більшість слідчих стикаються з труднощами при встановленні «тяжких наслідків» під час розслідування проваджень за статтею 166 Кримінального кодексу України. Разом з тим, аналіз норм

³³ Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 14.03.2025).

Кримінального кодексу України свідчить, що законодавець переважно визначає поняття тяжкого наслідку через призму матеріальних збитків, спричинених злочином. Винятком є лише примітка до статті 360 КК України («Умисне пошкодження або руйнування телекомунікаційної мережі»), де настання тяжких наслідків не пов'язується з матеріальною шкодою, вираженою у грошовому еквіваленті.

Зважаючи на положення науково-практичного коментаря КК України, тяжкі наслідки в ст. 166 – ознака оціночна, яка потребує визначення у кожному конкретному випадку. Такими наслідками можуть визнаватись смерть, каліцтво дитини (підопічного), захворювання на небезпечну хворобу, вчинення ними суспільно небезпечних діянь, які призвели до смерті інших осіб, заподіяння істотної шкоди їх здоров'ю або потягли великі матеріальні збитки тощо³⁴.

Проте, аналізуючи ознаки злочину, передбаченого ст. 166 КК України, Литвин І. І. пропонує під тяжкими наслідками розуміти істотну фізичну, матеріальну чи моральну шкоду, спричинену дитині (підопічному), внаслідок невиконання батьками, опікунами (піклувальниками) покладених на них законом обов'язків³⁵.

Таким чином, можна констатувати відсутність єдиного підходу до встановлення тяжких наслідків, оскільки ця дефініція є оціочною та визначається під час розслідування кожного конкретного злочину. Доведення її наявності покладається на сторону обвинувачення в судовому засіданні. При цьому, аналіз судових рішень виявив, що тяжкими наслідками злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою визнаються: смерть потерпілого, що у більшості випадків є результатом нещасних випадків (таких як утоплення, ураження струмом, переохолодження, пожежа, отруєння) та спричинена ненаданням або несвоєчасним наданням медичної допомоги; отримання психологічної травми; хронічні захворювання, небезпечні порушення функцій організму або каліцтва; а також відсталість у розвитку, що призвела до соціально-педагогічної занедбаності.

Зважаючи на результати проведеного дослідження, можна дійти висновку, що на практиці тяжкі наслідки у контексті статті 166 Кримінального кодексу України переважно характеризуються суттєвим погіршенням стану здоров'я потерпілої особи. Це включає смерть, у тому

³⁴ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. : М. І. Мельника, М. І. Хавринюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.

³⁵Литвин І. І. Об'єктивні ознаки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 109–113.

числі внаслідок нещасних випадків, спричинених недостатньою увагою з боку батьків (опікунів чи піклувальників), набуття інвалідності (хронічних захворювань), значні розлади психіки або соціально-педагогічну занедбаність.

При цьому випадки спричинення значного матеріального збитку потерпілому на практиці відсутні. Це пояснюється тим, що більшість потерпілих є малолітніми, які зазвичай не володіють майном або грошовими коштами в обсязі, що дозволив би розцінювати їхнє пошкодження як тяжкий наслідок. Додатково відзначимо, що законодавець у статті 166 КК України не надав роз'яснень щодо мінімальної суми матеріального збитку, необхідної для визнання його тяжким наслідком.

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що законодавче регулювання суттєво впливає на методику розслідування злочинів, передбачених статтею 166 Кримінального кодексу України. Зокрема, ознака «злісності дій злочинця, як обов'язкова умова притягнення до кримінальної відповідальності, призводить до суб'єктивного тлумачення норми статті 166 КК України. Це, у свою чергу, дедалі частіше стає причиною уникнення кримінальної відповідальності правопорушниками через недоведеність факту злісності. Крім того, недостатньо розкритим залишається питання щодо встановлення факту спричинення тяжких наслідків як результату протиправних дій, оскільки настання тяжкого наслідку визначається суб'єктивно під час розслідування кожного окремого злочину.

1.2. Криміналістична характеристика злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Одним із фундаментальних елементів методики розслідування будь-якого кримінального правопорушення є криміналістична характеристика. Вона являє собою синтезовану систему інформації про типові ознаки злочину та обставини його вчинення, що дозволяє слідчому сформулювати комплексне розуміння певного кримінального діяння або групи взаємопов'язаних діянь, об'єднаних єдиною метою.

Криміналістична характеристика не лише надає загальне уявлення про злочин, але й слугує теоретичною основою для висунення слідчих версій, планування розслідування, визначення напрямків пошуку доказів, а також оптимізації застосування криміналістичних засобів і методів.

Вона акумулює дані про спосіб вчинення злочину, типові особливості особи злочинця, характерні сліди, предмет посягання та типову обстановку вчинення діяння, що у сукупності сприяє підвищенню ефективності досудового розслідування.

Аналіз юридичної наукової літератури показав, що у науковому колі дотепер тривають дискусії з приводу змістовної частини та поняття криміналістичної характеристики. Натомість, не дивлячись на те, що у криміналістичній науці дотепер немає однозначного підходу щодо поняття криміналістичної характеристики, її структури та окремих елементів, більшість вчених визначають, що втілені у формі криміналістичної характеристики закономірності злочинної діяльності є одним з найдієвіших інформаційних джерел не лише щодо заповнення невідомих на певний момент відомостей у кримінальному провадженні, але і при плануванні та організації розслідування в цілому³⁶.

Одним із ключових елементів структури криміналістичної характеристики вчені-криміналісти виділяють обстановку та умови вчинення злочину. Дослідження зазначеного елементу надає змогу слідчому отримати інформацію, що може бути використана для розкриття, розслідування злочину та вжиття дієвих профілактичних заходів, направлених на усунення детермінуючих чинників³⁷.

Будь який злочин являє собою конкретний акт поведінки людини, який відбувається в певній обстановці, місці та часі й завжди втілюється в конкретній дії чи бездіяльності³⁸.

Як в науковій літературі, так і на законодавчому рівні відсутнє уніфіковане визначення даного поняття. В контексті кримінального права «обстановка» відіграє досить важливе значення, і виступає однією з факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину.

³⁶Березняк В. С., Павлова Н. В., Чаплинський К. О. Концептуальні засади розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика: монограф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.

³⁷Матусовский Г. А. Проблеми розвитку криміналістичної профілактики. *Актуальні проблеми криміналістики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 вересня 2003 р.). Харків : Гриф, 2003. С. 38-41.

³⁸Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Методика розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу інтернет: теоретичні та праксеологічні засади: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 200 с.

Навколо визначення досліджуваного нами поняття в наукових колах точаться дискусії, зумовлені тим, що для кожної галузі кримінально – правової науки притаманне своє бачення та відношення стосовно поняття «обстановка вчинення злочину». Більш того, серед науковців в галузі криміналістики також відсутній єдиний підхід до розуміння даного питання. Це можна пояснити тим, що поняття та складові елементи обстановки вчинення злочину можуть змінюватись в залежності від того, в контексті якого кримінально-караного діяння розглядається дане питання, а обстановці окремого злочину притаманні свої індивідуальні риси та складові частини.

Будь яке злочинне діяння вчиняється в сукупності певних умов, до яких слід віднести час, місце та інші умови, за яких, або під впливом яких вчиняється протиправне діяння.

Можна сказати, що прямо або опосередковано, діяльність слідчого пов'язана із встановленням обстановки вчиненого злочину та її головних елементів під час проведення досудового розслідування. Дослідження обстановки злочину дозволяє висунути версії про злочинця, залишені ним сліди та інші факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини та розкриття інших складових частин криміналістичної характеристики.

Відповідно визначення запропонованого словником української

мови, обстановка – це сукупність умов, у яких що-небудь відбувається³⁹.

Проаналізувавши низку наукових джерел, можна виділити підходи до визначення даного терміну суто в рамках галузі кримінального права. Так, Литвинов О. М. зазначає, що обстановка вчинення злочину – це передбачена диспозицією статті Особливої частини КК України сукупність об'єктивних обставин та умов, у яких вчиняється суспільно небезпечне діяння⁴⁰.

Аналізуючи дане визначення, необхідно зазначити, що автором дане поняття зводиться суто до законодавчо закріпленої диспозиції статті КК, у зв'язку з чим, даний підхід не розкриває в повному сенсі дане питання, більш того, не розкриває головних елементів обстановки вчинення злочину.

Розглянемо визначення, яке запропоновано Сташисом В. В. та Тацієм В. Я., які розглядають обстановку вчинення злочину як конкретні об'єктивно предметні умови, в яких вчиняється злочин, які іноді істотно підвищують ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння і виступає як кваліфікуюча ознака (наприклад, військовий злочин у бойовій обстановці). В інших випадках вона створює привілейований склад злочину⁴¹.

Таке визначення, на нашу думку, є більш розгорнутим, однак, воно досить звужує поняття, зводячи його лише до обстановки, яка існувала в момент вчинення злочину. З іншого боку таке визначення вказує виключно на обстановку, яка закріплена в диспозиції статті КК України. При цьому авторами не розглядаються інші елементи обстановки, які можуть відіграти важливу роль під час досудового розслідування, такі як причини та умови, які передували вчиненню злочину, географічні особливості місцевості тощо.

Проаналізувавши наведені точки зору можна зробити висновок, що в даному випадку обстановка розглядається дещо у вузькому розумінні і зводиться до обстановки в момент вчинення злочину, або до норми диспозиції статті КК.

Натомість, на наш погляд, обстановка вчинення злочину поняття дещо ширше, аніж запропоновані вище зазначеними науковцями, та

³⁹Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 тис. слів / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ. Ірпінь: Перун. 2005. – VIII, 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення 28.05.2025).

⁴⁰Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. О. М. Литвинова. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 428 с.

⁴¹Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.

включає в себе елементи, які виходять за межі дослідження кримінально-правової науки.

Так, на думку Шепітька В. Ю., обстановка злочинує частиною матеріального середовища, що включає, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки між ними. При цьому, обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників⁴².

Таке визначення є дещо ширшим, ніж пропонується вченими галузі кримінального права, адже включає в себе не тільки безпосередньо місце події, а й матеріальні об'єкти, які несуть в собі інформацію про вчинений злочин, поведінку особи злочинця та потерпілого. Також із даного визначення стає зрозуміло, що в залежності від кожного окремого складу злочину змінюються і елементи обстановки. Тому вчений пропонує розглядати обстановку в залежності від вчиненого протиправного діяння, як окрему структуру, наприклад «обстановка вчинення крадіжки» або «обстановка вчинення вбивства» тощо.

Під обстановкою вчинення злочину в криміналістичному аспекті більшість авторів розуміють систему різного роду взаємодіючих між собою до та в момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші чинники об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови та інші обставини вчинення злочину⁴³.

В контексті даної проблематики нам імпонує підхід, запропонований Лускатовим О. В., який вважає, що під обстановкою вчинення злочину необхідно вважати систему різних взаємодіючих між собою до та в момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, які характеризують місце, час, речовинні, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, а також інші фактори об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та деякі обставини вчинення злочину. При цьому обстановка, на думку автора багато в чому визначає вибір і корегує спосіб вчинення злочину, впливає на його механізм. У ній виявляються окремі особистісні риси злочинця, який формує (частково або

⁴²Криміналістика : підруч. / кол. авт. : Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

⁴³Пелецький В. О. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 117. С. 249–256.

цілком) дану обстановку і пристосовується до неї⁴⁴.

Формуючи обстановку вчинення злочину, в контексті досліджуваного питання, за основу доцільно брати інформативний критерій, виходячи з того, яким чином ті чи інші елементи можуть вплинути на хід розслідування та допомогти розкриттю злочину⁴⁵.

Аналізуючи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлено опіка, ми пропонуємо розглянути об'єктивні умови обстановки вчиненого злочину, до яких входить час вчинення злочину та місце у широкому його розумінні.

Слід сказати, що час і місце злочину, передбаченого ст. 166 КК, є обов'язковими елементами, та нерозривно пов'язані між собою, оскільки діяльність злочинця неможлива поза простором і часом. Окрім цього дані елементи є невід'ємною частиною об'єктивної сторони злочину.

Розкриваючи особливості часу вчинення злочину, в контексті досліджуваного питання, пропонуємо звернутись до визначення, запропонованого Сташисом В. В. та Тацієм В. Я., які зазначають, що час учинення злочину – це певний відрізок (проміжок) часу, протягом якого відбувається суспільно небезпечне діяння і настають суспільно небезпечні наслідки⁴⁶. Проте, виходячи із запропонованого визначення, можна зробити висновок, що дане поняття не охоплює лише безпосередньо вчинене кримінально-каране діяння, а між суспільно небезпечним діянням та наслідками може пройти певний проміжок часу⁴⁷.

Важливе значення для встановлення істини у справах мають місце та час вчинення злочину. Однак при розслідуванні деяких злочинів визначення конкретного часу їх вчинення є дещо ускладненим⁴⁸. До таких злочинів можна віднести і злочини досліджуваної категорії.

Час вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України може

⁴⁴ Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. та ін. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с

⁴⁵ Чередник К. О. Обстановка та умови вчинення шахрайств на ринку нерухомості злочинними угрупованнями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 185–190.

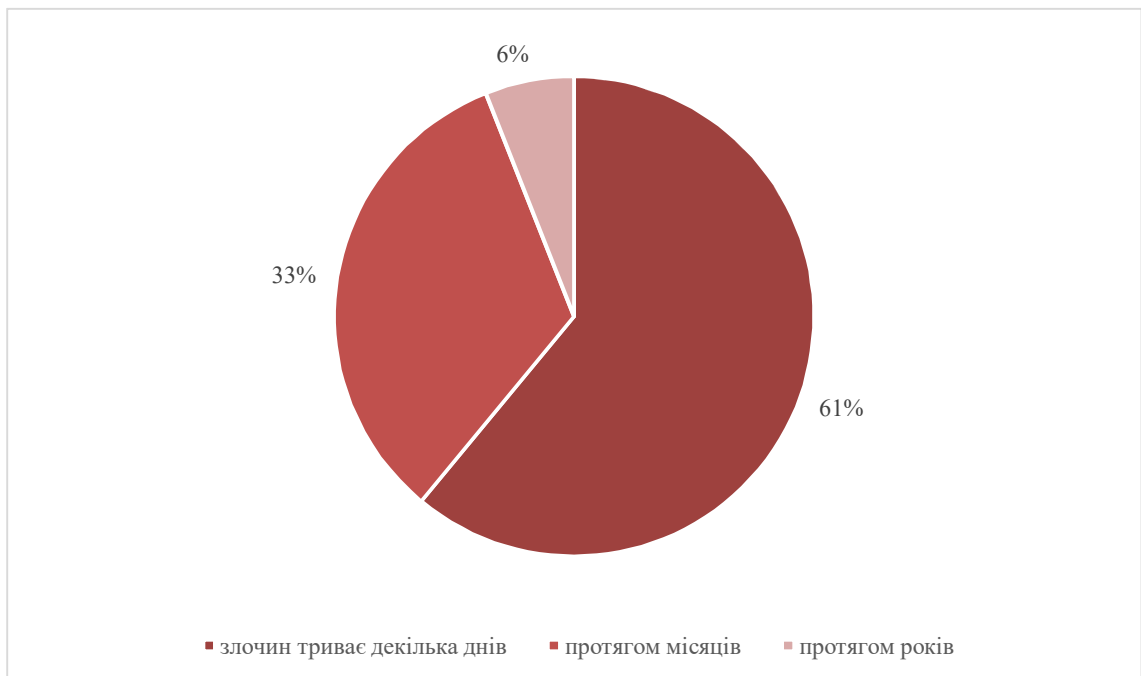
⁴⁶ Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.

⁴⁷ Кривопуск О. Г. Обстановка та умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 493–496. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/111>.

⁴⁸ Павлова Н. В., Рец В. В. Визначення місця та часу вчинення шахрайства на первинному ринку нерухомості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 139-142.

бути як конкретним так і характеризуватись тривалістю протиправних діянь.

Переважає більшість злочинів, в контексті визначення часу його вчинення, є тривалими (79 % від загальної кількості). Це підтверджується проведенням аналізом вироків суду, які просякнуті такими формулюваннями як «в період часу» або «точного часу досудовим та судовим слідством встановити не представилося можливим». При чому період часу між вчиненням протиправних діянь, точніше їх зовнішнього прояву до настання суспільно-небезпечних наслідків може обчислюватись днями, тижнями, місяцями, а інколи і роками⁴⁹. За даними дослідження Усової Є. С., 61 % злочинів тривають декілька днів, 33 % – вчиняються протягом місяців, 6 % протягом років⁵⁰.

Конкретизуючи часові рамки вчинення злочину найчастіше злочини даної категорії вчиняються в денну пору доби, зокрема у 36 % випадків, доля вчинених злочинів в нічну пору складає 25 %. При цьому, на

⁴⁹ Кривокурс О. Г. Час вчинення злочину як елемент обстановки злісного невиконання обов'язків злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і практичні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. науково-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2024 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 647–649.

⁵⁰ Усова Є. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України) : автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2016. 17 с.

вечірню пору доби (з 17:00 до 00:00) припадає 23% злочинів. В інших випадках, тобто 16 % злочинів вчиняються у ранкову пору доби (з 05:00 до 11:00).

Складність встановлення конкретного часу вчинення даного виду злочину пояснюється тим, що диспозиція статті 166 КК передбачає обов'язкове настання тяжких наслідків, при цьому, не обов'язково необхідне спричинення тяжких тілесних ушкоджень чи смерті дитини як обов'язкової ознаки злочину. В судовій практиці зустрічаються випадки, коли суб'єкт злочину притягається до кримінальної відповідальності за дії, направлені на ухилення від виховання дитини, відсутності належної уваги її духовному і моральному розвитку⁵¹.

Завдяки цьому виникають дискусії стосовно визначення моменту, з якого можна вважати злочин закінченим. Аналізуючи диспозицію статті, в якій чітко зазначено, що головною умовою притягнення особи до кримінальної відповідальності є настання тяжких наслідків, отже можна вести мову про матеріальний склад злочину. Однак, враховуючи судову практику, особа фактично притягнута до відповідальності з моменту виявлення тяжких наслідків, а саме встановлення соціально-педагогічної занедбаності, яка має прямий причинно-наслідковий зв'язок з несприятливою внутрішньо сімейною обстановкою, про що свідчить висновок судово-психіатричної експертизи потерпілого. Окрім цього, законодавцем, в диспозиції статті обов'язковою умовою є наявність «злісності». Втім, досить часто, в практичній діяльності, слідчі ототожнюють із таким терміном як «систематичний» або «неодноразовий».

Водночас як визначення терміна «злісний» за трактуванням академічного тлумачного словника української мови розуміється як «свідомо несумлінний», «упертий»⁵².

Пропонуємо розглянути час вчинення злочину широкому розумінні. Так, результати узагальнення судово-слідчої практики, показали, що найчастіше злочини, передбачені ст. 166 КК України, вчиняються в літню пору року (43,75 %). За результатами ознайомлення із матеріалами проваджень, ми встановили, що це нерозривно пов'язано із способом вчинення злочину. Характерною

⁵¹ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 27.01.2025).

⁵²Злісний : тлумачення із «Словника української мови». URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 27.01.2025).

ознакою злочинних діянь в літню пору є залишення дитини без належного нагляду, що приводить до утоплення у водоймах, отримання травм під час дитячих пустощів, смерті від інфекційних захворювань, які викликані вживанням неякісних продуктів харчування та ненадання кваліфікованої медичної допомоги потерпілому у зв'язку з небажанням батьків звертатись до закладів МОЗ, або несвоєчасним зверненням за допомогою. На осінній період припадає 25 % від загальної кількості протиправних діянь, які характеризуються загибеллю дітей, або отриманням тілесних ушкоджень внаслідок використання для обігріву житлових приміщень неякісних обігрівачів, або виготовлених кустарним способом, які призводять до пожеж, внаслідок чого гинуть діти, або досить часто до ураження електричним струмом.

Натомість 18,75 % вчиняються у весняний період і характеризуються ненаданням або несвоєчасним наданням кваліфікованої медичної допомоги з вини осіб, на яких покладений обов'язок піклування, потерпілому у зв'язку із захворюваністю на простудні та гострі респіраторні хвороби, які дають ускладнення та призводять до смерті потерпілого. Найменша кількість злочинів вчиняється у зимову пору, лише 12,5 %. Характерними ознаками злочинних діянь виступають використання неякісних приладів для обігріву житлових приміщень, які призводять до пожеж або ураження струмом потерпілих з одного боку, та недостатня увага до підопічної особи, що призводить до смерті від дії низьких температур⁵³.

Все сказане дає нам можливість зробити висновок, що злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, характеризується частковою відсутністю часової визначеності та тривалістю протиправних дій у часі. Особливо це стосується злочинних діянь, направлених на ухилення від виконання батьківських обов'язків, або відсутності належної уваги її духовному і моральному розвитку, або несвоєчасного надання кваліфікованої медичної допомоги. Між тим, встановлення часу вчинення злочину дає змогу встановити спосіб його вчинення, що в подальшому дозволить висунути версії, ініціювати проведення необхідних СРД та судових експертиз⁵⁴.

Далі пропонуємо розглянути місце вчинення злочину. Слід сказати,

⁵³ Кривокурс О. Г. Знач. твір.

⁵⁴ Кривокурс О. Г. Обстановка та умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 493–496. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/111>.

що більшість науковців розглядають місце у вузькому значенні, тобто як ділянку місцевості, де відбувалась подія злочинного діяння, певна територія, на якій вчинюється злочин⁵⁵.

Втім, як на наш погляд, такий підхід лише частково розкриває сутність поняття місця злочину. Пропонуємо розглядати «місце» як у вузькому, так і широкому розумінні, тобто не обмежуючись певною ділянкою місцевості, архітектурною спорудою, де було вчинено злочин, а і як географічне розташування в межах України, зокрема область, район, район у місці. Такий підхід дозволить більш конкретно та ґрунтовно дослідити обставини та умови, за яких вчиняються злочини, кваліфіковані за ст. 166 КК України.

Розглядаючи місце вчинення злочину у вузькому значенні, слід зазначити, що в залежності від способу, суспільно небезпечні наслідки у 87 % випадків настають за місцем постійного проживання потерпілої особи, якщо злочин вчиняється таким способом, як створення небезпечних умов для проживання або життєдіяльності потерпілого, або створення неналежних умов щодо розвитку або соціалізації дитини. Деталізуючи інформацію про місце вчинення злочину, на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, можна встановити, що у 65 % випадків місцем вчинення злочину є територія приватного домогосподарства, включаючи розташовані в її межах господарчі споруди. У свою чергу, квартири багатоповерхових будинків виступають

⁵⁵ Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Освіта України, 2016. 236 с.

місцем вчинення злочину у 38 % випадків від загальної кількості злочинів, які було вчинено за місцем проживання потерпілого.

Розглядаючи злочинні діяння, вчинені такими способами, як залишення без належного нагляду, неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою або перекладання догляду на іншу людину, можемо зробити висновок, що у 13 % випадків, місцями вчинення злочину виступають бази відпочинку, заклади громадського харчування інші загальнодоступні місця відпочинку (пляжі, лісосмуги, парки, сквери тощо). Так, місцями вчинення злочинів, які було вчинено поза місцем постійного проживання потерпілого виступають у 59 % пляжі та загальнодоступні береги водойм; місця проведення активного відпочинку 28 %; лісосмуги 8 %; парки та сквери 5 % від загальної кількості злочинів, вчинених за межами постійного проживання потерпілого.

Говорячи про місце вчинення злочину в широкому розумінні, такий елемент доцільно розглядати з позиції географічного розташування місцевості, де відбулась подія. Тобто, ми маємо на увазі, що кількість вчинених злочинів та спосіб їх вчинення нерозривно пов'язані з регіоном проживання винної та потерпілої осіб. Зазначимо, що в даному випадку «регіоном проживання» можуть виступати область, місто, район, район у місті, або навіть частина одного району у місті (мікрорайон, квартал, житловий масив). Користуючись запропонованою класифікацією, в ході аналізу судово-слідчої практики, за період з 01.01.2019 по 01.08.2024 (з урахуванням тимчасово непідконтрольних територій України у зв'язку з агресією рф), ми можемо констатувати, що найчастіше злочини, передбачені ст. 166 КК, вчиняються в південно-східних регіонах України, до яких ми відносимо Одеську, Миколаївську, Херсонську, Запорізьку та Дніпропетровську області. В центральних регіонах, Черкаській, Київській, Вінницькій Кіровоградській областях, кількість таких злочинів складає 31,25 %. Найменше злочинів фіксується в західних регіонах, а саме Львівській, Тернопільській та Чернівецькій областях, на які припадає лише 18,75% від загальної кількості.

Розглянувши кількість вчинених злочинів по регіонам, слід сказати, що більше всього злочинів вчиняється в Одеській області, а саме 23 % від загальної кількості по Україні. Друге місце посідає Дніпропетровська область з показником 20,75%. На третьому місці розташовується Київська область з показником 12,50%.

Продовжуючи розгляд даного питання, слід звернути увагу, що більшість злочинів (68 %) вчиняється в селищах, або невеликих містах чи районних центрах з населенням до 100 000 осіб, де суттєвий відсоток

безробітного населення, які перебувають у фінансовій скруті. Більшість працевлаштованого населення задіяна в галузі сільського господарства, або працює на містоутворюючому підприємстві, що негативно впливає на матеріальне становище населення даних населених пунктів в цілому.

Розглядаючи обласні центри, які мають поділ на райони у містах, слід звернути увагу, на те, що в залежності від району, кількість злочинів, що реєструється, суттєво може відрізнятись. При цьому, в межах одного району, як адміністративно-територіальної одиниці поділу міста можна виокремити частини району, де вчиняється більше злочинів, передбачених ст. 166 КК, аніж в інших. Така тенденція зумовлена наявністю більш сприятливих мікрорайонів, житлових масивів, де вартість житла суттєво вище аніж в інших, або такі райони знаходяться в центральній частині міста, де населення має вільний доступ до проведення відпочинку, навчання чи позашкільної освіти (заняття дітей в різних гуртках тощо), аніж мешканці районів, що знаходяться на значній відстані або поруч із великими промисловими підприємствами районоутворюючого значення, які досить часто з різних причин не можуть повноцінно забезпечити розвиток дитини⁵⁶.

Слід розуміти, що важлививчати не лише час та місце вчинення злочину, але й досліджувати умови, що сприяють визначенню напрямку пошуків інформації, а іноді й звуженню кола осіб, серед яких може виявитися злочинець⁵⁷.

Умови вчинення злочину – це суспільні явища, які безпосередньо не впливають на скоєння злочину, але є своєрідною умовою для механізмів формування і дії причини, полегшуючи і посилюючи їх функціонування. Умова сама по собі не породжує злочинність або злочин, але впливає на процеси його породження і бере участь в детермінації злочинності⁵⁸.

Не розкривши умови, ми не можемо в повному обсязі мати уявлення про обстановку вчинення злочину, оскільки під впливом сукупності певних умов вчиняється даний злочин. Встановлення умов, за яких було вчинено злочин, дає можливість встановити обстановку вчиненого діяння, обставини, які передували вчиненню злочину, або стали його каталізатором.

⁵⁶ Кривокурс О. Г. Зазнач. твір.

⁵⁷ Буждиганчук Є. Ю. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики сутенерства, вчиненого організованою групою. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 238–244.

⁵⁸ Неживець О. М. Основні причини, умови та механізм, що детермінують злочинну поведінку жінок. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 119–122.

Злочинна поведінка особи, яка вчиняє злочин, передбачений ст. 166 КК України здебільшого формується під впливом соціальних і економічних умов.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що обстановка, в якій відбувається злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, характеризується наступними умовами:

- **соціальне оточення.** В переважній більшості випадків злочинець і потерпілий є родичами та членами однієї сім'ї, при цьому, як правило злочини вчиняються серед представників так званих неблагонадійній сімей, які мають відповідне коло спілкування.

- **особливості виховання злочинця.** Нерідко злочини вчиняються батьками, які росли в неповних сім'ях, мали фінансові труднощі, та по відношенню яких з боку батьків також вчинялись протиправні дії (побої, принизливе або байдуже ставлення тощо), оскільки, маючи таке уявлення про родину та методи виховання батьки, або один з батьків починає вчиняти протиправні дії по відношенню до своїх дітей або підопічних.

- **матеріальне та фінансове положення родини.** Вказана умова нерозривно пов'язана із кількістю вчинених злочинів. Аналізом судово-слідчої практики встановлено, що більшість злочинів вчиняється в родинях, дохід яких умовно можна визначити як нижче за середній. Окрім цього, умова тісно взаємопов'язана з такою умовою як «соціальне оточення», оскільки родини з низьким матеріальним достатком не можуть проживати в «дорогих районах», забезпечити дитину вихованням на належному рівні (дитячі садки, розвиваючі класи, додаткові заняття з репетитором тощо).

- **психологічні стани та поведінка, які є передумовою вчинення злочину.** До даної умови пропонуємо віднести психологічний клімат в сім'ї потерпілого тощо. Важливу роль відіграють взаємовідносини між членами родини, між однокласниками, між потерпілим і особами, з якими він проводить дозвілля. Нерідко несприятливий психологічний клімат може стати причиною трагічних наслідків, таких як доведення до самогубства, втечі з дому, а також стати причиною девіантної поведінки потерпілого;

- **ціннісні орієнтири родини, або окремих її членів.** До даної категорії умов, в контексті нашого дослідження можна віднести наступні:

- а) **членство в релігійних організаціях.** Родина, або окремі її представники, які є членами релігійних організацій, або деструктивних сект і під тиском оточуючої громади, або так званих духовних лідерів перекладають виховання дитини на громаду. На практиці трапляються

випадки заборони батьками відвідування шкіл або інших навчальних закладів, оскільки позиції офіційної науки йдуть всупереч догмам пропагованого громадою релігійного вчення.

б) *вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, або зловживання алкоголем батьками або іншими членами родини.* Встановлено, що більшість злочинів даної категорії вчиняється особами, які вживають наркотики або психотропні речовини або зловживають алкоголем.

в) *заперечення ролі та методів сучасної медицини.* Загрозливих масштабів протягом останніх років набуває тенденція, направлена на заперечення методів сучасної медицини з боку батьків малолітніх дітей. Зустрічаються групи батьків, які заперечують та ігнорують обов'язкові щеплення, які покликані забезпечити нормальний розвиток дитини та уникненні епідемій в країні. Наслідком масового нехтування обов'язкової вакцинації став спалах кору в Україні, що відбувся навесні 2019 року⁵⁹.

- **високий рівень латентності.** Характеризується небажанням потерпілого або одного з батьків чи інших членів родини звертатись до правоохоронних органів або соціальних служб. Опитування респондентів, з числа працівників ювенальної превенції встановлено, що причинами небажання як правило виступають: а) страх того, що не буде вжито достатніх заходів, направлених на забезпечення безпеки потерпілого від протиправних дій з боку злочинця (82 %); б) страх суспільного осуду з боку оточення потерпілого або членів сім'ї (75 %); в) ситуації, коли одному з подружжя відомо про протиправні дії по відношенню до дитини з боку дружини, чоловіка, або іншого члена родини, але він не вживає заходів, направлених на захист дитини чи підопічної особи, боячись при цьому суспільного осуду, зруйнувати родину або погіршити взаємовідносини в родині (62 %); г) страх потерпілого, що в силу малолітства або обмеженої дієздатності йому не повірять (27 %); д) страх малолітнього наслідків звернення до правоохоронних органів, зокрема вилучення з родини (25 %); е) погрози з боку злочинця до потерпілого або членів родини (15 %); д) навіювання та переконання потерпілого в «нормальності» своєї поведінки (17 %).

- **недосконалість нормативно-правового регулювання,** нерідко виступає причиною неможливості притягнення злочинця до відповідальності. Також слід звернути увагу на прогалини в

⁵⁹ З початку року на кір захворіли більше 52 тисяч українців. Міністерство охорони здоров'я України. URL : <https://moz.gov.ua/article/news/z-pochatku-roku-na-kir-zahvorili-bilshe-52-tisjach-ukrainsiv-vkacinujesja-schob-zahistiti-sebe> (дата звернення 28.08.2025).

законодавстві, які породжують неузгодженість НПА, покликаних здійснювати захист дитинства.

- **неналежний контроль за родинами, які перебувають на обліку соціальних служб** боку НПУ та органів державної влади, до повноважень яких входять такі обов'язки.

- **неналежне реагування правоохоронних органів на факти звернення** потерпілих, членів їх сімей, посадових осіб соціальних служб на заяви та повідомлення про вчинений злочин.

Окрім наведених умов, на обстановку злочину впливає низка суб'єктивних факторів, пов'язаних із ставленням батьків до виховання дітей, рівень їх свідомості освіченості та пильності, а також професіоналізм виконання службових обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють контроль та вжиття заходів направлених на усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів цієї категорії.

Таким чином, обстановка злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування відіграє суттєве значення в структурі криміналістичної характеристики.

Складовими даної категорії виступають місце вчинення злочину, час та умови, за яких його було вчинено. Зазначені елементи перебувають в кореляційному зв'язку з іншими елементами криміналістичної характеристики, зокрема способом вчинення злочину, слідовою картиною, особою злочинця та потерпілого.

Відомості про обстановку та умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування дозволить розкрити спосіб вчинення злочину, зробити висновки про слідову картину, висунути версії вчиненого злочину, ініціювати проведення необхідних СРД та проведення необхідних експертиз.

Для формування алгоритму дій працівників правоохоронних органів з розслідування злочинів необхідним є також висвітлення його способу як одного з головних елементів криміналістичної характеристики⁶⁰.

Як зазначають Пиріг І. В. та Самсонова В. В., спосіб вчинення злочину поєднує всі елементи криміналістичної характеристики і обирається в залежності від предмету злочинного посягання, часу

⁶⁰ Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 188 с.

вчинення злочину, вмінь та навичок злочинця. Наслідком застосування певного способу є виникнення слідів окремого виду⁶¹.

Законодавець покладає на слідчого обов'язок встановлення в ході досудового розслідування способу вчинення злочину. Разом з тим, слід зауважити, що діючим КПК не надається визначення поняття способу вчинення злочину. Вчені також пропонують достатньо широкий діапазон визначень поняття способу вчинення злочину, що призводить до різного тлумачення даної дефініції.

Так, Сташис В. В. і Тацій В. Я. визначають спосіб вчинення злочину як сукупність прийомів і методів, що використовуються при вчиненні злочину⁶². Своєю чергою, Дуров О. О. та Хавронюк М. І. вважають «спосіб» формою прояву злочинного діяння, інакше кажучи, спосіб – це послідовність прийомів і методів, які використовує винний для вчинення умисного кримінального правопорушення⁶³. При цьому Литвинов О. М. «спосіб вчинення злочину» розглядає як конкретні прийоми, що використовуються винним для вчинення суспільно небезпечного діяння⁶⁴.

Достатньо ґрунтовно дослідив досліджувану дефініцію Дудніков А. Л., який вважає спосіб багатовекторною категорією, що включає кримінально-правові, кримінально-процесуальні, криміналістичні та психологічні аспекти.

У діяльності людини, в тому числі й при вчиненні злочинів, на думку автора, завжди розрізняли зовнішню сторону, яка відображається у певних діях особи, та внутрішню, яка проявляється у психічній активності. Вони взаємопов'язані між собою і складають сутність будь-якої діяльності⁶⁵.

Не вдаючись до тривалих дискусій з приводу визначення поняття способу, можна побачити, що в його основу більшість вчених покладають систему дій та операцій, що складаються із підготовки,

⁶¹ Пиріг І. В., Самсонова В. В. Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 152 с.

⁶² Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. / за ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Харків : Юрінком Інтер, 2007. 485 с.

⁶³ Дуров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.

⁶⁴ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 428 с.

⁶⁵ Дудніков А. Л. Місце способу злочину у сфері економічної діяльності в системі криміналістичної характеристики. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_49 (дата звернення: 12.06.2025).

безпосереднього вчинення та приховування, спрямованих на досягнення кінцевого результату та охоплюються загальною метою^{66 67}. Разом з тим, формування способу вчинення злочину, залежить від мети і мотиву протиправного діяння, які, в свою чергу, обумовлені психофізіологічними особливостями особи, яка вчиняє злочин.

Варто зазначити, що однією з особливостей структури способу вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, є його неповна структура, що виражена у відсутності такого елементу, як підготовка до злочину. Таким чином, структура способу вчинення такого злочину має лише два елементи: безпосереднє вчинення та приховування (маскування).

Науковцями галузі кримінального права дається визначення стадії вчинення кримінального правопорушення, зокрема зазначається, що під стадією вчинення кримінального правопорушення необхідно розуміти певні етапи вчинення умисного кримінального правопорушення⁶⁸.

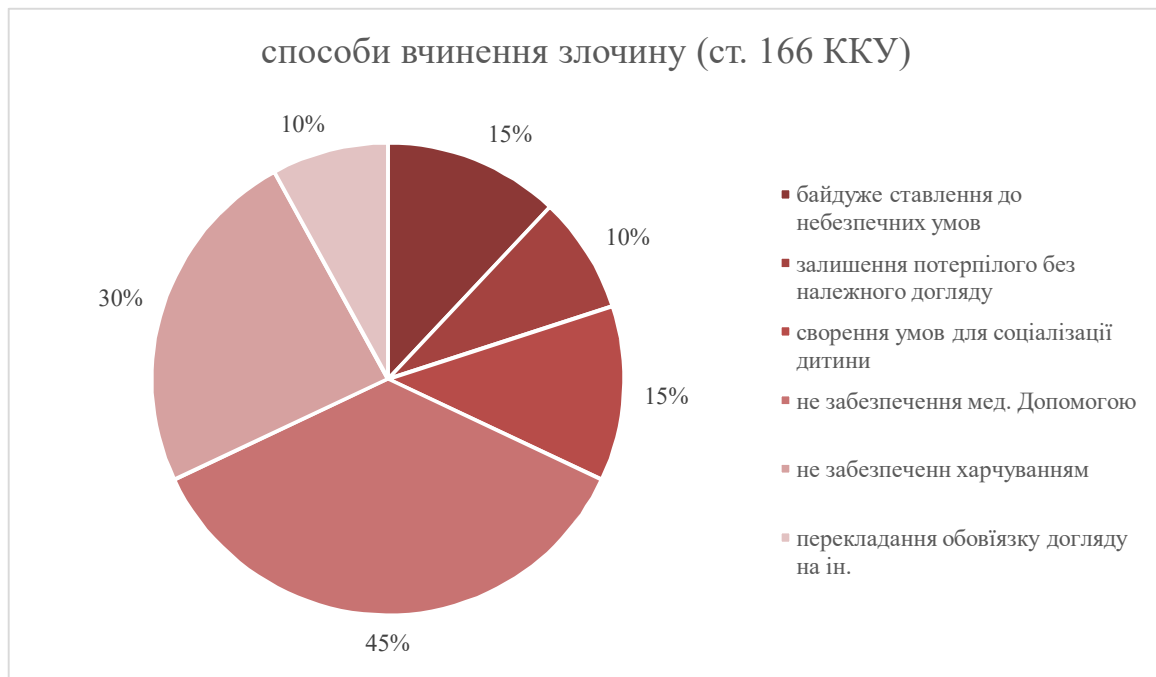
Оскільки, злочин, передбачений ст. 166 КК України є необережним, а стадії вчинення кримінального правопорушення можливе виключно в умисних кримінальних правопорушеннях, як висновок слід зазначити що готування та замах як стадії вчинення кримінального правопорушення при вчиненні злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування унеможливлується.

Переходячи до розкриття способів вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, дослідженням матеріалів кримінальних проваджень, встановлено найбільш поширені способи його вчинення, зокрема: створення небезпечних умов для проживання потерпілого (15 %); залишення потерпілого без належного догляду (10 %); створення неналежних умов щодо розвитку дитини та її соціалізації (15 %); не забезпечення потерпілого належною медичною допомогою (45 %); не забезпечення, або забезпечення не в повному обсязі продуктами харчування (30 %); перекладання обов'язку по догляду на інших осіб (10 %).

⁶⁶Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян : монограф. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 196 с.

⁶⁷Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.

⁶⁸Шалгунова С. А., Терещенко А. І., Примаченко В. Ф., Людвік В. Д. Навчальний посібник для підготовки до державного іспиту з курсу «Кримінальне право України». Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 284 с.

Пропонуємо розглянути та проаналізувати окремо кожну групу способів вчинення злочину більш детально.

1. Створення небезпечних умов для проживання або життєдіяльності. Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень нами встановлено такі зовнішні прояви даного способу:

– *нехтування правилами пожежної безпеки житлового будинку, або інших споруд, в середині яких можуть знаходитись діти, або особи, щодо яких встановлена опіка чи піклування.* Найбільша кількість злочинів, які було вчинено наведеним способом (87 %), що призвели до настання суспільно-небезпечних наслідків, трапляються внаслідок грубого порушення правил пожежної безпеки, що призводить до отримання тілесних ушкодження або настання смерті потерпілого. Це можна пояснити тим, що в силу малолітства або старості, чи психологічного усвідомлення, потерпілі не в змозі без допомоги сторонніх осіб покинути будівлю, в якій сталась пожежа.

– *нехтування правилами електричної безпеки.* (13 %). Найчастіше вказаний спосіб виражається у залишенні оголених або неналежним чином ізольованих дротів, в місцях, де можуть перебувати діти, або підопічні, що може призвести до ураження електричним струмом. Найбільша кількість злочинів зумовлена використанням обігрівачів кустарного виробництва або неналежної якості, які в результаті їх експлуатації призводять до пожеж, або ураження струмом потерпілого.

2. Залишення без належного нагляду. Даний спосіб вчинення

злочину проявляється в тому, що батьки залишають дітей в різних місцях, а самі в цей час займаються своїми справами. Такий спосіб проявляється здебільшого у залишенні батьками дітей (підопічних), без нагляду дорослих осіб, в результаті чого, діти отримують тілесні ушкодження під час ігор, які нерідко призводять до настання смерті потерпілого. Також батьки залишають дітей без нагляду і в інших місцях, наприклад в розважальних закладах чи місцях відпочинку (басейнах, будинках відпочинку тощо), пляжах загального користування, на березі водойм чи інших місцях. Непоодинокими є випадки, коли діти без нагляду опиняються біля проїжджої частини, або в місцях з підвищеною небезпекою, таких як залізничні колії, в результаті чого, трапляються ДТП, постраждалими від яких не рідко стають діти. Трапляються ситуації, коли батьки знаходяться в приміщенні квартири багатоповерхового будинку разом із дитиною, як правило в літню пору, при відчинених вікнах, в результаті трапляються нещасні випадки, при яких діти випадають з вікон квартир, при цьому отримуючи тілесні ушкодження різного ступеню тяжкості, а не рідко і такі, що призводять до смерті⁶⁹.

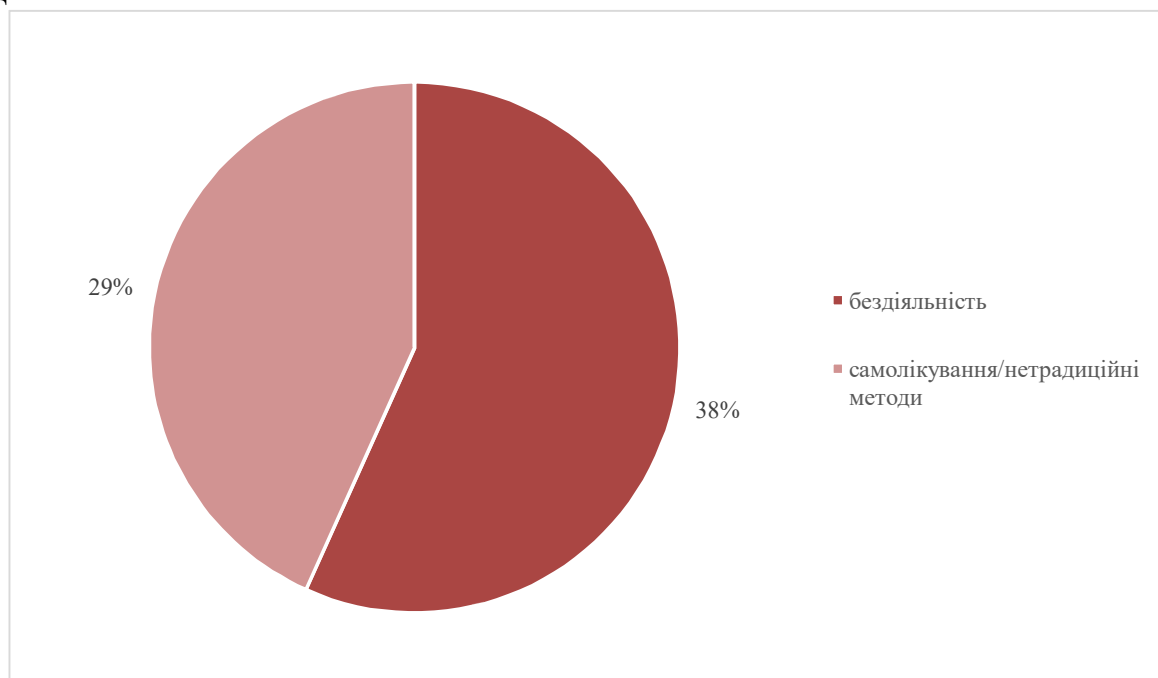
3. Створення неналежних умов щодо розвитку та соціалізації дитини. Даний спосіб характеризується високим рівнем латентності, з одного боку і складною процедурою доведення вини особи злочинця з іншого. Такий спосіб досить детально описаний в мотивувальній частині Вироку Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 10 грудня 2019 року, у судовому провадженні за 1-кп/185/802/19, в якому зазначено наступне: «ОСОБА_1, будучи матір'ю неповнолітньої ОСОБА_3, недбало ставлячись до можливих тяжких наслідків їх недотримання, злісно не виконувала покладені на неї обов'язки по догляду за своєю дитиною, що виразилося в ухиленні від виховання дитини, оскільки навчанням і вихованням дитини не займалася, у відсутності належної уваги її духовному і моральному розвитку, незабезпеченні контролю за проведенням дозвілля, створенні незадовільних побутових умов життя дитини. Згідно з висновком судово-психіатричної експертизи у потерпілого виявлена соціально-педагогічна занедбаність, яка має прямий причинно-наслідковий зв'язок з несприятливою внутрішньо сімейною обстановкою»⁷⁰.

⁶⁹ Кривокурс О. Г. Способи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 369–376.

⁷⁰ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 30.01.2025).

Розглянувши дане рішення, слід звернути увагу, що воно відіграє важливе значення для кваліфікації злочину, з огляду на яке стає зрозуміло, що для притягнення до відповідальності винної особи не обов'язкове настання наслідків у вигляді тілесних ушкоджень, смерті, або іншої шкоди, завданої здоров'ю.

4. Неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою. Вказаний спосіб доволі розповсюджений, та його опис досить часто можна зустріти у низці Вироків судів. Проаналізувавши матеріали судово-слідчої практики, можна зробити висновок, що цей спосіб характеризується систематичним нехтуванням стану здоров'я дитини.

На підставі вивчення матеріалів кримінальних проваджень, діяння, вчинені вказаним способом можна виділити у дві групи, які виникають під час вчинення злочину таким способом:

- дитина або підопічна особа починає хворіти, натомість, батьки (піклувальники) ігнорують погіршення стану здоров'я потерпілого та не вживають необхідних заходів, направлених на його поліпшення, зокрема не звертаються на необхідною допомогою.

Така бездіяльність прослідковується у 38 % кримінальних проваджень, вчинених таким способом. Іноді батьки самотійно встановлюють діагноз, займаються самолікуванням дитини чи проводять лікування «нетрадиційними» (народними) методами (29 %);

- дитина, або підопічна особа починає хворіти, особи, на яких покладено обов'язок по догляду за нею звертаються за кваліфікованою

допомогою до закладів охорони здоров'я, але при цьому починають ігнорувати призначене лікування, починають використовувати несертифіковані препарати, або аналоги призначених ліків. Також можливе повне ігнорування, або виконання не в повному обсязі консультацій лікаря стосовно призначеного лікування. Така ситуація прослідковується у 33 % від загальної кількості злочинів, вчинених у такий спосіб.

Наслідком вчинення злочину таким способом виступають, як правило, суттєве погіршення стану здоров'я потерпілого, отримання хронічних хвороб, інвалідність, смерті.

Дослідивши матеріали судово-слідчої практики, можна виокремити такий спосіб як *ігнорування порад та роз'яснень медичного працівника щодо приготування продуктів харчування*. Однак, на нашу думку, його не слід виділяти в окремий спосіб, а розглядати його як різновид способу – неналежне забезпечення потерпілої особи медичної допомоги.

Загрозливого масштабу набуває проблема, з якою стикаються медичні працівники, під час проведення лікування дітей, батьки яких є членами релігійних організацій, які категорично забороняють проводити переливання крові⁷¹. Такі дії батьків можна розцінювати як ознаку способу вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною – неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою.

5. Неналежне (в недостатній кількості) забезпечення продуктами харчування потерпілого. Зазначений спосіб полягає в тому, що злочинець, незалежно від будь яких причин (зловживання алкоголем, вживання наркотичних або психотропних речовин, ведення аморального способу життя, особиста неприязнь до потерпілого, релігійних переконань тощо) позбавляє потерпілу особу харчування в достатній кількості, яка необхідна для нормального функціонування організму, що в подальшому призводить до тяжких, іноді невідворотних наслідків, таких як дистрофія, рахіт або смерті потерпілого. Важливим критерієм може виступати як безпосередньо кількість продуктів харчування так і їх якість.

Виходячи з викладеного, необхідно зазначити, що даний спосіб є доволі розповсюджений та багатогранний, при цьому вчиненню протиправного діяння таким способом нерідко може передувати наприклад і ігнорування порад та роз'яснень медичного працівника щодо

⁷¹ Ярова Н. Бориспіль: через релігійні переконання батьків ледь не загинуло немовля (09.01.2019). Погляд : веб-сайт. URL: <https://poglyad.tv/boryspil-cherez-religijni-perekonannya-batkiv-led-ne-zagynulo-nemovlya-article> (дата звернення 28.03.2025).

приготування продуктів харчування, або навіть роз'яснень лікарів стосовно певного виду дієти, якої повинен дотримуватись потерпілий⁷².

6. Перекладання догляду на інших осіб. Характерною ознакою даного способу є те, що злочинець, перекладає догляд за дитиною (підопічною особою) на сторонніх осіб, або членів своєї родини. Особи, на яких було перекладено догляд за дітьми не в повному обсязі приділяють увагу дитині, в результаті такі дії призводять до настання тяжких наслідків, а інколи може стати причиною вчинення протиправних дій по відношенню до потерпілого, зокрема злочинів сексуального характеру.

Таким чином, ми виокремили та згрупували основні способи вчинення злочинів, за допомогою яких безпосередньо вчиняється злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною, або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Не менш важливим елементом способу вчинення злочину є дії злочинця, направлені на приховування злочинів даної категорії.

Так, Шепітько В. Ю. вважає приховування злочину однією із форм протидії розслідуванню. За змістовною стороною способи приховування злочинів він розділяє на такі групи: приховування злочинів шляхом утаювання інформації за допомогою знищення її, а також слідів злочину; шляхом маскуванню інформації з метою зміни уявлення про спосіб учинення злочину, особу злочинця; шляхом фальсифікації інформації⁷³.

На наш погляд запропонований підхід в повному обсязі розкриває суть приховування злочину, а запропонована класифікація найбільш точно висвітлює діяння винної особи, направленої на приховування злочину і в контексті вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Результати опитування слідчих показали, що найчастіше мають місце наступні способи приховування злочинів досліджуваної категорії:

1. Надання недостовірної інформації про обставини злочину. За результатами опитування, 92 % респондентів, визначили даний спосіб типовим для приховування злочину, передбаченого ст. 166 КК України. При цьому, поведінка злочинця вираженанаданням недостовірної інформації правоохоронним органам, медичним працівникам, представникам соціальних служб тощо. Найчастіше це трапляється, коли потерпілого госпіталізують з тілесними ушкодженнями до закладів МОЗ,

⁷² Кривокурс О. Г. Зазнач. твір.

⁷³ Криміналістика : підруч. / кол. авт. : Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

і батьки (піклувальники) викладають неправдиву версію події, за якої потерпілий отримав травми, з метою неповідомлення працівниками медичного закладу правоохоронні органи.

Також даний спосіб приховування використовується відносно службових та посадових осіб органів опіки та піклування, в ході перевірки умов проживання дитини та інших обставин. В такому разі особи, на яких покладено обов'язок по догляду штучно змінюють обстановку в місці, де проживають діти чи підопічні особи, для того щоб показати з кращого боку умови проживання, харчування тощо.

Так, поділяючи погляди Пирого І. В. та Самсонової В. В., можна сказати, що утаювання є способом приховування, який полягає у ненаданні слідчому інформації про вчинений злочин. Такий спосіб приховування може вчинятись в активній і пасивній формах. Пасивна, на переконання авторів, може виражатись у замовчуванні, утаюванні інформації про злочин, відмові давати показання, невиконанні вимог слідства. До активних форм науковці відносять використання сприятливих умов обстановки злочину, що в контексті досліджуваного нами питання може полягати у відсутності свідків на місці вчинення злочину⁷⁴.

Як показало опитування працівників НПУ, переважна більшість випадків (89 %) надання недостовірної інформації (утаювання) здійснюється у пасивній формі та полягає, як правило, у відмові від давання свідчень стосовно події злочину.

2. Звинувачення потерпілогоу наклепі. Досить розповсюджений та «дієвий» спосіб приховування, притаманний на думку респондентів для 72 % злочинів досліджуваної категорії. Дитина, або підопічна особа повідомити про створення неналежних умов проживання соціальні служби або правоохоронні органи. Під час перевірки інформації службовими особами, останні можуть зіткнутись з тим, що батьки чи піклувальники починають переконувати посадових осіб, що дитина в силу свого малолітства вигнала подію що сталась. Якщо вести мову про літніх людей, то винні особи також можуть звинуватити їх у викривленому сприйнятті дійсності та переконати соціальні служби у завідомо неправдивому повідомленні про злочин.

3. Зміна обстановки місця події. Полягає у штучній зміні злочинцем обстановки на місці події, з метою приховування або знищення речових доказів, зміні слідової картини злочину. 68 % респондентів зазначили що стикались з такими діями, які можуть

⁷⁴ Пиріг І. В., Самсонова В. В. Зазнач. твір.

виражатись у приховуванні джерел підвищеної небезпеки чи навпаки доповненні певними об'єктами місця події. Результатом такої діяльності злочинців як правило є висунення хибних версій під час досудового розслідування, що може привести до проведення СРД, в яких не має необхідності або ініціюванні проведення низки експертиз, необхідність в проведенні яких відсутня.

4. Вплив на потерпілого або свідків з боку особи, що вчиняє злочин, з метою примушування давання неправдивих свідчень. З таким різновидом приховування злочину досить часто (61 %) доводиться зустрічатись слідчим, або посадовим особам органів опіки чи піклування, під час проведення перевірок інформації щодо невиконання обов'язків по догляду за дитиною чи іншою особою. Злочинець, маючи вплив на потерпілого, користуючись малолітством або похилим віком чи обмеженої дієздатності потерпілого, розуміючи що останній перебуває в залежності від винної особи, шляхом навіювання, погроз, шантажу чи підкупу змушує потерпілого надати неправдиву інформацію щодо події злочину.

Свідками злочину в справах даної категорії нерідко виступають родичі потерпілого і злочинця одночасно, або особи які проживають поруч чи часто спілкуються з потерпілою та винною особою, або підтримують дружні стосунки. В зв'язку з цим, злочинець, може вчинити тиск на свідків з метою дачі неправдивих показань та уникнення відповідальності в подальшому. З боку злочинців може бути вчинений тиск на свідків, які не являються членами родини, зокрема лікарів чи працівників соціальних служб з метою отримання документів (довідок, висновків комісії тощо), які не відображають об'єктивної картини умов проживання потерпілого, стану його здоров'я, або інших істотних відомостей.

5. Підроблення документів, або використання завідомо підробленого документу. Такий спосіб приховування на практиці зустрічається у 28 % випадків. Маючи на меті уникнення відповідальності, злочинець може підробити документи, які характеризують особу потерпілого, особу злочинця, умови проживання та інші відомості. Серед документів, які найчастіше підробляють є: характеристики з місця роботи або проживання, медичні довідки, комісійні акти обстеження умов проживання.

Таким чином, злочини, кваліфіковані за ст. 166 КК України, можуть вчинятись різними способами. При цьому, прояв одного злочинного діяння може бути поєднаний двома або навіть більше способами, так наприклад, неналежне забезпечення потерпілого медичною допомогою, може бути нерозривно пов'язане із таким способом, як неналежне забезпечення продуктами харчування тощо.

Переходячи до дослідження слідової картини, необхідно зазначити, що саме слідова картина злочину є одним з ключових елементів криміналістичної характеристики та перебуває в безпосередній залежності від способу вчинення злочину.

На важливості слідів злочину наголошував ще Гросс Г., вважаючи їх джерелом інформації про подію злочину та особу злочинця^{75 76}. Водночас, подія злочину є одним із матеріальних процесів дійсності, що перебуває у зв'язку і взаємообумовлена з іншими процесами і явищами, відбивається в них і сама є відображенням якихось процесів⁷⁷.

Коновалова В. О. та Колісниченко О. Н. наголошують, що за

⁷⁵ Гросс Г. Керівництво для судових слідчих як система криміналістики. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 1080 с.

⁷⁶ Плетенець В. М. Зазнач. твір.

⁷⁷ Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 20 с.

наявності окремих слідів або інших даних, що вказують на можливий спосіб вчинення конкретного злочину, версія про спосіб допомагає виявити інші сліди, які зазвичай спостерігаються при такому способі вчинення злочину⁷⁸.

При цьому, конкретизуючи зв'язок слідової картини із способом вчинення злочину, Тищенко В. В. зазначає, що процеси дослідження способів злочину та їх слідів взаємопов'язані та здійснюються за принципом прямого і зворотного зв'язку: від дослідження слідів – до пізнання способу та інших обставин злочину, від знань про спосіб злочину – до пошуку, виявлення та дослідження слідів злочинних дій⁷⁹.

Як зазначає Салтевський М. В., слідова картина конкретного злочину – це реальна матеріальна слідова обстановка на конкретний момент часу, що відображає і зберігає різну інформацію про конкретну подію злочину і особу, яка вчинила його в даній обстановці⁸⁰. З чого виходить, що «реальна матеріальна обстановка» вміщує як ідеальні, так і матеріальні відображення (сліди). Натомість, таке твердження дає дещо узагальнену характеристику поняття та не розкриває суті поняття в повному обсязі.

Більш розгорнутим вважаємо визначення, запропоноване Коновалою В. О., яка наголошує, що слідовою картиною злочину є комплекс слідів, які відображають картину події злочину та поведінку злочинця на місці його вчинення, дозволяють висунути найбільш обґрунтовані версії злочину⁸¹.

Втім, з огляду на особливості вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, сліди можуть відображати поведінку не тільки суб'єкта на місці злочину (злочинця), а і потерпілої особи або інших (третіх) осіб, серед яких можуть виступати посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування або працівники правоохоронних органів. Також не слід відкидати той факт, що подія злочину, передбаченого ст. 166 КК України, розтягнута у просторі та часі, а дії злочинців можуть вчинятися у різний спосіб, у зв'язку з чим значна кількість матеріальних, ідеальних та віртуальних слідів може зберігатись поза межами місця події.

Виходячи з цього, пропонуємо розглядати слідову картину вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за

⁷⁸ Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

⁷⁹ Тищенко В. В. Корисливо-насилені злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ-ра, 2002. 360 с.

⁸⁰ Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

⁸¹ Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування: монографія. Київ : Факт, 2001. 311 с.

особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, як сукупність матеріальних, ідеальних та віртуальних (інформаційних) слідів, які відображають картину події злочину, поведінку злочинця, потерпілого та інших осіб як на місці вчинення злочину, так і поза його межами, що дозволяє висунути найбільш обґрунтовані версії щодо його вчинення та приймати найбільш раціональні процесуальні рішення під час проведення досудового розслідування.

Матеріальні сліди – це відображення механізму події та її результатів на об'єктах матеріального світу⁸². До даної категорії прийнято відносити такі, які виникають в ході взаємодії різних об'єктів між собою і як результат відбуваються зміни у навколишній обстановці.

До ідеальних відносяться сліди, які закарбовані в пам'яті людини. Вони формуються в пам'яті злочинця, осіб, які були очевидцями безпосереднього скоєння кримінального правопорушення, так і осіб, які можуть охарактеризувати особу злочинця⁸³. При цьому, чіткість і повнота ідеальних слідів залежать від того, наскільки добре й повно людина запам'ятала, зберегла їхні ідеальні відбитки у своїй пам'яті незалежно від раніше сприйманих відбитків^{84 85}.

Важливо підкреслити, що при вчиненні злочину можуть одночасно утворюватись як ідеальні, так і матеріальні сліди.

У зв'язку із активним використанням комп'ютерних технологій, комунікаційних мереж тощо останнім часом все частіше окрім традиційних ідеальних та матеріальних слідів криміналістами виділяється окрема група слідів – віртуальні (інформаційні, цифрові), які залишаються в результаті використання комп'ютерного обладнання або комунікаційних мереж.

Не вдаючись у наукову дискусію з приводу визначення поняття матеріальних, ідеальних та інформаційних (віртуальних, цифрових) слідів пропонуємо перейти до розгляду вказаних груп слідів в контексті

⁸² Криміналістика : підруч. / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.

⁸³ Пчеліна О. В. Типові сліди злочинів у сфері службової діяльності. *Форум права*. 2017. Вип. 5. С. 342–348.

⁸⁴ Кириченко О. А., Басай В. Д., Ткач Ю. Д. Слідознавство: лекція № 8. Київ : РВВ КІВС, 2002. 48 с.

⁸⁵ Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монограф. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків. : Право, 2010. 160 с.

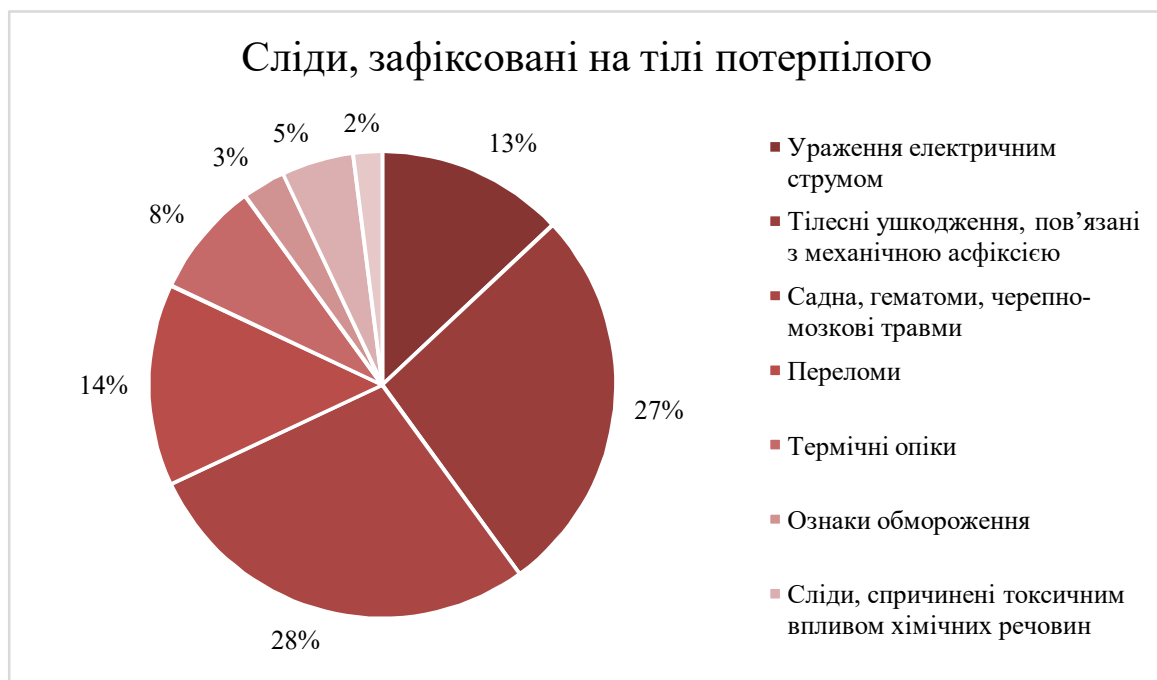
*Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія досліджуваного нами питання*⁸⁶.

Характерною ознакою слідової картини злочину, передбаченого ст. 166 КК України, є той факт, що така група матеріальних слідів, як відбитки пальців, сліди низу взуття та інші, хоча і відіграють роль під час досудового розслідування, однак мають дещо другорядне значення для встановлення всіх обставин вчиненого злочину. Дане твердження підтверджується результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень, в ході якого встановлено, в місцях вчинення злочину слідчими вилучаються: сліди папілярних ліній – 7 %; сліди низу взуття – 2 %; сліди крові (інших біологічних речовин) – 5%.

Діапазон об'єктів криміналістичного дослідження, на яких залишаються матеріальні сліди злочину, передбаченого ст. 166 КК України можна згрупувати наступним чином:

1. *Сліди, які знаходяться на трупі потерпілого або його частинах.* Дослідження трупа дозволяє встановити наявність (відсутність) тілесних ушкоджень, їх характер та локалізацію, давнину утворення, причину та час настання смерті потерпілого та дати відповідь на питання, чи перебувають у причинно-наслідковому зв'язку тілесні ушкодження із настанням смерті. Спираючись на матеріали кримінальних проваджень, можна сказати, що характерними слідами, які залишаються на трупі потерпілого, є: сліди ураження електричним струмом (електромітка) – 13 %; тілесні ушкодження у вигляді механічної асфіксії із закриттям дихальних шляхів сторонніми тілами – 27 %; садна, синці; черепно-мозкові травми – 28 %; переломи та забої кісток – 14 %; сліди опіків – 8 %; сліди обмороження – 3 %; сліди, залишені внаслідок токсичної дії різних хімічних речовин 5 %; ампутація кінцівок або інших частин тіла – 2%.

⁸⁶ Кривопуск О. Г. Щодо значення віртуальних (інформаційних) слідів під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Сучасні пріоритети розвитку України: економічна та інформаційна безпека : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 10 жовтня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 15–17.

Наведений перелік слідів не є вичерпним і частина слідів, які можуть бути виявлені на трупі потерпілого, зокрема такі як садна, переломи кісток, опіки шкірних покривів або слизової оболонки або інші можуть не завжди призвести до смерті потерпілого, а отже можуть бути характерними для слідів, які знаходяться на тілі живого потерпілого.

2. *Сліди, які знаходяться на тілі потерпілого.* До типових слідів, які залишаються на тілі потерпілої особи, окрім тих, які одночасно можуть бути притаманними й тілесним ушкодженням які знаходяться на трупі потерпілого (садна, переломи кінцівок, опіки та ін.) пропонуємо виокремити сліди, які вказують на вчинення даного злочину, а саме: сліди, які свідчать про загальний фізичний розвиток потерпілого, до яких доцільно віднести співвідношення росту та ваги потерпілого в залежності від його віку, стан розвиненості м'язів та інші медичні показники, за допомогою встановлення та дослідження яких можна зробити висновки щодо способу вчинення злочину, встановити систематичність вчинення протиправних дій винною особою та інші важливі відомості для досудового розслідування.

До матеріальних слідів, носієм яких виступає тіло потерпілого, пропонуємо віднести фізіологічні відхилення організму (наприклад непропорційний розвиток окремих частин тіла), які можуть бути викликані хронічними хворобами, набутими внаслідок створення неналежних умов проживання або невжиття заходів щодо лікування

потерпілого, недостатнім забезпеченням їжею або розбалансованого раціону харчування потерпілого, тілесні ушкодження, характерні під час вчинення дій сексуального характеру відносно потерпної особи проти її волі.

3. *Предмети матеріального світу, які зберігають сліди злочину та/або можуть свідчити про неналежне виконання обов'язків з боку злочинця.* Дана група слідів є досить різноманітною та формується в залежності від обстановки злочину. Сліди, які свідчать про вчинення даного злочину в нерідко знаходяться за місцем проживання потерпілого. Перш за все слід виділити сліди, які свідчать про створення небезпечних або шкідливих умов проживання потерпілого, а саме: такі, що свідчать про безперешкодний доступ до джерел електричного струму або відкритого вогню; електроприлади (їх частини або залишки), які виготовлені кустарним способом, або мають пошкодження ізоляції, що в результаті призвели до пожежі в приміщенні або уражені струмом потерпної особи; сліди які свідчать про безперешкодний доступ до вікон, що призвели до випадіння з вікна будинку⁸⁷.

За місцем проживання потерпілого, працівниками поліції можуть фіксуватись сліди, які свідчать про незадовільний санітарно-побутовий стан жилих приміщень, зокрема бруд та захащеність в місці проживання і користування потерпілого; брудні речі, якими користувався потерпілий⁸⁸.

Досить часто у місці проживання потерпілого зберігаються матеріальні сліди, які свідчать про неналежне ставлення до виховання та турботу з боку батьків або піклувальників. До такої категорії слідів ми пропонуємо віднести ті, що свідчать про зловживання злочинцем алкогольними напоями (порожні пляшки з горілчаних виробів) або вживання ними наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Сліди злочину, притаманні злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною, або особою щодо якої встановлена опіка чи піклування, окрім місця проживання, можуть знаходитись і в інших місцях. До таких місць варто віднести: місця події, де стався нещасний випадок за участю потерпілого (одяг потерпілого на березі водойми, в разі

⁸⁷ Кривопуск О. Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 450–453. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106>.

⁸⁸ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 27.01.2025).

утоплення потерпілого; сліди крові потерпілого або інших осіб на місці події), місця проживання родичів або знайомих сім'ї, де перебував потерпілий.

Сліди злочинів досліджуваної категорії містяться в документації посадових осіб органів державної влади, НПУ, закладів МОЗ, закладів освітитош (документальних слідів).

Враховуючи обсяг документів, в яких можуть відображатись факти, що свідчать про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, та враховуючи обсяг інформації, який необхідно проаналізувати органам досудового слідства та суду, вважаємо доцільним приділити увагу вказаній групі матеріальних слідів.

Враховуючи вимоги, зумовлені об'єктивною стороною злочину, передбаченого ст. 166 КК України, та обов'язок, покладений законодавцем на правоохоронні органи та суд, який полягає в доведенні наявності факту злісності в діяннях суб'єкту злочину, слід відзначити, що без виявлення та дослідження слідів протиправної діяльності, які знаходять своє відображення в документах різних установ та організацій, фактично унеможлиблюється досудове розслідування та притягнення винної особи до відповідальності.

Сліди злочину досліджуваної категорії здебільшого містяться у наступних документах: органів опіки чи піклування, де відображаються відомості про перебування особи на обліку у службі у справах дітей. У разі перебування такої родини на обліку відповідної служби, в документації можуть міститись акти обстеження житла, які відображають санітарний стан, житлово-побутові умови в яких знаходився потерпілий; документації закладів освіти, де відображаються відомості про стан інтелектуального розвитку потерпілого, дослідження стану психіки штатним психологом; документації закладів МОЗ в якій міститься інформація про стан здоров'я потерпілого, загальний фізичний розвиток та психічний стан. Медична документація містить інформацію про факти звернення до закладів МОЗ, факти проходження планових медичних оглядів дитиною та їх результати, поставлені діагнози, рекомендації щодо лікування та інші відомості. Поміж інформації про потерпілого, в документах МОЗ міститься інформація стосовно злочинця, зокрема факти перебування на обліках у лікарів психіатра та нарколога, діагнози, психічний стан тощо.

В документах медичних установ відображається факт перебування на обліку у жіночій консультації медичного закладу у зв'язку з вагітністю; документації органів реєстрації актів цивільного стану, які відображають родинні зв'язки потерпілого, відомості про батька та мати

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* потерпілого; фінансовій документації органів державної влади або місцевого самоврядування, де відмічаються виплати матеріальної допомоги родині, що перебуває в складних життєвих ситуаціях та на підставі чого такі виплати було здійснено; документації органів пробації, де відображаються відомості про притягнення до кримінальної відповідальності батьків (одного з батьків) в минулому; документації органів НПУ та суду, стосовно даних про притягнення злочинця до відповідальності за адміністративні правопорушення, передбачені ст. 184 КУпАП.

Ідеальні сліди, притаманні злочинам досліджуваної категорії складають 74,8 %. Як показав аналіз судово-слідчої практики, такі сліди зберігаються в пам'яті досить широкого кола осіб, які можуть надати органу досудового слідства або суду необхідну інформацію про вчинення злочину.

Відтак, «ідеальні сліди» можуть відображатися в показаннях потерпілого, або його представника. Представником потерпілого може виступати як посадова особа служби у справах дітей так один з родичів потерпілого – 100 %; в показаннях підозрюваного (обвинуваченого) або співучасника вчинення злочину – 97 %; в показаннях свідків-посадових осіб – 52 %; в показаннях свідків – 65 %.

Досліджуючи матеріали кримінальних проваджень, можна дійти висновку, що найчастіше свідками виступають: експерти (спеціалісти); лікарі (у яких на обліку перебував потерпілий, або лікарі, які здійснювали лікування потерпілого, давали консультації щодо лікування поза межами закладу охорони здоров'я, лікарі швидкої допомоги, які прибули за викликом); посадові особи НПУ, органів опіки тощо; працівники ДСНС (за фактами повідомлень про надзвичайні події); вчителі, вихователі дошкільних навчальних закладів.

Інформація може міститися й в показаннях інших свідків, наприклад, одного з подружжя або членів сім'ї, з якими постійно проживав або контактував потерпілий; осіб, з-поміж кола спілкування родини, де проживав потерпілий; «випадкові свідки» (особи, з якими не контактують члени родини потерпілого, але вони можуть мати відомості про вчинений злочин); сусіди; однокласники потерпілого.

З приводу віртуальних слідів, варто зауважити, що існує ряд думок з приводу даного питання. Деякі науковці навіть називають «віртуальні сліди» «комп'ютерно-технічними», які являють собою результати перетворення комп'ютерної інформації, що причинно пов'язані з подією

злочину⁸⁹. Проте, на нашу думку, такий підхід не розкриває в повному обсязі суті питання, оскільки носіями досліджуваної нами категорії слідів виступають не лише комп'ютери, ноутбуки та інша комп'ютерна чи телекомунікаційна техніка, яка зберігає в собі масив інформації, а також інші носії, такі як смартфони, фото/відеокамери, мобільні телефони та ін.

Погоджуючись з твердженням Басай В. Д. та Томіна С. В., пропонуємо розглядати інформаційні сліди як результат впливу (знищення, модифікації, копіювання, блокування) на комп'ютерну інформацію шляхом доступу до неї, що виявляється у будь-яких змінах комп'ютерної інформації, пов'язаних з подією злочину⁹⁰.

За результатами проведеного опитування слідчих НПУ, 89 % респондентів заявили, що вчиненню злочину, передбаченого ст. 166 КК України, характерні віртуальні (цифрові) сліди. При цьому, 85 % опитаних відзначили тенденцію збільшення долі таких слідів в контексті досліджуваного нами питання.

Підтвердженням цього є проведений аналіз судово-слідчої практики, згідно якого основними джерелами віртуальних слідів є інформація (фотознімки, відеозаписи із зображеннями потерпілого), яка міститься на мобільних телефонах або смартфонах злочинця, потерпілого або свідків.

Дане твердження знаходить своє відображення у судових рішеннях, як приклад наведемо фрагмент Вироку Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 10.06.2022 «...Коли приходив дільничний педіатр, їх не було вдома, і тому очно лікар дитину не оглядав. Вона (обвинувачена) спілкувалась телефоном із медичною сестрою, відправляла їй фотографії дитини...»⁹¹.

Крім цього, до типових віртуальних слідів, які залишаються в процесі вчинення злочину, можна віднести: сліди листування за допомогою електронної пошти з лікарями або третіми особами, які знаходяться в комп'ютерах або ноутбуках злочинця, потерпілого або свідка; сліди листування за допомогою месенджерів, використовуючи при цьому комп'ютерну техніку та/або смартфони; сліди, які зберігаються на записах камер відеоспостереження громадських місць,

⁸⁹ Найдъон Я. Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 304–307.

⁹⁰ Басай В. Д., Томін С. В. Дослідження віртуальних слідів – перспективний напрямок криміналістичного слідознавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 220–222.

⁹¹ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 27.01.2025).

місць масового відпочинку, де може знаходитись інформація про подію кримінального правопорушення, або дії потерпілого, підозрюваного чи інших учасників ні місці події.

Враховуючи тенденцію розвитку цифровізації, до віртуальних слідів, які можуть виникнути в результаті вчинення злочину, можна віднести: подання заяв до органів влади або місцевого самоврядування, за допомогою електронних сервісів про реєстрацію новонародженої дитини (видачу свідоцтва про народження тощо), надання допомоги про народження дитини; електронних звернень до закладів МОЗ та отримання рецептів.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що слідова картина злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, охоплює матеріальні, ідеальні та віртуальні сліди. Слідова інформація, що міститься в документах, на тілі потерпілих, трупів, на предметах обстановки місця події, у пам'яті певних осіб, на комп'ютерних носіях тощо дозволяє більш глибоко зрозуміти механізм вчинення злочину даної категорії, висунути версії щодо способу, обстановки та умов вчиненого злочину, особи злочинця, що допоможе внаслідок прийняти необхідні процесуальні рішення, ініціювати проведення СРД, призначити необхідні судові експертизи тощо.

В процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування важливого значення набуває встановлення відомостей про особу злочинця. На основі інформації про особу злочинця, отриманої під час досудового розслідування слідчий може зробити обґрунтовані припущення про спосіб вчинення злочину та інші елементи криміналістичної характеристики⁹².

Особа злочинця розглядається кримінально-правовими науками як особистість із властивими їй соціальними, професійними, демографічними та психологічними якостями. Під криміналістичним дослідженням особи варто розуміти пошук криміналістично значущої інформації про злочинця та оцінку даних про осіб, які потрапили у межі кримінального провадження⁹³.

Зміст характеристики особи злочинця, на думку М.М. Єфімова, полягає у розгляді людини як певної системи, властивості та ознаки якої знаходять своє відображення в навколишньому середовищі та

⁹² Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. 6. С. 181–184.

⁹³ Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.

використовуються під час розслідування злочинів⁹⁴. Своєю чергою Дрозд В. Г., зазначає, що вивчення особи злочинця являє один з випадків дослідження та пізнання людини, а також різноманітних аспектів її діяльності. Людина, на думку автора розглядається як особливий носій суттєвих і відносно стійких якостей, які закономірно сформувалися під дією різноманітних обставин соціального середовища, в якому вона перебуває⁹⁵.

Розкриваючи сутність кореляційних зв'язків елементів криміналістичної характеристики, Приловський В. В. зазначає, що особу злочинця доцільно розглядати як людину, яка перебуває в стосунках з оточуючими людьми, що виявляється у закономірних зв'язках із вчиненням злочином. При цьому автором зазначається, що вказані зв'язки виявляються у способах підготовки, вчинення, та приховування злочину, залишаючи на об'єктах навколишнього середовища індивідуальні сліди, які дозволяють зробити висновок про вчинення того чи іншого злочину конкретною особою⁹⁶.

Проаналізувавши результати дослідження вчених-криміналістів, можна констатувати відсутність єдиної точки зору стосовно визначення поняття особи злочинця.

Наведемо найбільш розповсюджені підходи, запропоновані науковцями щодо визначення досліджуваної дефініції. Так, Коновалова В. О. та Шепітько В. Ю. розглядають особу злочинця як соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення злочинів⁹⁷.

На думку Шеремета А. П., особа злочинця включає опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття і розслідування злочинів, пошуку злочинця, його ідентифікації та викриття у скоєному злочині⁹⁸. Дещо схоже, але більш широке поняття особи злочинця пропонує Карпенко Р. В., який зазначає що особа злочинця включає в себе сутність особи, комплекс ознак, які її

⁹⁴ Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навч.-практ. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 148 с.

⁹⁵ Дрозд В. Г. Особа злочинця при криміналістичній характеристиці злочину щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. *Митна справа*. 2013. Вип. 4 (88). С. 120–124.

⁹⁶ Приловський В. В. Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 213 с.

⁹⁷ Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Академічний курс : підруч. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 424 с.

⁹⁸ Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 472 с.

характеризують, її моральний та духовний світ у взаємодії із соціальними та індивідуальними життєвими умовами, що тією чи іншою мірою вплинули на вчинення злочину⁹⁹.

Дещо відмінний підхід пропонують Сергєєва Д. Б. та Ткач О. В., які доходять висновку, що особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики – це сукупність відомостей щодо фізичних, соціальних, морально-психологічних та інших ознак і властивостей, характерних для осіб, що вчинили кримінальне правопорушення певного виду¹⁰⁰.

На підставі аналізу різноманітних підходів до визначення поняття особи злочинця Пчеліна О. В. доходить висновку, що особа злочинця міжпредметна й складна за своєю структурою категорія. Переважна більшість науковців трактує особу злочинця однаково, просто за допомогою різних термінів. Відповідно сутність досліджуваної дефініції є спільною. Відмінним є виключно перелік ознак, що характеризують та формують систему «особа злочинця»¹⁰¹. Таким чином, погоджуючись з позицією автора та не вступаючи в наукову дискусію з цього приводу, перейдемо до розгляду елементів (властивостей) особи злочинця.

До властивостей особи злочинця Салтевський М. В. пропонував відносити фізичні, біологічні та соціальні¹⁰². Натомість Шепітько В. Ю. відносить відомості демографічного характеру, певні моральні якості та особливості психіки¹⁰³.

В контексті дослідження особи правопорушника, яка спричинили тяжкі тілесні ушкодження Дрозд В. Г. виділяє властивості: біологічні (статеві, вікові, анатомічні, фізіологічні та інші); психічні (інтелект, емоційну і вольову сфери індивіда); соціальні (суспільний статус, професійна належність, родинний стан, місце проживання, рід занять, взаємовідносини з іншими членами суспільства)¹⁰⁴.

⁹⁹ Карпенко Р. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 9. С. 144–148.

¹⁰⁰ Сергєєва Д. Б., Ткач О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 106–114.

¹⁰¹ Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 145–156.

¹⁰² Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ : ВІПОЛ, 1994. 180 с.

¹⁰³ Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Одіссей, 2005. 368 с.

¹⁰⁴ Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2009. 202 с.

Натомість. Колісниченко О. Н зазначає, що в комплекс ознак особи, включаються всі ознаки, які можуть сприяти визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку та викриття злочинця. Частина їх має не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але і важлива для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця). Система ознак особи злочинця включає демографічні, а також ознаки, що відображають моральні, психологічні особливості (наприклад, риси характеру) і інші¹⁰⁵.

На підставі проведеного аналізу наукових джерел можна дійти висновку, що ознаки (елементи) особи злочинця, які необхідно встановити в ході досудового розслідування можуть різнитись в залежності від складу кримінального правопорушення.

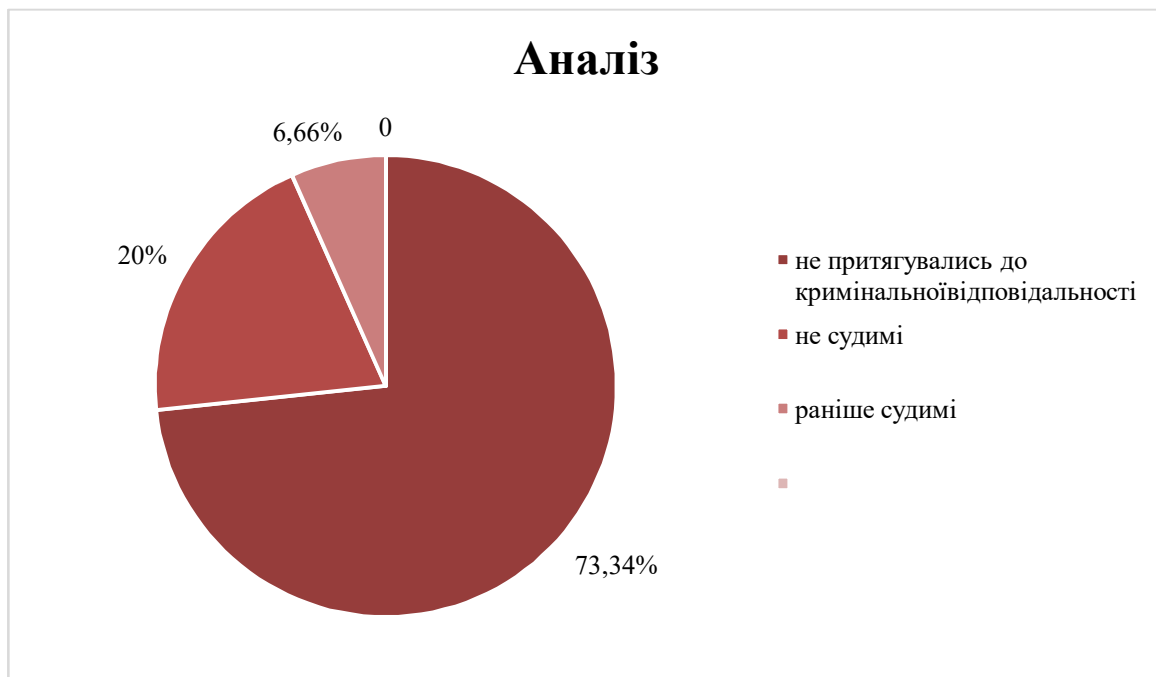
Таким чином, узагальнюючи підходи різних авторів до елементів особи злочинця, можна сказати, що більшість авторів, виділяють наступні критерії, що дозволяють згрупувати характеристики таких осіб, а саме: біологічні, соціальні та морально-психологічні властивості.

Досліджуючи біологічні ознаки злочинця, на підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, можна встановити, що найчастіше вчиняють даний злочин жінки, а саме 87,75 %. Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено наступні вікові категорії осіб, притягнутих до відповідальності: 30-35 років (76,84 %). У віці від 18 до 30 років злочин вчиняється у 15, 75%, при цьому, у 7, 41 % випадків злочин скоюється особою, старшою 35 років. Варто зазначити, що злочини, передбачені ст. 166 КК України вчиняються як правило одноособово (89, 65%), частка кримінальних проваджень, в яких було притягнуто обох з подружжя, тобто чоловіка і жінку складає лише 10, 35 % .

У контексті досліджуваного питання, особливу увагу слід приділити соціальним властивостям злочинця. В цьому контексті доцільно звернути увагу на її освітній рівень, професію (місце роботи), наявність судимостей (або фактів притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП) тощо¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с. С. 29–42.

¹⁰⁶ Кривопис О. Г. Значення для досудового розслідування криміналістичної характеристики особи, яка вчиняє злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 11 серп. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 99–102.

Щодо професійної зайнятості осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 166 КК України, слід зауважити, що 96,50 % злочинців на момент притягнення до кримінальної відповідальності офіційно були не працевлаштовані. Основним джерелом доходу більшості злочинців є отримання грошової допомоги від держави у вигляді соціальних виплат на утримання дитини, або допомоги по безробіттю. Також особи, притягнуті до відповідальності, як правило, працюють без укладання трудового договору з роботодавцем, або заробляють випадковими чи сезонними заробітками.

За результатами проведеного аналізу судово-слідчої практики, астановлено, що 73,34 % осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 166 КК України, раніше не притягались до кримінальної відповідальності. 20 % (відповідно до ст. 89 КК України) вважаються такими, що не мають судимостей. Раніше судимими є 6,66 % осіб.

Враховуючи особливості досліджуваного питання, доцільно в процесі розслідування звертати увагу на факти притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП за ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання і виховання малолітніх та неповнолітніх дітей¹⁰⁷. Це дозволить зробити

¹⁰⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 02.03.2025).

висновки щодо ставлення злочинця до виконання покладених на нього законодавством обов'язків по догляду за дитиною. Дослідивши матеріали кримінальних проваджень встановлено, що 18,75 % осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ст.166 КК України, раніше були притягнуті до адміністративної відповідальності за ст.184 КУпАП.

Більшість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності не перебувають у зареєстрованому шлюбі – 75,82 %. Проживають і ведуть спільне господарство спільно з цивільним чоловіком (дружиною) 85,74 % злочинців. При цьому 62,75 % осіб проживають спільно з біологічним батьком (матір'ю) потерпілої особи. Досліджуючи дане питання ми дійшли висновку, що такий дисбаланс викликаний свідомим зловживанням правом, з метою отримання статусу «одинокі мати» («одинокі батьки»), для подальшого отримання грошової допомоги, та використання отриманих коштів для власних потреб.

Досліджуючи відомості про місце проживання злочинця, встановлено, що більшість злочинців (68 %) проживає в селищах, або невеликих містах чи районних центрах з населенням до 100 000 осіб.

В процесі встановлення підозрюваного з урахуванням таких ознак як вчинення діяння у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також наявності психічних аномалій, важливою його характеристикою буде перебування на обліку у лікаря (нарколога, психіатра)¹⁰⁸.

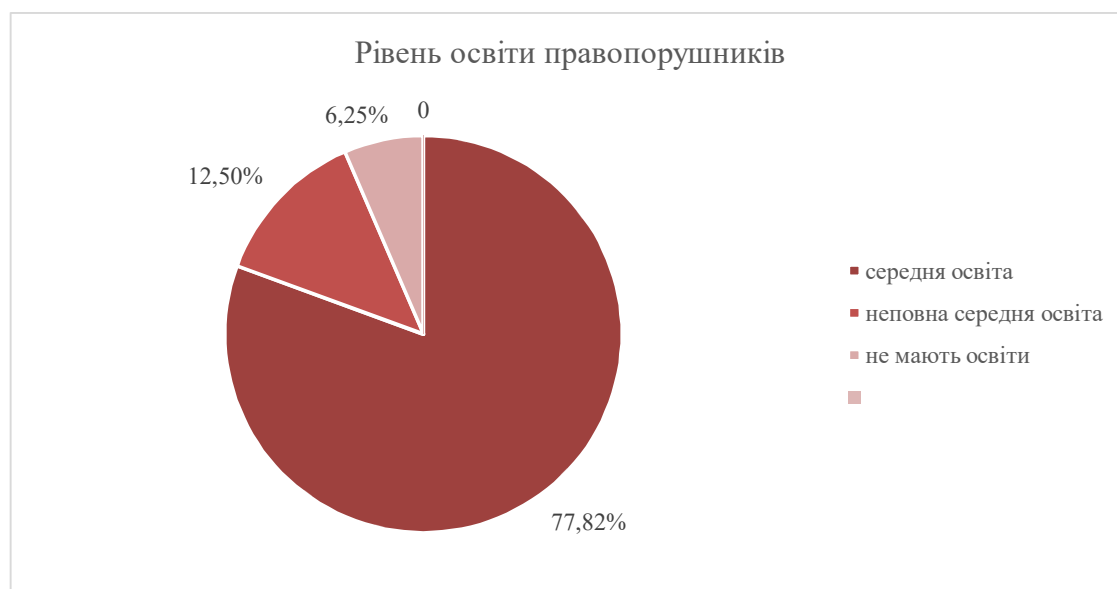
Досліджуючи психологічні властивості злочинця, встановлено що 92,35 % злочинців не перебувають на обліках у лікарів нарколога та психіатра. Проте, дослідивши матеріали кримінальних проваджень, встановлено, що більшість осіб, притягнутих до відповідальності (79 %), характеризуються негативно за місцем постійного проживання. Крім цього, з матеріалів кримінальних проваджень, можна зробити висновок, що адміністрація шкіл або дошкільних закладів характеризують такі сім'ї здебільшого негативно (59 %). Допитані під час досудового розслідування штатні психологи та педагоги, які контактували з сім'ями, де було вчинено злочини досліджуваної категорії, наголошували, що діти, як правило, засвоювали навчальну програму не в повному обсязі, мали негативні або посередні успіхи в навчанні, систематично пропускають заняття без поважних причин. Крім цього, свідки, з числа сусідів або близького оточення злочинців, під час допиту заявляли, що притягнуті до відповідальності зловживали алкогольними напоями, в

¹⁰⁸Лускатова Т. О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 528–535.

Кривошук О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* результати чого нехтували обов'язками по догляду за дітьми. При цьому, досудовим слідством було встановлено лише 13 % випадків злочин було вчинено у стані алкогольного сп'яніння.

Суттєве значення для вивчення особи злочинця має інформація щодо його інтелектуального рівня, яка сприятиме обранню слідчим визначеного переліку необхідних тактичних, психологічних прийомів та методів, застосування яких стане максимально доцільним та ефективним, особливо під час проведення допиту підозрюваного¹⁰⁹.

Досліджуючи освітній рівень, встановлено, що 77,82 % злочинців мають середню освіту, 12,5 % – неповну середню, а 6,25 % осіб взагалі не мають освіти. Найменший відсоток осіб, притягнутих до відповідальності, мають вищу освіту – лише у 3,43 % випадків.

Проведеним дослідженням Усової Є. С., встановлено, що засуджені за ст. 166 КК характеризуються низьким рівнем інтелекту (у 76 % осіб спостерігається інтелектуальне зниження в мисленні, обмежений кругозір)¹¹⁰.

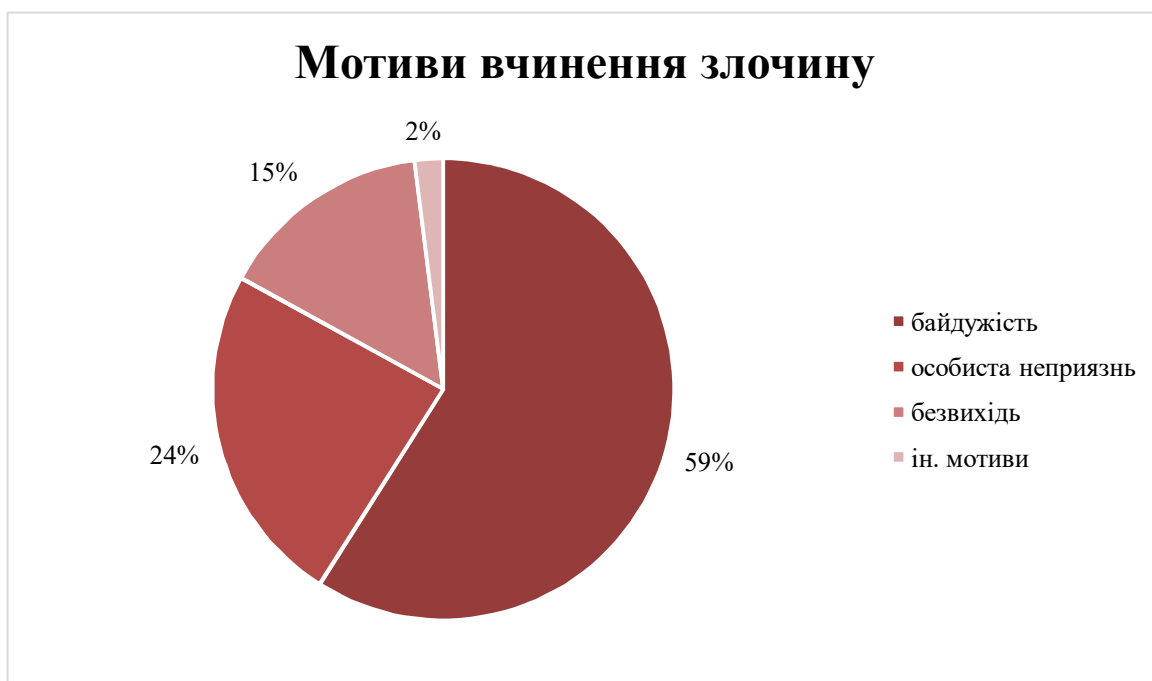
Важливим елементом під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України є встановлення факту перебування сім'ї на обліку у відповідних соціальних службах. Проведеним дослідженням встановлено – 14,29 % сімей, де батьків (опікунів чи піклувальників), яких було притягнуто до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, знаходились на обліку служби у справах дітей та сім'ї, як такі, що перебувають у складних

¹⁰⁹ Бондар А. Р. Типова особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики побоїв і мордувань. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 177–181.

¹¹⁰ Усова Є. С. Зазнач. твір.

Проведеним опитуванням представників служби у справах дітей, встановлено, що особи, які вчинили злочини, передбачені ст.166 КК України, систематично нехтують вказівками працівників служб (94 %). Під час обстеження умов проживання фіксується незадовільний санітарний стан помешкання (81 %). До того ж, батьки потерпілого, на момент проведення профілактичних обстежень перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння (62%)¹¹¹.

Одним із компонентів психологічних властивостей особи злочинця, науковцями виділяється мотив, оскільки він визначає поведінку особи не сам по собі, а лише в поєднанні та у зв'язку з кінцевою метою відповідних дій. Визначення мотиву дає розуміння, навіщо злочинець вчиняє ту або іншу дію, мета – це кінцевий результат, якого особа має досягти¹¹².

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлені наступні мотиви: байдужість до дитини (підопічного) – 59 %; особиста неприязнь до потерпілого – 24 %; безвихідь – 15 %; інші мотиви (корисливий тощо) вчиненого злочину прослідковується у 2 %

¹¹¹Кривокурс О. Г. Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і практичні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 446–448.

¹¹² Тихоненко В. М. Криміналістична характеристика особи злочинця в злочинах, передбачених ст. 355 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 123–128.

кримінальних проваджень.

В контексті дослідження психологічних властивостей злочинця, пропонуємо розглянути, як один із елементів, участь злочинця у тоталітарних (деструктивних) сектах. За результатами дослідження кримінальних проваджень було встановлено, у 2021 році 0,7 % злочинів прямо, або опосередковано перебували у причинно-наслідковому зв'язку із членством батьків у релігійних сектах. У 2022 році кількість таких випадків склала 0,5 %, а вже у 2023 році кількість таких проваджень склала 1,8 % від загальної кількості зареєстрованих проваджень. У 2024 році доля таких злочинів склала 2 % від загальної кількості. Не дивлячись на відносно незначну кількість випадків слід відмітити тенденцію збільшення їх кількості.

Наведемо фрагмент заяви, направлений до НПУ, згідно з якої «Заявник зазначила, що ОСОБА_3 та ОСОБА_4 є сектантами Християнської церкви «Нове покоління» та не заперечують, що застосовують щодо дітей фізичне насилля з метою їх виховання. Крім цього, під час розгляду вказаної заяви, було проведено опитування потерпілої, яка заявила «ОСОБА_2 розповіла співробітнику служби у справах дітей, що вітчим її систематично б'є, ставить колінами на сиру гречку, лупцює хворостою, морить голодом, відібрав у неї телефон, забирає гроші, які їй дарують дід та бабуся на свята, крім того, погрожує разом з матір'ю вигнати її з дому»¹¹³.

З огляду на факти, які були встановлені під час розгляду вказаного провадження можна зробити висновок, що в діяннях вітчима потерпілої містяться ознаки вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною¹¹⁴.

¹¹³Постанова Верховного Суду у справі № 643/7596/19 від 02 грудня 2020 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93373757>.

¹¹⁴Кривопуск О. Г. Участь злочинця у тоталітарних сектах, як характеризуюча ознака вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 21 квіт. 2023 р.). Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. С. 493–495.

Таким чином, сукупність відомостей про типові ознаки особи злочинця є важливою складовою криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Розкривши основні відомості, які характеризують злочинця, пропонуємо розглянути не менш важливий на наш погляд елемент криміналістичної характеристики – особу потерпілого.

На важливості встановлення даного елемента наголошує В.Ю. Шепітько, який наголошує, що система ознак, які стосуються особи потерпілого, має складну структуру, яка охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професія, фах, освіта та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки і стосунки. Відомості про потерпілого включають також дані про його віктимність (схильність окремих людей ставати внаслідок низки обставин жертвами певних злочинів)^{115 116}. При цьому В.В. Тіщенко зазначає, що дані про особу потерпілого становлять криміналістичний інтерес із різних сторін. По-перше, особа потерпілого, на думку автора, є

¹¹⁵ Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 93. С. 168–174.

¹¹⁶ Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. *Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів*. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. 720 с.

важливим джерелом інформації про подію злочину й особистість злочинця. По-друге, вивчення особи потерпілого дозволяє з'ясувати дані, що стосуються роду його діяльності, способу життя, соціально-демографічних й особистісних характеристик, що дозволяють будувати версії про мотиви, цілі та інші обставини злочину. По-третє, різні дані про потерпілого, його особисте, суспільне і трудове життя, інтереси, риси характеру, коло знайомих сприяють висуванню версій^{117 118}.

Зі свого боку, Шепітко В. Ю., Панова М. І. та Коновалова В. О. наголошують, що система ознак особи потерпілого охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, роботи або навчання, професія, фах, освіта та ін.), відомості про спосіб життя, риси характеру, навички, схильності, зв'язки та стосунки. Дані про потерпілого містять також відомості про його віктимність¹¹⁹. Натомість Пиріг І. В. та Карпенко Р. В. пропонують здійснювати аналіз відомостей щодо особи потерпілого за соціально-демографічними (стать, вік, освіта, сімейний стан, місце проживання ставлення до праці чи навчання, наявність зав'язків зі злочинцем); психофізіологічними (психологічні особливості, наявність розумової відсталості, використання вільного часу, фізичний розвиток, віктимна поведінка потерпілого, поведінка потерпілого під час вчинення злочину) та кримінальними ознаками¹²⁰.

Обсяг відомостей, що підлягають з'ясуванню не є сталим і можуть змінюватись в залежності від слідчої ситуації. Проте, спираючись на проведений аналіз судово-слідчої практики ми можемо зробити висновок, що в переважній більшості випадків сторона обвинувачення та суд встановлюють саме ці обставини під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду справи.

Враховуючи специфіку досліджуваного питання, пропонуємо розглядати особу потерпілого за соціально-демографічними та психофізіологічними властивостями, оскільки потерпілим від злочину у 96,2 % випадків є малолітні особи, які згідно чинного законодавства

¹¹⁷ Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

¹¹⁸ Спасенко К. О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинних порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 26. С. 306–314.

¹¹⁹ Панов М. І., Шепітко В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Зазнач. твір.

¹²⁰ Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Теорія і практика розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 188 с.

України не досягли віку, з якого їх може бути притягнуто до кримінальної відповідальності. Виходячи з чого, критерій кримінальні ознаки, у нашому випадку, розглядати не доцільно.

Узагальнюючи відомості, отримані у процесі аналізу судової практики встановлено, що потерпілим від злочину переважно є особи чоловічої статі (62,5 % випадків). При цьому, у 96,2 % випадків жертвами є малолітні, тобто особи, які на момент вчинення злочину не досягли віку 14 років, із них 24,3 % є новонароджені діти, 12,5 % із них не було навіть зареєстровано у відповідних органах реєстрації актів цивільного стану¹²¹.

Більшість потерпілих, які на момент вчинення злочину досягли віку шести років і більше (94 %), були учнями загальноосвітньої школи та навчалась у молодших класах. За повідомленнями, наданими адміністрацією шкіл, де навчались потерпілі, систематично не відвідували шкільні заняття без поважних причин при цьому мали низький рівень знань¹²².

Стосовно питання про наявність зав'язків із злочинцем, варто зазначити, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 166 КК України – спеціальний. Ним можуть бути лише батьки, усиновлювачі, опікуни та піклувальники¹²³. Виходячи з цього, потерпілі від злочину, перебуває в сімейних стосунках із злочинцем, або знаходиться під його опікою.

Розглядаючи психофізіологічні ознаки потерпілих зазначимо, що дане питання в контексті досліджуваної нами тематики мають свої особливості.

Вивчаючи матеріали кримінальних проваджень, встановлено, що у 64,3 % випадків у потерпілого були виявлені фізіологічні вади або диспропорційний розвиток. У 74,8 % випадків, потерпілі народжені із показниками життєдіяльності і загального фізичного розвитку в межах норми – 18,75 % потерпілих народжені передчасно (недоношені),

¹²¹ Kryvopusk O. Forensic characteristics of the victim in the investigation of malicious failure to fulfill duties of care for a child or a person for whom guardianship or care is established. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 6. С. 102–106.

¹²² Kryvopusk O. Some issues of the criminal characteristics of a person who has happened to become a victim (a child or person whose guardianship or custody is established) of malicious non-fulfillment of duties regarding due care. *Аубакировские чтения : материалы Междунар. науч.-практ. конф.* (г. Алматы 19 фев. 2023 г.). Алматы : Алматинская Академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, 2023. С. 29–31.

¹²³ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : «КНТ», 2023. 932 с.

відповідно у 6, 45 % випадків, у народжених потерпілих лікарями було зафіксовано різного роду, незначні відхилення стану фізичного розвитку, що не є небезпечними для життя чи здоров'я потерпілого¹²⁴.

Стосовно віктимності поведінки потерпілого, зауважимо, що в більшості випадків, потерпілі, в силу свого віку не розуміли що відносно них вчиняється злочин. Таким чином можна зробити висновок, що поведінка потерпілого під час вчинення злочину пасивна або нейтральна, що пояснює високий рівень латентності.

Підсумовуючи можна зазначити що вивчення особи потерпілого від злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування має важливе криміналістичне значення. Маючи в своєму розпорядженні достатній обсяг інформації про потерпілого, слідчим органам НПУ висунути обґрунтовані версії, ініціювати проведення СРД, приймати рішення для проведення необхідних експертиз. Окрім цього маючи достатній обсяг інформації про потерпілого дозволяє вжити дієві заходи, направлені на усунення причин та умов злочинної поведінки підозрюваного.

¹²⁴ Kryvopusk O. Ibid.

Розділ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

2.1. Особливості початку досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Ефективність кримінального провадження значною мірою залежить від належної організації та обґрунтованості рішень, ухвалених на початковому етапі розслідування. Саме на цій стадії слідчий висуває початкові версії події, здійснює аналіз первинної інформації, на основі чого приймає ключові процесуальні рішення щодо правової кваліфікації діяння та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Прийняті на старті розслідування процесуальні та тактичні рішення визначають подальший хід кримінального провадження.

Разом з тим, для прийняття рішення про відкриття кримінального провадження, слід ретельно проаналізувати джерела отримання інформації, які повинні бути достовірними та оформлені згідно з вимогами кримінального процесуального законодавства. Слідчий, здійснюючи перевірку будь-якої інформації про подію, одразу повинен вирішити такі питання: чи мало місце офіційне повідомлення; чи є приводи та підстави до відкриття кримінального провадження; чи наявні ознаки кримінального правопорушення; чи немає підстав для передачі матеріалів за підслідністю у разі відкриття кримінального провадження¹²⁵.

КПК України, в ч. 1 ст. 214 «Початок досудового розслідування» зазначається, що слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24-х годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого

¹²⁵ Павлова Н. В. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 466–471.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування¹²⁶.

Даною нормою законодавець закріплює формальне (юридичне) вираження початку досудового розслідування, що полягає у внесенні відомостей до ЄРДР, ототожнюючи діяльність слідчого з виконанням дій технічного характеру, відкидаючи при цьому інтелектуальну та аналітичну складову такої діяльності. На етапі прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР, слідчим проводиться аналіз отриманої інформації, в ході чого встановлюється, чи мають обставини, викладені в заяві чи повідомленні, ознаки складу злочину, яка його кримінально-правова кваліфікація, робляться висновки про ймовірні способи його вчинення.

Варто наголосити, що заява чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення не надходить безпосередньо до слідчого, який приймає рішення про початок досудового розслідування, оскільки відповідно положень Наказу МВС № 100 від 08.02.2019 за рішенням керівника органу (підрозділу) поліції, відомості про виявлене кримінальне правопорушення уповноважена службова особа реєструє в ІТС ІПП (журналі ЄО в разі тимчасової відсутності технічних можливостей унесення таких відомостей до ІТС ІПП) та невідкладно, але не пізніше 24 годин передаються до органу досудового розслідування для внесення відповідних відомостей до ЄРДР або передання цих відомостей до органів (підрозділів) НПУ нижчого рівня та їх внесення до ЄРДР¹²⁷.

Таким чином, заяви й повідомлення спочатку надходять до чергової частини підрозділу НПУ. Після отримання та реєстрації заяв чи повідомлень матеріали направляються для прийняття відповідного рішення до слідчого. Законодавцем встановлюється строк прийняття рішення про початок досудового розслідування 24 години, який вираховується не з моменту отримання слідчим матеріалів, а з моменту реєстрації заяви або повідомлення черговою частиною. Факт внесення слідчим відомостей до ЄРДР також не є початком досудового розслідування, оскільки відомості внесені слідчим повинні бути

¹²⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.08.2025).

¹²⁷ Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 08 лютого 2019 р. № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення 20.07.2025).

підтверджені керівником органу (підрозділу) досудового розслідування. В результаті чого, рішення про початок досудового розслідування слідчим приймається в умовах дефіциту часу, що не дозволяє повною мірою оцінити ситуацію та може призводити до помилкових рішень на початковому етапі досудового розслідування.

Діяльність слідчого під час реєстрації кримінального провадження у ЄРДР залежить від стабільності роботи технічних засобів, зокрема і мережі інтернет. Непоодинокими є випадки, коли, в результаті технічних проблем, слідчі не можуть зареєструвати в реєстрі кримінальне провадження, що призводить до недотримання строків, встановлених КПК України.

На думку Пирога І. В., до характерних ознак початку досудового розслідування відносяться наступні: недостатня інформативність; велика кількість версій, що потрібно перевіряти; дефіцит часу на проведення СРД, що впливає на формування його завдань та функцій, виконання яких є підґрунтям для подальшого успішного розслідування¹²⁸.

Як показало опитування слідчих, наведені ознаки значною мірою притаманні і початковому етапу розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України.

Досліджуючи проблемні питання початкового етапу розслідування, Чурікова І. В. зазначає, що відрізок часу, з моменту отримання відомостей, які можуть свідчити про факт вчинення злочину і до моменту внесення відомостей до ЄРДР, є прихованою стадією порушення кримінального провадження та є самостійною стадією кримінального процесу¹²⁹.

З моменту надходження інформації і до внесення відомостей до ЄРДР на практиці може проводитись комплекс дій, зокрема відбираються письмові пояснення від особи, яка звернулась із заявою або повідомленням, інших осіб, направлення на місце події СОГ, для перевірки інформації, викладеної в повідомленні, під час чого слідчим може проводитись огляд місця події.

Таким чином, початок досудового розслідування слід розглядати як окрему стадію досудового розслідування, яка починається з моменту надходження інформації до уповноваженої особи й закінчується реєстрацією слідчим вказаних відомостей в ЄРДР та підтвердження

¹²⁸Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 163–168.

¹²⁹Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 226–231.

реєстрації керівником органу (підрозділу) досудового розслідування.

Моментом початкового етапу досудового розслідування вважається отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення, у зв'язку з чим, пропонуємо розглянути типові джерела надходження інформації, про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

У цьому розрізі зазначимо, що, відповідно п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК України, злочин, передбачений ст.166 КК України, не відноситься до проваджень, досудове розслідування щодо яких проводиться у формі приватного обвинувачення, тобто проваджень, досудове розслідування яких розпочинається виключно на підставі звернення потерпілого¹³⁰.

Відповідно ч. 1 ст. 214 КПК України, джерелами інформації є заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, самостійне виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення¹³¹.

Натомість, Наказом МВС №100 від 08.02.2019, конкретизовано джерела інформації про кримінальні правопорушення, до яких законодавцем було віднесено: 1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); 2) самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; 3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні; 4) інше¹³².

Таким чином, перелік джерел інформації про кримінальні правопорушення досліджуваної нами категорії не є вичерпним. При цьому, законодавець не надає роз'яснення, що необхідно розуміти під поняттям «інше джерело», що може бути підґрунтям для зловживання з боку уповноважених осіб на прийняття таких рішень.

¹³⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

¹³¹ Там само.

¹³² Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 08 лютого 2019 р. № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text> (дата звернення 20.06.2025).

Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, до основних джерел надходження інформації відносяться:

1) повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Джерелами інформації про вчинення злочинуможуть виступати повідомлення, які надходять від посадових осіб органів місцевого самоврядування, соціальних служб, служби у справах дітей. Посадовими особами вказаних служб, в ході виконання покладених на них обов'язків щодо захисту прав дітей, в межах своїх повноважень, фіксуються факти, які можуть свідчити про неналежне виконання обов'язків по догляду за дитиною. Про такі випадки складаються відповідні акти обстеження умов проживання потерпілого або інша документація (офіційні попередження тощо), яка направляється для подальшого розгляду до НПУ. На підставі звернень перелічених посадових осіб може бути прийнято рішення про внесення відповідних відомостей до ЄРДР. В умовах сьогодення, все частіше, до ЄРДР вносяться відомості на підставі повідомлень ЗМІ. Непоодинокими є випадки звернення з усними повідомленнями, які надходять від сусідів або осіб з числа найближчого оточення (друзів, знайомих) потерпілого. Також з усними повідомленнями, звертаються представники навчальних закладів, де навчається потерпілий. В разі виявлення у потерпілого розладів здоров'я, які становлять загрозу його життю або можуть призвести до інвалідності потерпілого, ініціаторами звернень виступає персонал закладів МОЗ. В разі встановлення фактів неналежного догляду за новонародженою дитиною, або повного чи часткового ігнорування порад сімейного лікаря щодо догляду за дитиною, сімейні лікарі звертаються з повідомленнями до НПУ;

2) самостійне виявлення слідчим або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставин кримінального правопорушення. На практиці типовими є ситуації, де слідчий розпочинає досудове розслідування за фактом іншого кримінального правопорушення, наприклад смерті потерпілого, тобто злочину, передбаченого ст. 115 КК України – умисне вбивство, або спричинення тяжких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ст. 121 КК України). У ході розслідування слідчим встановлюється, що причиною настання смерті або отримання тілесних ушкоджень потерпілим є травми, які були отримані внаслідок неналежного виконання обов'язків по догляду за дитиною. Після виявлення в діях батьків (опікунів чи піклувальників) ознак, які можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, слідчий доповідає рапортом про виявлення ознак злочину, передбаченого ст. 166 КК України, керівнику органу поліції. Після

Кривокурс О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* реєстрації, слідчий вносить відомості до ЄРДР та розпочинає розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Нерідко ініціаторами початку досудового розслідування виступають працівники ювенальної превенції НПУ, дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, які виявляють факти вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною;

3) звернення з письмовими заявами до посадових осіб органів національної поліції. Вказане джерело інформації в контексті досліджуваного нами питання не є розповсюдженим, проте трапляються випадки таких звернень. Як правило письмові звернення надходять від близьких родичів потерпілої особи, зокрема від бабусь та дідусів. З заявами про вчинення злочину звертається один з подружжя. Характерною ознакою є те, що випадки самостійного звернення потерпілого із заявою про вчинення злочину відносно нього на практиці практично відсутні. Це пояснюється тим, що потерпілі в силу свого малолітства або фізичних вад не можуть самостійно звернутись до поліції з письмовою заявою про вчинене кримінальне правопорушення щодо нього та високим рівнем латентності даного виду злочинів¹³³.

В своєму дослідженні Усова Є. С. до основних факторів латентності відносить: сімейний характер злочину; неспроможність дітей забезпечити собі захист від злочинних посягань; відсутність ефективної системи соціальних служб, які б забезпечували належний захист дитини у сім'ї; відсутність нормативно-правової бази, яка б регулювала дієвий, ефективний механізм захисту прав та законних інтересів дітей щодо яких не виконуються обов'язки по догляду з боку батьків; недостовірність кримінальної статистики; помилки при кваліфікації вчиненого діяння¹³⁴.

Прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР передусе встановлення наявності приводів та підстав. КПК України не розкриває поняття приводів та підстав початку досудового розслідування. Така ситуація породжує численні дискусії серед науковців. Так, В.Г. Дрозд до приводів початку досудового розслідування відносить: заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення; самостійне виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин, що

¹³³ Кривокурс О. Г. Оцінка первісної інформації під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлено опіка чи піклування. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 24 бер. 2023 р.) / Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Кропивницький, 2023. С. 56–58.

¹³⁴ Усова Є. С. Зазнач. твір.

можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення¹³⁵.

Аналізуючи підходи вчених стосовно підстав для початку досудового розслідування, Погорецький М. А. зазначає, що підстави початку досудового розслідування є оціночною правовою категорією, тому наявність таких підстав, а саме обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, визначаються уповноваженою особою в залежності від результатів співставлення наявних даних, що відображені у приводах початку досудового розслідування, та ознак злочину¹³⁶.

Аналізуючи такий підхід, можна зробити висновок, що автор пропонує встановлювати наявність чи відсутність підстав початку досудового розслідування на розсуд уповноваженої особи, яка приймає рішення про внесення відомостей до ЄРДР, керуючись результатами, отриманими в ході співставлення наявних даних та ознак злочину. Тобто, в залежності від кожної окремої ситуації підстави початку досудового розслідування різняться.

Зі свого боку, Лобойко Л. М. зазначає, що для початку досудового розслідування достатньою є мінімально необхідна кількість таких ознак: суспільна небезпечність і протиправність (ознаки правопорушення) й об'єкт і об'єктивна сторона (ознаки складу правопорушення)¹³⁷.

Натомість Вапнярчук В. В. наголошує, що такі обставини в першу чергу повинні підтверджувати наявність таких елементів складу кримінального правопорушення, як його об'єкт і об'єктивної сторони¹³⁸.

На наш погляд, більш вдалою з цього приводу є позиція Павлової Н. В. Як вона вважає, якщо йдеться про ознаки злочину, то слід враховувати абсолютно всі без винятку елементи його складу. Це дозволить об'єктивно підійти до прийняття рішення при надходженні до правоохоронних органів інформації про кримінальне правопорушення. Тому, окрім об'єктивної сторони та об'єкта, слід обов'язково враховувати ще й суб'єкта та суб'єктивну сторону, оскільки часто саме ці елементи визначають уявлення про наявність чи відсутність ознак

¹³⁵ Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272.

¹³⁶ Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103..

¹³⁷ Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87–92.

¹³⁸ Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 177–186.

*Кривокурс О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія кримінального правопорушення*¹³⁹.

У цьому контексті наведемо позицію Верховного суду, який Постановою від 30.09.2021 визначив, що підставою для початку досудового розслідування є не будь-які прийняті та зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомні обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення¹⁴⁰.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, про те, що сам факт надходження заяви (повідомлення) про вчинене кримінальне правопорушення не може бути беззаперечною підставою для початку досудового розслідування (внесення відомостей до ЄРДР). Інформація, викладена в заявах та повідомленнях, повинна бути піддана аналізу і тільки після встановлення слідчим приводів і достатніх підстав розпочинається досудове розслідування кримінального правопорушення¹⁴¹.

Здебільшого злочини досліджуваної категорії вчиняються в умовах неочевидності. Відомості про подію злочину не лежать на поверхні, а встановлення цілісної картини події вимагає проведення глибокого аналізу отриманої інформації, її оцінки і зосередження на ознаках, які можуть свідчити про вчинення саме злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Переважна більшість слідчих, які проводили досудове розслідування злочинів, передбачених ст.166 КК України зазначають, що на початковому етапі виникають труднощі, пов'язані з кваліфікацією.

Основною проблемою кваліфікації на початку розслідування є встановлення ознаки злісності в діяннях особи. На підставі дослідження матеріалів кримінальних проваджень можна зробити висновок, що факт злісності, як обов'язкової ознаки злочину, передбаченого ст. 166 КК України встановлюється слідчим шляхом отримання відомостей, які характеризують особу злочинця, потерпілого; документації органів державної влади, місцевого самоврядування, соціальних служб, служби у справах дітей; матеріалів ювенальної превенції (про факти притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП тощо);

¹³⁹ Павлова Н. В. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 466–471.

¹⁴⁰ Постанова Верховного Суду у справі № 556/450/18 від 30 вересня 2021 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396> (дата звернення 23.06.2025).

¹⁴¹ Кривокурс О. Г. Особливості початку досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 418–421. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/97>.

документації закладів МОЗ; проведенням допитів; призначенням відповідних експертиз тощо.

Таким чином, ознаки злісності встановлюються за допомогою СРД та процесуальних дій, які можна проведити виключно після внесення відомостей до ЄРДР.

До внесення відомостей у ЄРДР, відповідно ч. 3 ст. 214 КПК України в невідкладних випадках може бути проведений огляд місця події. При цьому, для з'ясування обставин кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР, законодавцем дозволено проводити: відібрання пояснення; проведення медичного освідування; отримання висновку спеціаліста і знімати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей¹⁴².

Злочин, передбачений ст. 166 КК України, законодавцем віднесено до категорії кримінальних правопорушень, тому слідчий, до внесення відомостей до ЄРДР, в межах своєї компетенції може провести тільки огляд місця події. Водночас, проведення даної СРД не завжди може повною мірою забезпечити вирішення завдань початкового етапу досудового розслідування в питаннях кваліфікації, зокрема встановлення ознаки злісності в діяннях злочинця.

У результаті неможливості встановлення ознаки злісності на початку розслідування, слідчі нерідко вносять до ЄРДР відомості з іншою кримінально-правовою кваліфікацією. На практиці досудове розслідування, до встановлення обов'язкових ознак злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, помилково розпочинається за іншими статтями КК України, зокрема:

– ст. 115 КК України – Умисне вбивство (56 %). В разі загибелі потерпілого, розпочинається досудове розслідування з цією статтею. У випадках настання смерті малолітньої дитини, до ЄРДР вносяться відомості за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України. Як правило, після встановлення ознак складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, слідчим приймається рішення про закриття кримінального провадження за ст. 115 КК України, одночасно слідчим ініціюється реєстрація провадження за

¹⁴² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.06.2025).

ст. 166 КК України;

– ст. 117 КК України – Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (9 %). У випадках надходження інформації про загибель немовля досудове розслідування може бути розпочато за цією статтею;

– ст. 135 КК України – Залишення в небезпеці (24 %). Найчастіше, слідчим в разі неможливості встановлення ознак злочину, передбаченого ст. 166 КК України, розслідування розпочинається за цією статтею КК України;

– ст. 126-1 КК України – Домашнє насильство (21 %). Типовим випадком помилкової кваліфікації є звернення рідних потерпілого до правоохоронних органів з заявами, де вони вказують про факти сімейного насильства, але в ході перевірки інформації, встановлюються факти, які свідчать про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

Нами наведено типові і найбільш поширені випадки помилкової кваліфікації, які притаманні початковому етапу досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Відповідно ч. 5 ст. 214 КПК України до ЄРДР вносяться відомості про: дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела; П.І.Б. (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення

кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; П.І.Б. та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування; 7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження¹⁴³.

Водночас, крім відомостей, зазначених КПК України, відповідно Наказу офісу Генерального прокурора № 298 від 30.06.2022 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення» (далі – Положення), при внесенні відомостей до ЄРДР, про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 166 КК України, при заповненні форми реєстру «Кримінальні правопорушення що вчинені (пов'язані)», робиться позначка «174. У сфері охорони дитинства». Відповідно Положення до кримінальних правопорушень у сфері охорони дитинства належать правопорушення, вчинені у сфері захисту прав дітей, у тому числі щодо захисту житлових та майнових прав дітей, соціального забезпечення, освіти, охорони життя і здоров'я, опіки, піклування та усиновлення, праці, захисту інтересів держави у сфері охорони дитинства.

До того ж, до кримінальних правопорушень, пов'язаних з інтересами дитини, належать правопорушення, якими неповнолітній особі завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, або якщо унаслідок правопорушення порушено чи може бути порушено її інтереси. Зокрема, в яких неповнолітня особа безпосередньо залучена як потерпілий або у разі, коли відповідно до вимог ч. 6 ст. 55 КПК України потерпілими визнаються особи із числа близьких родичів чи членів сім'ї дитини, а також про діяння, в яких законом про кримінальну відповідальність окремо передбачено захист прав і свобод неповнолітньої особи¹⁴⁴.

Аналізуючи зазначені вище нормативно-правові акти, можна

¹⁴³ Там само.

¹⁴⁴ Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n1109> (дата звернення 27.06.2025).

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія*

сказати, що законодавець приділяє особливу увагу злочинам у сфері охорони дитинства, до якої відноситься і злочин, передбачений ст. 166 КК України. При цьому надаючи роз'яснення щодо питань залучення представників потерпілої особи, покладає обов'язок на реєстратора вносити додаткові відмітки (позначки) під час реєстрації відомостей у ЄРДР.

На початковому етапі розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, перед слідчим постає завдання встановлення обставин злочину.

Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, визначені ч. 1 ст. 91 КПК України, до таких обставин, в контексті досліджуваного питання законодавець відносить: подію кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання¹⁴⁵.

Аналізуючи дану норму, можна дійти висновку про те, що законодавцем не встановлено вичерпний перелік обставин злочину, зазначених в п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України, які підлягають встановленню, оскільки в залежності від кожного окремого складу злочину, можуть різнитись і обставини в частині відомостей про подію кримінального правопорушення. Не винятком є і злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Погоджуючись з позицією Мельник О. В. та Семотюк С. Д. які наголошують на доцільності встановлення обставин, які стосуються особи малолітнього (неповнолітнього) потерпілого та можуть мати значення і повинні підлягати доказуванню. Зокрема, на думку науковиць, це стає необхідним для подальшого призначення судового-психологічної

¹⁴⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>(дата звернення 20.06.2025).

експертизи, а також надання висновку психолога, який брав участь у допиті¹⁴⁶.

За результатами проведеного опитування слідчих, встановлено, що до обставин, які підлягають встановленню на стадії прийняття рішення про початок досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, доречно віднести:

– час вчинення злочину. Обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 166 КК України, є встановлення злісності в діяннях злочинця, що свідчить про те, що між діями винної особи та наслідками може пройти значний проміжок часу, що свідчить про тривалість протиправних діянь¹⁴⁷. При внесенні відомостей до ЄРДР, слідчі, при заповненні відповідної форми, керуючись п. 15 розділу 2 Положення, відповідно якого, у разі якщо невідомі дата та час учинення кримінального правопорушення, зазначається дата реєстрації заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення¹⁴⁸;

– місце вчинення злочину. Злочини, передбачені ст. 166 КК України, як правило, вчиняються за місцем постійного або тимчасового проживання потерпілого. До того ж, такі злочини в переважній більшості випадків відносяться до категорії кримінальних правопорушень, що вчиняються протягом тривалого часу (продовжувані кримінальні правопорушення). Таким чином, під час реєстрації кримінального провадження реєстратор, керуючись п. 21 розділу 2 Положення, відповідно якого не вважаються такими, що вчинені у громадських місцях, кримінальні правопорушення, що вчиняються протягом тривалого часу (продовжувані кримінальні правопорушення)¹⁴⁹.

На практиці, при заповненні електронної форми ЄРДР, місцем вчинення правопорушення визначається місце проживання (реєстрації) потерпілого, або місце, де потерпілій особі було спричинено тяжкі наслідки (в разі можливості їх встановлення на початковому етапі).

¹⁴⁶ Мельник О. В., Семотюк С. Д. До питання визначення моральних засад предмету доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих. *Наукові перспективи*. 2024. № 3 (45). С. 887–896.

¹⁴⁷ Кривопис О. Г. Обстановка та умови вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 493–496. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/111>.

¹⁴⁸ Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30 червня 2020 р. № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n1109> (дата звернення 27.06.2025).

¹⁴⁹ Там само.

– спосіб вчинення та приховування (маскування) кримінального правопорушення. Встановлення способу вчинення злочину дозволяє оперативно приймати рішення про проведення першочергових СРД.

Встановлення можливих способів приховування (маскування) злочину дозволяє вжити заходів щодо подолання протидії досудового розслідування з боку злочинця. Крім цього, встановивши способи приховування злочину, слідчим застосовуються найбільш дієві тактичні прийоми під час проведення невідкладних СРД. Додаткових вимог щодо способу вчинення кримінального правопорушення, під час внесення відомостей до ЄРДР, в контексті ст.166 КК України, Положенням не встановлюється;

– відомості про потерпілого та особу, яка може підозрюватись у вчиненні кримінального правопорушення. До основних відомостей про потерпілого, під час реєстрації кримінального провадження в ЄРДР зазначається його прізвище, ім'я та по батькові, дата і рік народження. Ці відомості, на практиці також зазначаються і у фабулі кримінального провадження. В разі встановлення додаткових відомостей щодо особи потерпілого, в ЄРДР відповідно додатку 9 Положення зазначаються додаткові відмітки у формі «Особа, яка перебуває на соціальному забезпеченні», зокрема: «255. Дитина-сирота», «256. Дитина, позбавлена батьківського піклування», «257. Особа з інвалідністю з дитинства». Під час заповнення форми «Рід занять, службове становище» найчастіше додатковими відмітками виступають: «30. Учень, студент, курсант тощо середнього навчального закладу (школи, колегіуму, ліцею, гімназії та ін.)», «34. Учень, студент, курсант, слухач тощо професійно-технічного навчального закладу (ПТУ, вищого професійного училища, ліцею та ін.)», «246. Студент, курсант, слухач тощо передвищого навчального закладу (закладу професійно-технічної освіти, училища, технікуму, коледжу та ін.)», «36. Студент, курсант, слухач тощо вищого навчального закладу (коледжу, інституту, університету, академії та ін.)». У випадках, де потерпілим виступає повнолітня особа, в разі встановлення що потерпілий має інвалідність, в ЄРДР вносяться відповідні відомості: «42. Особа з інвалідністю 1-2 групи», «247. Особа з інвалідністю 3 групи»¹⁵⁰.

Відомості про особу злочинця як правило відображаються в заявах (повідомленнях) про вчинене кримінальне правопорушення заявниками або потерпілими, які звертаються до НПУ. Також в ході допиту потерпілого або заявника такі відомості викладаються у протоколах відповідних СРД.

¹⁵⁰ Там само.

Відомості про злочинця на початковому етапі розслідування, до ЄРДР як правило не вносяться. Відомості про підозрюваного вносяться до ЄРДР після повідомлення особі про підозру. Проте, в тексті фабули кримінального правопорушення, слідчим можуть вказуватись відомості стосовно особи злочинця, які були викладені в заяві (повідомленні);

– вид і розмір шкоди, яка була завдана потерпілому. В результаті вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, найчастіше потерпілому спричиняється фізична шкода. На початковому етапі практично неможливо встановити факт спричинення моральної шкоди потерпілому, оскільки для цього необхідно проведення комплексу СРД та прийняття низки процесуальних рішень. Дослідивши матеріали судово-слідчої практики, можна зробити висновок, що факти спричинення майнової шкоди потерпілому, під час розслідування та судового розгляду справ, передбачених ст. 166 КК України, фактично не фіксуються. Це пояснюється насамперед тим, що більшість потерпілих є малолітні особи, які як правило не володіють майном, вартість якого (в разі його знищення) може спричинити збиток, сума якого достатня для кваліфікації дій винної особи, як такі, що спричинили тяжкі наслідки.

У ході реєстрації кримінального провадження, у фабулі слідчим зазначаються відомості про шкоду, що була заподіяна потерпілому. На практиці джерелами інформації про спричинену шкоду здоров'ю потерпілому виступають: довідки лікарів приймального відділення лікарень, пояснення лікарів, які проводили огляд потерпілого, або прибували за викликом швидкої допомоги тощо;

– інші обставини, обов'язок встановлення яких, законодавцем зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України (винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання) встановлюються на наступних стадіях досудового розслідування, оскільки встановлення перелічених обставин можливе за допомогою проведення комплексу СРД, призначення низки експертиз, та застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Підсумовуючи, зазначимо, що злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особи, щодо якої встановлена опіка чи піклування, характеризується тривалістю злочинних діянь. На етапі

прийняття рішення про початок досудового розслідування слідчому необхідно дослідити значний обсяг інформації про кримінальне правопорушення, встановити час, місце, спосіб, відомості про особу потерпілого та злочинця, вид і розмір шкоди яка була завдана потерпілому, прийняти рішення про проведення огляду місця події (до внесення відомостей до ЄРДР).

Проблемними питаннями початкового етапу розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, можна віднести: недостатність часу, відведений законодавцем на прийняття рішень; законодавче обмеження щодо обсягу можливості проведення СРД до реєстрації інформації у ЄРДР; недостатність інформації; недостатня технічна оснащеність та проблеми, які виникають у слідчих при роботі з технічними пристроями, що призводить до порушення законодавчо визначених строків внесення відомостей до ЄРДР.

Слушною є позиція Пилипенка Д. О., який для вирішення проблемних питань початкового етапу розслідування пропонує збільшити термін, відведений для внесення відомостей до ЄРДР, до трьох днів¹⁵¹. Такі зміни дозволять ретельно дослідити відомості, які викладені в заявах (повідомленнях) та дозволить уникнути помилок в частині кваліфікації.

Крім цього, на нашу думку, для отримання більшого обсягу інформації доцільно внести зміни до ст. 214 КПК України, та надати дозвіл на проведення медичного освідчування, отримання висновку спеціаліста і зняття показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису не тільки у провадженнях про кримінальні проступки, а також в разі отримання заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення.

Запропоновані зміни дозволять більш ефективно виконувати завдання кримінального провадження та дозволить зменшити кількість помилкових рішень, що в свою чергу вдосконалив механізм захисту прав потерпілого.

¹⁵¹ Пилипенко Д. О. Окремі процесуальні аспекти початку кримінального провадження. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 52–60.

2.2. Організація та планування розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Слід зауважити, що належна організація будь-якої діяльності, включаючи координацію дій усіх учасників, передбачає ефективне планування, упорядкування та контроль. Однак у криміналістичній літературі триває дискусія щодо співвідношення понять «організація розслідування» та «планування розслідування». Предметом дискусії є як складові цих понять, так і їхня пріоритетність. Більшість науковців схиляється до думки, що «організація» є ширшим поняттям, а «планування» – її елементом. Інші ж вважають «організацію розслідування» вузьчим поняттям, що стосується створення умов для ефективної роботи слідчого (приміщення, зв'язок, транспорт, технічне обслуговування, науково обґрунтований режим роботи, облік та звітність). Існує також позиція, що організація та планування взаємозалежні, оскільки організаційні заходи ґрунтуються на завданнях плану розслідування¹⁵².

Водночас, в юридичній літературі планування розслідування трактується багатоаспектно, проте його сутність завжди зводиться до визначення цілей, завдань, а також законних засобів та методів їх досягнення. Серед науковців виділяють такі підходи до його розуміння:

- визначення завдань та побудова версій, що передбачає формування версій, встановлення черговості їх перевірки, розробку методів та способів перевірки, а також налагодження взаємодії з оперативними працівниками. Метою є максимально ефективне використання науково-технічних засобів і тактичних прийомів для повного та об'єктивного розслідування правопорушення;

- комплексний аналіз та систематизація, що включає аналіз вихідної інформації, висунення версій, визначення завдань розслідування та обставин, що підлягають з'ясуванню. Передбачається окреслення оптимальних термінів для слідчих та оперативно-розшукових заходів, методів вирішення поставлених завдань, створення письмового плану та супровідної документації, а також контроль і коригування плану;

- визначення шляхів розкриття та термінів, що фокусується на

¹⁵²Сорочан А. В. Теоретичні та праксеологічні основи розслідування шахрайства на первинному ринку нерухомості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 239 с.

встановленні шляхів розкриття злочину, окресленні обставин для з'ясування та визначенні доцільних термінів для проведення необхідних слідчих (розшукових) та оперативно-розшукових дій;

– комплекс рішень, що розглядає планування як сукупність інформаційних, тактичних, організаційно-управлінських та процесуальних рішень, що визначають оптимальний порядок, терміни, способи, засоби та конкретних виконавців слідчих, оперативно-розшукових та інших тактичних дій;

– програма дій^{153 154 155 156 157}.

Прийняття процесуальних рішень, проведенню СРД, вжиттю заходів забезпечення кримінального провадження передусім інтелектуальна діяльність слідчого, яка полягає в аналітичній обробці наявної інформації, співвідношенні фактів, висуненні логічних припущень щодо події злочину. В результаті такої діяльності, робляться висновки про окремі елементи криміналістичної характеристики, висувуються версії, окреслюється коло осіб, які можуть бути залучені до розслідування, налагодженні взаємодії між слідчим та іншими підрозділами органів НПУ тощо.

Діяльність слідчого з розслідування і попередження злочинів є багатогранною і багатоаспектною. Їй властиві організованість, планування, прогнозування і цілеспрямованість, що є загальними засадами судово-слідчої діяльності¹⁵⁸.

В науковій літературі поняття «організація розслідування» розкривається по-різному. Так, Берназ В. Д. та Салтевський М. В. наголошують, що організувати будь-яку діяльність, в тому числі і розслідування, означає належним чином підготувати її, налагодити, визначити засоби і методи, упорядкувати та спланувати¹⁵⁹.

¹⁵³ Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для студ. юрид. вузів і фак-тів / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с.

¹⁵⁴ Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. та ін. Зазнач. твір.

¹⁵⁵ Захарова Г. В. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства у сфері туризму, вчиненого організованою групою : дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філос.) : 12.00.09 (081 Право) / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2021. 246 с.

¹⁵⁶ Криміналістика : навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ.: Атіка, 2012. 496 с.

¹⁵⁷ Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с..

¹⁵⁸ Салтевський М. В. Криміналістика : підруч. : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

¹⁵⁹ Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.

На думку Шепітька В. Ю., під організацією розслідування слід розуміти комплекс заходів на різних етапах розслідування, що забезпечують діяльність правоохоронних органів з розкриття, розслідування і профілактики злочинів^{160 161}.

Представники київської наукової школи (Чорноус Ю. М., Пясковський В. В., Іщенко А. В., Алексєєв О. О. та інші) зазначають, що під організацією розслідування слід розуміти узгоджені та врегульовані дії суб'єктів досудового розслідування і взаємодіючих з ними органів і осіб для ефективного попередження та розслідування злочинів¹⁶².

Представники харківської наукової школи, зокрема Волобуєв А. Ф., Крепаков І. О., під організацією розслідування пропонують розуміти створення необхідних умов для успішного проведення запланованих СРД і забезпечення їх необхідними силами та засобами, адже ідеально складений план розслідування може залишитись нереалізованим, якщо необхідні для його реалізації заходи не будуть здійснені практично¹⁶³. Таким чином, автори розглядають організацію розслідування як діяльність, направлену на забезпечення виконання плану досудового розслідування, розглядаючи організацію як похідне від планування явище.

Дослідивши підходи науковців до організації досудового розслідування найбільш слушною, в контексті нашого дослідження ми вважаємо позицію представників дніпровської наукової школи, зокрема Павлової Н. В., Птушкіна Д. А. та Чаплинського К. О., які наголошують, що поняття «організація розслідування» та «планування розслідування» є невід'ємними один від одного. Організація, на думку вчених, хоча і є ширшим поняттям, але завдяки їй здійснюється реалізація наміченого плану, його адаптація та динамічність відповідно до новостворених обставин. При цьому, авторами окреслено риси, притаманні організації, до яких запропоновано відносити: створення найбільш оптимальних умов для виконання запланованих заходів (проведення СРД, НСРД, ОРЗ тощо), використовуючи як процесуальні так і тактичні аспекти;

¹⁶⁰ Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Профілактична діяльність у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 586–590. URL : http://lsey.org.ua/5_2022/140.pdf.

¹⁶¹ Криміналістика. Криміналістична тактика та методика розслідування злочинів : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Одиссей, 2001. 528 с.

¹⁶² Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В. та ін. Криміналістика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с..

¹⁶³ Криміналістика : підруч. : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 312 с.

застосування найбільш ефективних шляхів і способів реалізації поставлених завдань розслідування; забезпечення узгодженості та упорядкованості дій органів й осіб при вирішенні цих завдань¹⁶⁴.

На підставі дослідження наукової літератури можна дійти висновку, що процес організації розслідування охоплює всі, без виключення стадії розслідування, починаючи від отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення і закінчується прийняттям рішення слідчим про закінчення досудового розслідування.

Організація розслідування починається на початковому етапі. Не є виключеннями і провадження кваліфіковані за ст. 166 КК України.

На початковому етапі розслідування, залежно від джерела надходження інформації, слідчим приймаються рішення організаційного характеру щодо перевірки отриманої інформації. Процесуальне вираження така діяльність знаходить у вигляді проведення огляду місця події, опитуванні заявника, потерпілого, свідків злочину тощо.

Оскільки до наслідків вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, відносяться настання смерті потерпілого, отримання різного ступеню тяжкості тілесних ушкоджень, суттєвого розладу здоров'я, зникнення дитини чи наслідків, які ззовні можуть свідчити про вчинення домашнього насильства на етапі опрацювання інформації, складно відразу зробити висновок про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

В разі надходження інформації до підрозділу НПУ, в якій містяться відомості, що можуть свідчити про наслідки, які притаманні вчиненню злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, диспетчер «102», під час прийняття та опрацювання повідомлення, керується Інструкцією з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (далі – Інструкція), яка затверджена Наказом МВС №357 від 27.04.2020.

Додатком 1 Інструкції встановлюється алгоритм дій працівників чергової служби, залежно від отриманої інформації. Проведеним аналізом положень НПА можна зробити висновок, що у всіх випадках надходження повідомлень про смерть потерпілого, отримання тілесних ушкоджень, зникнення дитини або надходження інформації про домашнє насильство, на місце події направляється слідчо-оперативна група.

Відповідно положень Інструкції, слідчо-оперативна група – це

¹⁶⁴ Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Зазнач. твір.

організаційна форма взаємодії слідчих (дізнавачів), працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження¹⁶⁵.

Аналізуючи визначення СОГ, можна сказати, що до організації досудового розслідування законодавцем віднесено і взаємодію слідчих з працівниками оперативних та інших підрозділів поліції.

З моменту отримання слідчим інформації про ознаки кримінального правопорушення, які можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, і до прибуття на місце події СОГ, слідчим здійснюється комплекс організаційних заходів. Зокрема, здійснюється залучення осіб, для проведення огляду місця події. Як правило, слідчим залучаються в якості спеціаліста представники НДЕКЦ, які мають відповідні знання та представники (експерти) СМЕ. Крім цього, для проведення огляду слідчим можуть залучатись лікарі, зокрема лікарі-педіатри. При надходженні інформації про те, що потерпілим є дитина, слідчому доцільно організувати прибуття на місце події представників ювенальної превенції; дільничного офіцера поліції; поліцейського офіцера громади; представників служби у справах дітей чи інших соціальних служб. До прибуття на місце події слідчий здійснює організаційні заходи, направлені на збереження слідів злочину. Як правило це забезпечується шляхом обмеження доступу сторонніх осіб, надання вказівок посадовим особам НПУ (патрульним, які перші прибули на місце події, дільничному офіцеру поліції (поліцейському офіцеру громади), який прибув до приїзду СОГ за вказівкою чергового або іншим особам) щодо обмеження доступу сторонніх осіб.

На місці події слідчий організовує проведення СРД, здійснює загальне керівництво СОГ та організовує дії учасників та присутніх осіб. Така діяльність зазвичай виражається у наданні усних доручень учасникам СРД.

Після проведення на місці події першочергових заходів, на підставі аналізу отриманої інформації, слідчий робить логічні висновки стосовно обставин злочину та висуває версії його вчиненого. На підставі отриманої інформації приймається і рішення про початок досудового розслідування

¹⁶⁵Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27 квітня 2020 р. № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення 01.07.2025).

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* – внесення відомостей в ЄРДР.

Досліджуючи питання організації та планування досудового розслідування К.О. Чаплинський, Н.В. Павлова та В.С. Березняк доходять висновку, що в основу організації досудового розслідування покладається ситуаційний підхід, що сприяє встановленню криміналістично значимих обставин розслідуваної події та висуненню версій¹⁶⁶.

Щодо значення організації планування слушною є позиція Паламарчука Л. П., який наголошує, що правильно організоване планування дає можливість проводити розслідування цілеспрямовано, дозволяє закінчити слідство в установленому законом строки, дисциплінує слідчого, забезпечує повноту та об'єктивність слідства, сприяє одержанню максимуму ефекту за найменших витрат слідчим часу, сил і коштів^{167 168}.

На думку Лускатова О. В., організаційні заходи витікають із задач

¹⁶⁶ Чаплинський К. О., Павлова Н. В., Березняк В. С. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монограф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.

¹⁶⁷ Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Академія прокуратури. Київ, 2005. 21 с.

¹⁶⁸ Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Зазнач. твір.

плану розслідування. Водночас, організаційні заходи самі вимагають планування, включаються до плану. Від організаційних можливостей залежать деякою мірою такі елементи плану, як строки, термін, послідовність слідчих дій¹⁶⁹. Погоджуючись з автором, слід сказати, що цей підхід найкраще розкриває кореляційну залежність організації та планування.

Планування розслідування традиційно прийнято розглядати виключно як криміналістичну категорію, адже КПК не регламентує визначення планування та не покладає на слідчого обов'язок планування під час проведення досудового розслідування.

Водночас, існує ряд НПА, що регулюють діяльність органів досудового розслідування, відповідно яких на слідчого покладається обов'язок здійснення планування досудового розслідування.

Відповідно положень Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. Зокрема, відповідно п. 1 розділу 5 діяльність СОГ здійснюється на підставі плану проведення СРД та негласних СРД. У плані відображаються версії вчинення кримінального правопорушення, заходи, спрямовані на їх перевірку, а також зазначаються конкретні виконавці та строки виконання. План погоджується керівниками органу досудового розслідування і оперативного підрозділу та затверджується керівником територіального органу, підрозділу поліції. Відповідно п. 2 розділу 5 Інструкції працівники оперативних підрозділів, включені до складу СОГ, щотижня інформують слідчого про стан виконання доручень та запланованих заходів, та на вимогу надають документи, що підтверджують обсяг проведеної роботи¹⁷⁰.

Пропонуємо звернутись до положень Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України № 570 від 06.07.2017, де відповідно п. 4 розділу II зазначається, що слідчий планує свою роботу так, щоб забезпечити своєчасність виконання всіх необхідних СРД, зокрема і негласних у всіх кримінальних провадженнях,

¹⁶⁹ Лускатов О. В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 114 с.

¹⁷⁰ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27 квітня 2020 р. № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення 01.07.2025).

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* в яких він проводить досудове розслідування. З цією метою він складає загальний календарний план-графік роботи в усіх кримінальних провадженнях, а також плани розслідування в кожному кримінальному провадженні¹⁷¹.

Дослідивши положення вказаних НПА, можна зробити висновок, про те, що на слідчого покладається обов'язок складання письмового плану розслідування кожного кримінального провадження, визначаються його реквізити та порядок погодження, крім цього, визначається форма організації слідчим досудового розслідування та визначається керівна роль слідчого в організації та проведенні розслідування.

Розкриваючи поняття «планування» з точки зору криміналістики, необхідно звернутися до етимології слова «план». Так, відповідно тлумачних словників, слово «план» має декілька значень, серед яких можна виокремити визначення, відповідно якого план це задум, проект, що передбачають перебіг, розвиток чого-небудь; текст, документ із викладом такого задуму, проекту. При цьому, під «плануванням» розуміють дію за значенням терміну «план». Під визначенням «планувати» розуміють складання плану або проекту¹⁷².

Також, відповідно інших джерел план визначається як попередньо визначений порядок, послідовність здійснення певної програми, виконання роботи, проведення заходів тощо. Після затвердження план є обов'язковим до виконання документом¹⁷³.

Дещо по-різному підходять до визначення планування й вчені-криміналісти. Так, Салтевський М. В. планування визначає, як найбільш доцільну і цілеспрямовану діяльність, яка дозволяє швидко і ефективно організувати збирання, дослідження і використання доказової інформації для розшуку і встановлення правопорушника та інших обставин, що підлягають доказуванню¹⁷⁴. На думку інших авторів, під плануванням розслідування розуміють визначення шляхів розкриття злочинів, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, а також встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих дій та

¹⁷¹ Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : затв. наказом МВС України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text> (дата звернення 28.05.2025).

¹⁷² Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення 28.05.2025).

¹⁷³ Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Юрид. думка, 2012. 1020 с.

¹⁷⁴ Салтевський М. В. Зазнач. твір.

оперативно-розшукових заходів^{175 176}.

Разом з тим, ряд вчених вважає планування складним розумовим процесом, спрямованим на визначення завдань розслідування, законних способів і засобів їхнього виконання, оптимального розміщення сил, послідовності необхідних дій¹⁷⁷.

Переходячи до розгляду змісту і сутності планування в контексті досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, на основі дослідження матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 97,65 % матеріалів, з якими ми мали змогу ознайомитись, складаються письмові плани досудового розслідування.

За результатами ознайомлення з планами, можна зробити висновок, що на практиці нерідко слідчі відносяться формально до планування розслідування.

Розглянемо типові ознаки, що як в сукупності так і окремо вказують на формальний підхід щодо організації планування досудового розслідування.

Дослідженням встановлено випадки, коли план розслідування складається та затверджується в день внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. При цьому, в ході подальшого проведення розслідування план не оновлюється в залежності від слідчої ситуації. Така ситуація простежується у 92 % проваджень, та свідчить про порушення принципу динамічності планування.

Однією з типових ознак, що вказує на формалізм під час планування розслідування, є відсутність конкретизації запланованих заходів.

Ознайомившись із планами розслідування матеріалів кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, встановлено, що в 95,35 % планів зазначаються заходи без врахування деталей злочину та конкретної ситуації. Пунктами таких планів притаманні такі формулювання: «встановити та допитати можливих свідків кримінального правопорушення», «вжити заходи, направлені на встановлення та вилучення речей матеріального світу, які можуть зберігати сліди вчиненого кримінального правопорушення», «вжити заходи, направлені на встановлення осіб, які можуть бути причетні до

¹⁷⁵Журавель В. А. Профілактичні заходи слідчого в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 24-31.

¹⁷⁶Криміналістика: підруч. / кол. авт.: Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.

¹⁷⁷Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. та ін. Зазнач. твір.

вчинення вказаного кримінального правопорушення» тощо. З одного боку, такі формулювання свідчать про ігнорування таких принципів планування як індивідуальність; недопустимість схематичності, шаблону. З іншого, вказують на нерозуміння головної мети та важливості процесу планування, з боку осіб, які проводять досудове розслідування.

У 76,25 % матеріалів кримінальних проваджень було встановлено факти невідповідності змісту плану з фактично проведеним обсягом СРД або процесуальних дій. При цьому, під час дослідження, ми звертали увагу виключно на випадки, за яких зміст плану, який знаходився в матеріалах кримінального провадження, суттєво не збігався з обсягом і змістом проведених СРД чи процесуальних дій. Тобто, до цієї категорії нами не віднесено провадження, в яких з тих чи інших причин не виконано один або два пункти письмового плану розслідування.

Недодержання як з об'єктивних так і суб'єктивних причин строків проведення СРД та/або процесуальних дій, які передбачені планом розслідування, простежується у 72,35 % випадків. Причини недодержання часових обмежень, які встановлені планом, можуть бути різноманітними. Проте, узагальнюючи отриману інформацію, характерними причинами недодержання строків можна вважати неможливість проведення певних СРД. Найчастіше це стосується допитів, з причин, що не залежать напряду від слідчого (відрядження особи, яку планується допитати, погоджене перенесення дати проведення СРД на прохання учасника її проведення, перенесення розгляду клопотання про проведення певних слідчих, процесуальних дій слідчим-суддею тощо).

Суттєвим недоліком, якого припускаються слідчі під час організації і планування розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, на наш погляд є протиріччя між Наказом про створення СОГ та планом розслідування кримінального провадження. Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень нами було встановлено, що у 68,75 % проваджень, з якими ми мали можливість ознайомитись, Наказом про створення СОГ досудове розслідування здійснюється визначеним слідчим (групою слідчих), та оперуповноваженими оперативних підрозділів органів НПУ. Проте, на практиці трапляються випадки, за яких у плані розслідування виконавцями певних СРД визначаються особи, які відповідно Наказу про створення СОГ, не входять до її складу (14,35 %). Встановлено випадки проведення СРД особами, які не перебувають у складі СОГ та не зазначаються в плані як виконавці певних пунктів плану (11,25 %).

У 58 % досліджених матеріалів кримінальних проваджень, план

розслідування було затверджено керівником органу досудового розслідування, при цьому у 12 % випадків плани взагалі не були затверджені або погоджені.

Дещо рідше в матеріалах кримінальних проваджень є плани, в яких слідчим не зазначається фабула кримінального провадження та версії вчиненого злочину. Така тенденція простежується у 28,35 % розглянутих матеріалів кримінальних проваджень. Відсутність фабули та версій у плані значно ускладнює проведення досудового розслідування, оскільки для перевірки кожної окремої версії слідчим може бути проведений певний обсяг СРД, а без візуального впорядкування та неможливості утримання великого об'єму інформації це може призвести до певної плутанини та проведення недостатньої кількості процесуальних дій для всебічної перевірки кожної версії.

З іншого боку, відображення в плані розслідування версій та орієнтованого переліку СРД, для їх перевірки дозволить слідчому ефективно організувати процес розслідування. Зокрема, такий підхід до організації планування дозволяє слідчому спланувати свій час, визначити необхідні сили та засоби, раціонально розподілити навантаження між осіб, які входять до складу СОГ, встановити найбільш доцільну послідовність проведення СРД, процесуальних дій тощо.

Результати опитування слідчих показали, що до основних причин, які негативно впливають на організацію планування респонденти відносять: надмірне навантаження (85,45 %); недостатній обсяг

інформації на момент складання плану (62,50 %); формальне виконання положень Інструкції або вказівок керівництва (12,30 %); більша частина опитаних, а саме 68,75 % респондентів повідомили, що ними розробляється «типовий універсальний план», де зазначаються загальні неконкретизовані СРД та після внесення відомостей до ЄРДР в таких планах змінюється лише номер кримінального провадження, дата внесення та правова кваліфікація.

Розглянувши основні недоліки притаманні плануванню розслідування та встановивши причини, які на практиці призводять до формального відношення щодо організації планування з боку слідчих, пропонуємо розглянути особливості організації і планування розслідування, залежно від слідчих ситуацій, які складаються під час розслідування.

Процес організації та планування розслідування будь-якого кримінального правопорушення повинен бути заснований на певній системі. При цьому, ряд авторів зазначає, що найбільш оптимально підходить для цього побудова відповідної сукупності типових слідчих ситуацій¹⁷⁸.

Досліджуючи теоретичні питання планування і організації, ми погоджуємось з позицією Чаплинського К. О., Єфімова М. М. та Приловського В. В., які наголошують, що однією із основоположних

¹⁷⁸ Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Зазнач. твір.

наукових категорій для планування та організації досудового розслідування є «слідча ситуація»¹⁷⁹.

На сьогодні, у науковій літературі сформульовано різноманітні підходи до визначення слідчої ситуації, зупинимось на найпоширеніших з них.

У своїй роботі, присвяченій дослідженню слідчих ситуацій, Єфімов М. М. визначає слідчу ситуацію як існуючу на даний момент реальність, в умовах якої діють працівники правоохоронних органів. Ситуацією в буквальному її значенні є сама реальність, яка виникає на певному етапі провадження¹⁸⁰. При цьому, Клименко Н. І. та Перкін В. І. наголошують, що слідча ситуація має динамічний зв'язок із постійно змінюваною доказовою інформацією, у зв'язку з чим є динамічною моделлю¹⁸¹.

На нашу думку поєднання наведених підходів найбільш повною мірою розкриває поняття та зміст слідчої ситуації.

Щодо кола питань, які формують слідчу ситуацію, найбільш доречною на нашу думку, є позиція Павлової Н. В., яка пропонує до слідчої ситуації включати елементи процесуального, інформаційного та динамічного характеру, сполучення яких зумовлює індивідуальний характер конкретної слідчої ситуації на кожному етапі розслідування¹⁸².

На підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії встановлено, що найчастіше процесу розслідування, притаманні ситуації, за яких особа злочинця встановлена, а фактичні дані свідчать про вчинення злочину саме цією особою. Така ситуація притаманна більшості злочинів досліджуваної категорії (87,5%). Причина поширення наведеної ситуації лежить переважно в площині матеріального права, оскільки складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, притаманний спеціальний суб'єкт, тобто батьки або особа, на яких покладено обов'язок опіки чи піклування. Таким чином, в разі відсутності інформації про особу, яка вчинила злочин, або встановлення факту вчинення злочину особи не з числа

¹⁷⁹ Чаплинський К. О., Єфімов М. М., Приловський В. В. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монограф. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 278 с..

¹⁸⁰ Єфімов М. М. Типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 171–176.

¹⁸¹ Клименко Н. І., Перкін В. І. Тактичні операції розслідування збройних нападів. *Вісник ДГУ*. 1995. Вип. 2. С. 205–209.

¹⁸² Павлова Н. В. Розслідування шахрайств при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с.

батьків або осіб, на яких покладено обов'язок опіки чи піклування, злочин не можна кваліфікувати за ст. 166 КК України.

Характерною рисою даної слідчої ситуації є те, що злочинець, як правило не переховується від правоохоронних органів, проте, повністю або частково заперечує свою провину у вчиненні інкримінованого діяння. У такій ситуації головне завдання слідчого полягає у виявленні, вилученні, дослідженні та забезпеченні збереження доказів, які окремо або в своїй сукупності стануть підставою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності в подальшому. В ході проведення досудового розслідування в умовах даної ситуації, слідчому доцільно вжити заходи, направлені на встановлення відомостей, які можуть свідчити про: родинні зв'язки між потерпілою особою та злочинцем, а в разі вчинення злочину особою, на яку покладено обов'язок опіки чи піклування щодо потерпілого – наявність юридичного факту встановлення таких обов'язків; отримання відомостей, які характеризують злочинця, зокрема про факти притягнення до кримінальної відповідальності, знаходження на обліку у лікарів нарколога та/або психіатра (встановити при цьому діагноз); найближче оточення злочинця та потерпілого; інформацію, яка може свідчити про причетність до вчинення злочину інших осіб.

Вирішення тактичних завдань розслідування в умовах даної слідчої ситуації забезпечується проведенням наступних СРД, оперативно-розшукових та організаційних заходів:

- допит потерпілого щодо обставин вчиненого злочину;
- допит заявника та/або службових (посадових осіб) органів опіки та піклування в разі перебування родини потерпілого на обліку;
- проведення огляду місця події. Слід окремо приділити увагу огляду місця проживання потерпілого. Головним завданням проведення даної СРД є насамперед фіксація способу та умов життя потерпілого, джерел потенційної небезпеки, які несуть загрозу життю і здоров'ю потерпілого тощо. У випадках завдання тяжких наслідків поза межами місця проживання, проводиться огляд місцевості, де було спричинено такі наслідки;
- звернення до суду з клопотанням про накладення арешту на майно, вилучене в ході проведення огляду місця події (за необхідності);
- для встановлення факту перебування злочинця в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння забезпечити проходження освідування у спеціалізованих закладах МОЗ та подальше долучення висновку до матеріалів кримінального провадження;

- допит свідків вчиненого кримінального правопорушення. Під час допиту встановлюються відомості про взаємовідносини між потерпілим та членами сім'ї, інформація, яка характеризує особу злочинця та потерпілого. Крім цього, проведенням допиту встановлюються відомості про спосіб життя злочинця, наявність шкідливих звичок (зловживання алкоголем, вживання наркотичних або психотропних речовин). Відомості, отримані під час допиту в сукупності або окремо, а також прямо чи опосередковано можуть свідчити про факти вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України;
- допит посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування з приводу знаходження сім'ї потерпілого на обліках соціальних служб;
- допит лікарів та/або представників медичних установ, до яких звертався потерпілий за медичною допомогою, або лікарів, на обліку яких перебував потерпілий;
- допит вчителів та штатного психолога школи, в якій проходив (проходить) навчання потерпілий для отримання інформацій про взаємовідносини в сім'ї та факти, які можуть вказувати на ознаки злісності в діяннях злочинця;
- призначення експертиз. В більшості випадків, наслідки вчинення злочину виражені в спричиненні смерті потерпілого або тілесних ушкоджень, призначається судово-медична експертиза. З метою встановлення психоемоційного стану потерпілого, проводиться судово-психіатрична експертиза;
- проведення обшуку за місцем постійного проживання злочинця та потерпілого з метою відшукування знарядь вчинення злочину, а також речей і документів, які могли бути використаними злочинцем для приховування слідів злочину та/або забезпечення алібі;
- тимчасовий доступ до речей і документів. Метою проведення вказаної процесуальної дії насамперед є доступ до документації яка перебуває в розпорядженні адміністрації закладів охорони здоров'я, закладів освіти, органів державної влади, місцевого самоврядування;
- вжиття заходів щодо вилучення і подальшого проведення огляду засобів зв'язку та комп'ютерної техніки якими користувались потерпілий та/або злочинець;
- направлення вилученої комп'ютерної техніки (технічних засобів зв'язку) до відділу технічного забезпечення НПУ для відновлення видаленої інформації за певний проміжок часу, який встановлюється слідчим;

- встановлення сторінок в соціальних мережах, якими користувався потерпілий та проведення їхнього огляду. Зафіксована оглядом інформація дозволяє зробити висновки про емоційний стан потерпілої особи, спосіб його життя, взаємовідносини в сім'ї тощо;

- направлення запитів до органів, установ, підприємств чи організацій з метою витребування та долучення до матеріалів кримінального провадження характеристики злочинця за місцем проживання, роботи, навчання;

- направлення запитів до закладів МОЗ для з'ясування фактів перебування на обліках у лікарів нарколога, психіатра; уповноважених підрозділів МВС України для встановлення інформації про наявність або відсутність судимостей злочинця; в разі встановлення факту наявності судимостей до відповідного суду для отримання копії вироку. У ході розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, важливо отримати відомості про факти притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП – Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей¹⁸³. Крім цього доцільно звернутись з запитом до органів місцевого самоврядування та/або соціальних служб для отримання інформації про факти знаходження сім'ї потерпілого на обліку;

- направлення доручень на проведення СРД оперативним підрозділам з метою встановлення свідків, встановлення інформації про оснащення камерами відеоспостереження місця події або прилеглої території тощо;

- допит підозрюваного про обставини вчиненого злочину;

- проведення одночасного допиту за участі підозрюваного та свідками чи потерпілим (в разі необхідності);

- звернення до суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу підозрюваному тощо.

Розглянемо слідчу ситуацію, за умовами якої особа злочинця встановлена, але останній переховується від органів досудового розслідування. Загалом, така ситуація трапляється на практиці лише у 3,85 % випадків. У такій ситуації слідчому насамперед необхідно вжити заходи щодо організації проведення заходів, направлених на встановлення місця знаходження злочинця, його затримання та ініціювання обрання запобіжного заходу. Вирішення завдань досудового розслідування в такій типовій ситуації забезпечується проведенням наступних СРД:

¹⁸³ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 01.06.2025).

- допит потерпілого (його представника) щодо обставин вчинення злочину та з'ясування відомостей про можливе місце перебування особи;
- вжиття заходів, направлених на встановлення свідків та проведення допиту останніх, з метою отримання відомостей про можливе місце перебування злочинця;
- направлення доручень на проведення СРД оперативним підрозділам з метою встановлення місць можливого перебування злочинця;
- направлення до органів і підрозділів НПУ орієнтування щодо розшуку злочинця із зазначенням його прикмет;
- вжиття заходів, щодо встановлення номеру телефону, яким користується підозрюваний, з метою звернення до суду з клопотанням про тимчасового доступу до речей і документів – для отримання інформації, з прив'язкою до базових станції мобільних операторів для встановлення місця знаходження злочинця;
- звернення з запитом до міграційної служби МВС України, для отримання даних про отримання підозрюваним паспорту громадянина України для виїзду за кордон. Також доцільне звернення до державної прикордонної служби для отримання інформації про факти перетину державного кордону України злочинцем;
- оголошення підозрюваного в розшук, при цьому відповідно ч.2 ст. 281 КПК України, про оголошення розшуку виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань¹⁸⁴;
- направлення доручення оперативним підрозділам про здійснення розшуку підозрюваного.

Варто зазначити, що у 24,85 % випадків, в ході розслідування проваджень вказаної категорії складається слідча ситуація, за якої особа злочинця встановлена, він (вона) визнає вину в повному обсязі, від органів досудового слідства та суду не переховується. Про це свідчать результати досліджених матеріалів кримінальних проваджень. Такий відсоток можна вважати дещо умовним, оскільки визнання вини злочинцем настає внаслідок усвідомлення, що факт злочинної діяльності винної особи знаходить своє підтвердження зібраними доказами в ході проведення розслідування або

¹⁸⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>(дата звернення 20.06.2025).

Кривокурс О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія
внаслідок укладання угоди про визнання винуватості¹⁸⁵.

Важливо пам'ятати, що в умовах даної слідчої ситуації, слідчому не варто обмежуватись самовикривальними показаннями, які були отримані від підозрюваного та проводити СРД та процесуальні дії, розраховуючи на визнання вини підозрюваним.

Виходячи з викладеного, в умовах даної слідчої ситуації, доцільно проводити комплекс заходів, який виконується в ході слідчої ситуації, де злочинець встановлений, від органів досудового слідства не переховується, проте повністю або частково не визнає своєї вини у вчиненні злочину. Такий підхід дозволить повною мірою забезпечити засади кримінального судочинства.

2.3. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами Національної поліції а також з іншими державними і приватними установами та громадськими організаціями під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

У сучасних реаліях швидке, повне та об'єктивне розслідування кримінальних правопорушень залишається складним завданням для органів досудового розслідування. Успіх у цьому процесі досягається не лише завдяки високій кваліфікації слідчого та чіткій організації розслідування, а й за умови налагодженої співпраці слідчого з іншими учасниками провадження. Це включає працівників оперативних підрозділів, спеціалістів, експертів, а також взаємодію з іншими державними, громадськими та приватними підприємствами, установами та організаціями.

Вчасна та професійно організована взаємодія слідчих і оперативних підрозділів НПУ забезпечує найбільш ефективне розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. Системна й узгоджена діяльність працівників різних підрозділів дозволяє проводити окремі СРД швидко та раціонально, отримувати необхідний обсяг доказової

¹⁸⁵ Кривокурс О. Г. Щодо типових слідчих ситуацій, притаманних розслідуванню злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 22 лист. 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. С. 208–210.

інформації¹⁸⁶.

Наразі у КПК України не належним чином врегульоване поняття «взаємодії» слідчих з оперативними підрозділами та/або іншими службами НПУ, органами державної влади чи місцевого самоврядування. Натомість, існує ряд НПА, які регулюють діяльність органів НПУ, у тому числі й питання взаємодії. Зокрема, відповідно до положень «Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України», затвердженої Наказом МВС № 357 від 27.04.2020, слідчо-оперативна група є організаційною формою взаємодії слідчих (дізнавачів), працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, встановлення осіб, які його вчинили, з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження¹⁸⁷. Виходячи з норм Інструкції, взаємодія представників підрозділів поліції зводиться до створення СОГ.

З-поміж нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів досудового розслідування, слід окремо виділити й наказ МВС № 575 від 07.07.2017 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами НПУ в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні». Згідно документу, основним завданням взаємодії органів досудового розслідування НПУ з іншими структурними підрозділами є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Чаплинський К. О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 247–257.

¹⁸⁷ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27 квітня 2020 р. № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення 01.07.2025).

¹⁸⁸ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07 липня 2017 р. № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення 01.07.2025).

Положення низки інших нормативно-правових актів, зокрема: Конституції України¹⁸⁹, КПК України¹⁹⁰, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»¹⁹¹ тощо також відображають питання взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами, підрозділами органів ювенальної превенції та органами державної влади та місцевого самоврядування.

В контексті досліджуваного питання, окремо варто відзначити наказ МВС України №1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19 грудня 2017 року, що встановлює форми взаємодії органів та підрозділів НПУ зі службою у справах дітей в межах своєї компетенції¹⁹².

Натомість, слід зауважити, що у жодному із вказаних НПА поняття взаємодії не надається, що призводить до численних дискусій, адже підходи до визначення поняття взаємодії під час розслідування злочину серед науковців різняться.

Так, Шепітько В. Ю., зазначає, що взаємодія правоохоронних та інших державних органів і службових осіб у процесі розкриття і розслідування злочинів являє собою узгоджену діяльність різноманітних ланок однієї або декількох організованих систем, спрямовану на досягнення спільної мети з найменшими витратами сил, засобів і часу¹⁹³.

Дещо інший зміст в поняття взаємодії вкладають Салтевський М. В. та Берназ В. Д., які визначають взаємодію при розкритті та розслідуванні злочинів як узгоджену діяльність органів досудового слідства та органів дізнання на основі обміну інформацією та виконання дій, спрямованих на досягнення єдиної мети. Основним змістом діяльності органів дізнання у системі взаємодії зі слідчим при розслідуванні злочинів, на думку авторів є насамперед проведення оперативно-розшукових заходів¹⁹⁴.

Представники Дніпровської правової школи під взаємодією

¹⁸⁹ Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 02.07.2023).

¹⁹⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 02.07.2025).

¹⁹¹ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 02.07.2025).

¹⁹² Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19 грудня 2017 р. № 1044. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення 02.07.2025).

¹⁹³ Криміналістика : підруч. / кол. авт. : Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

¹⁹⁴ Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.

розуміють засновану на нормативних актах узгоджену діяльність посадових осіб підрозділів правоохоронних органів, спрямованих на розкриття, розслідування і попередження злочинів¹⁹⁵.

На думку Хитра А. Я., під взаємодією слід розуміти засновану на законі і спільності завдань у кримінальному судочинстві погоджену колективну діяльність, яка передбачає ефективне використання правових заходів і сил слідчих, обумовлену їх компетенцією і формами діяльності і спрямована на розслідування і попередження злочинів¹⁹⁶.

У свою чергу Бойко О. П., на підставі проведеного аналізу різних підходів формулює поняття взаємодії як засновану на законах і підзаконних актах взаємну, узгоджену за метою діяльність із використанням особливих повноважень, методів і форм, притаманних кожній із взаємодіючих сторін у системі з метою виконання завдань кримінального провадження¹⁹⁷.

Дослідивши наведені точки зору, можна сказати, що процес взаємодії авторами розглядається в контексті взаємної діяльності слідчого і оперативних підрозділів з метою досягнення спільної мети, проте, розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, має свої характерні особливості, в тому числі і з приводу взаємодії.

¹⁹⁵ Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. та ін. Зазнач. твір.

¹⁹⁶ Хитра А. Я., Кучер В. О. Взаємодія слідчого та органу дізнання при провадженні кримінальних справ : курс лекцій. Львів : Держ. ун-т внутр. справ, 2009. 100 с.

¹⁹⁷ Бойко О. П. Поняття взаємодії слідчих із підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 197–199.

Процес розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, характеризується тісною взаємодією не тільки з підрозділами НПУ, а і з органами державної влади та місцевого самоврядування, зокрема соціальними службами.

Проведеним опитуванням слідчих 94,90 % опитаних наголосили, що без налагодженої дієвої взаємодії з вищевказаними органами і службами фактично унеможлиблюється ефективне розслідування даного виду злочинів.

При цьому, 75,25 % опитаних заявили що ініціаторами внесення відомостей до ЄРДР виступають посадові особи органів соціальних служб, зокрема служби у справах дітей.

Проведеним опитуванням слідчих, які мали досвід проведення досудового розслідування, встановлено, що у 97,25 % випадків слідчі взаємодіють з органами ювенальної превенції НПУ. У 95,15 % випадків розслідування супроводжується взаємодією з підрозділами кримінальної поліції. Найчастіше, а саме у 98,30 % випадків слідчі взаємодіють зі службами у справах дітей та органами державної влади.

Виходячи з викладеного, вважаємо, що найбільш доцільне визначення поняття взаємодії запропоновано Єфімовим М. М. Він указує, що взаємодія являє собою засноване на НПА, погоджене за метою й обстановкою функціонування незалежних один від одного в адміністративному відношенні відповідних органів, що полягає в оптимальному поєднанні властивих їм засобів і методів, які направлені

на профілактику та розслідування кримінальних правопорушень під єдиним керівництвом уповноваженої особи¹⁹⁸.

Залежно від правової регламентації, в криміналістиці виділяють процесуальну та непроцесуальну (організаційну) форми взаємодії.

Не заглиблюючись у дискусію з приводу визначення поняття процесуальної форми взаємодії, пропонуємо взяти за основу підхід, запропонований Глушковым В. О., Топчієм В. В. та іншими, які під процесуальною формою взаємодії пропонують розуміти не тільки способи, передбачені в кримінально-процесуальному законодавстві, а й ті, що передбачені іншими нормативно-правовими актами які регулюють діяльність правоохоронних органів (у тому числі і підзаконними)^{199 200}. Такий підхід, з огляду на особливості досліджуваного нами питання, є найбільш вдалим, оскільки захист дитинства включає діяльність підрозділів НПУ, органів державної влади, місцевого самоврядування, соціальних служб, закладів охорони здоров'я, освіти та ін., що регламентується значною кількістю НПА, серед яких нерідко є і підзаконні (Накази, Інструкції, Розпорядження тощо).

У ході розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами найчастіше реалізується шляхом створення СОГ²⁰¹. Аналізуючи матеріали кримінальних проваджень, встановлено, що під час реагування на заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, яке містить ознаки злочину, передбаченого ст. 166 КК України, взаємодія учасників СОГ під час проведення дій з документування злочину направлена насамперед на виявлення, збереження та вилучення слідів злочинної діяльності. При цьому слідчим, спільно із інспектором-криміналістом проводиться огляд місця події та/або огляд трупа. В ході проведення огляду, інспектор-криміналіст, як учасник огляду, за дорученням слідчого здійснює технічне забезпечення проведення СРД та проводить її фіксацію, забезпечує належним чином

¹⁹⁸ Єфімов М. М. Теоретичні та практичні засади методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 514 с с.

¹⁹⁹ Глушков В. О. Взаємодія оперативних підрозділів із органами досудового слідства. *Криміналістика XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 24-26 лист. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 247–250.

²⁰⁰ Топчій В. В. Загальна характеристика кримінальних процесуальних форм взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 303–306.

²⁰¹ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення 01.07.2025).

Кривокурс О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* збереження речових доказів, дає роз'яснення щодо характеристики та специфіки застосування технічних засобів, які слідчим вносяться до протоколу огляду місця події та/або трупа.

Роль оперуповноваженого, як учасника СОГ, на початковому етапі розслідування, здебільшого полягає у встановленні свідків злочину та проведення опитування, інформація отримана проведенням таких заходів оформлюється відповідним рапортом та долучається до матеріалів кримінального провадження; проведення заходів, направлених на встановлення на місці події, та на прилеглий території технічних засобів відеофіксації (камер спостереження) для ініціювання проведення подальших процесуальних дій; забезпечення охорони місця події, шляхом недопущення сторонніх осіб; виконує за дорученням слідчого інші дії, направлені на встановлення обставин вчиненого злочину. Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що до складу СОГ кінолог зі службовою собакою як правило не залучається.

Оскільки наслідком злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, в переважній більшості (59 %) є настання смерті потерпілого²⁰², особливої уваги заслуговує порядок взаємодії слідчого з працівниками бюро СМЕ.

Питання взаємодії, враховуючи режим воєнного стану на території України, регулюється спільним Наказом МВС, МОЗ і Офісу Генерального прокурора №177/450/46 від 09.03.2022 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами НПУ, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України».

Крім цього, відповідно п. 6 розділу II Додатку 1 до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) НПУ, в разі виявлення трупа на місці події, на працівника чергової частини органу поліції покладається обов'язок запросити фахівців НДЕКЦ, судово-медичного експерта (лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта), для проведення слідчих дій за їх участі²⁰³.

²⁰² Кривокурс О. Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 450–453. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106>.

²⁰³ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text> (дата звернення 12.07.2025).

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що судово-медичний експерт (або лікар) залучається до проведення огляду в якості спеціаліста у всіх випадках настання смерті потерпілої особи. При цьому, як свідчать дані судово-слідчої практики у 92,85 % випадків, до огляду трупа залучається судово-медичний експерт бюро СМЕ.

У 7,15 % випадків, в якості спеціаліста залучається лікар (найчастіше фахівець в галузі педіатрії або сімейної медицини). Рідше до проведення огляду залучаються в якості спеціалістів одночасно судово-медичний експерт спільно із лікарем, лише у 2,25 %.

Взаємодія судово-медичного експерта або лікаря, залучених у якості спеціалістів, під час проведення огляду зі слідчим дозволяє забезпечити фіксацію наявних тілесних ушкоджень потерпілого на момент проведення огляду; давнину їхнього утворення; встановити приблизний час настання смерті потерпілої особи; зробити попередні висновки про причини настання смерті; виявити наявні (вроджені чи набуті) анатомічні вади організму та інші важливі для досудового розслідування обставини.

Переходячи до розгляду процесуальної форми взаємодії на подальших етапах розслідування на підставі узагальнення судово-слідчої практики можна виділити наступні форми взаємодії під час досудового розслідування:

— виконання працівниками оперативних підрозділів письмових доручень слідчого про проведення окремих СРД в порядку ст. 40 КПК України. Аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 82,70 % випадків, слідчим доручається встановлення та подальший

- проведення заходів, направлених на зняття інформації з каналів зв'язку із залученням представників підрозділів технічного забезпечення та/або оперуповноваженими підрозділів кіберполіції;
- проведення заходів, направлених на встановлення місця знаходження злочинця та взаємний обмін інформацією;
- залучення представників соціальних служб та/або служби у справах дітей до проведення окремих СРД, отримання, в порядку визначеному КПК та подальше долучення до матеріалів кримінального провадження документів, необхідних для кваліфікації діянь злочинця;
- інше сприяння слідчому при проведенні СРД чи процесуальних заходів.

Раніше ніж перейти до розгляду організаційної (непроцесуальної) форми взаємодії під час розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, слід зазначити, що на сьогодні дискусійним залишається факт застосування такої форми взаємодії, як участь спеціаліста, експерта у досудовому провадженні. Так, деякі вчені відносять таку участь до непроцесуальної, інші – до процесуальної. Втім, погоджуючись з позицією Павлової Н. В., Чаплинського К. О. та Птушкіна Д. А., зазначимо, що якщо участь спеціаліста полягає лише у наданні усних консультацій з приводу тих чи інших питань та наданні довідкової інформації, то скоріше таку форму взаємодії слід відносити до непроцесуальної (організаційної)²⁰⁴.

Розмежування форм взаємодії під час розслідування злочинів має важливе практичне значення. Так, порушення процесуальних форм взаємодії може призвести до неможливості використання у кримінальному судочинстві отриманих у результаті такої взаємодії даних як доказової інформації²⁰⁵.

На думку Пясковського В. В., форми непроцесуальної взаємодії закріплені в КПК України. Така взаємодія є можливою не лише з оперативними підрозділами, а й із представниками інших державних установ або громадських організацій, а її форми впливають із положень

²⁰⁴Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Зазнач. твір.

²⁰⁵ Малярова В. О., Дмитрієва Л. В. Види і форми взаємодії під впливом нового кримінально-процесуального законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. «Право»*. 2017. № 43. Т. 2. С. 182–185.

законів, підзаконних НПА, а також із правоохоронної практики²⁰⁶. Такий підхід, на нашу думку, найбільш повною мірою розкриває сутність непроцесуальної (організаційної) форми взаємодії в контексті розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

Крім цього, автором зазначається, що непроцесуальними формами взаємодії варто вважати: використання слідчими можливостей засобів масової інформації; надання консультацій слідчими співробітникам оперативних підрозділів і представникам інших державних установ та громадських організацій; спільне обговорення матеріалів слідчими й співробітниками оперативних підрозділів; обмін інформацією між слідчими та співробітниками оперативних підрозділів; одержання інформації з навчальних, медичних установ; одержання інформації від громадських і релігійних організацій; забезпечення безпеки потерпілих та свідків з урахуванням можливостей громадських організацій²⁰⁷.

Досліджуючи питання непроцесуальної (організаційної) форми взаємодії в контексті розслідування кримінальних проваджень, вчинених щодо неповнолітніх, Загоріна О. П. зазначає, що до непроцесуальних (організаційних) форм взаємодії слідчого й оперативних працівників, тобто тих, які неурегульовані відомчими нормативними актами, відносяться: планування спільних заходів; координація проведення спільних дій і заходів; спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення профілактичних заходів; спільна узгоджена діяльність у складі СОГ; обмін інформацією, в тому числі про злочини, що готуються, а також, використання можливостей автоматизованих банків даних, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків тощо)²⁰⁸.

В свою чергу Малярова В. О. та Дмитрієва Л. В. пропонують відносити до організаційної форми взаємодії наступне: створення СОГ; розроблення спільних планів проведення СРД і тактичних операцій. Ця форма взаємодії здійснюється на підставі взаємного обміну інформації та

²⁰⁶ Пясковський В. В. Непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими державними установами й громадськими організаціями під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. №4 (97). С. 249-258.

²⁰⁷ Там само. 58.

²⁰⁸ Загоріна О. П. Деякі особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 114-116.

висування версій. Водночас вирішується питання щодо черговості проведення СРД, розподілу обов'язків між учасниками взаємодії; розроблення сумісних організаційних заходів з ефективного використання криміналістичних засобів і методів у процесі розслідування злочинів; взаємний обмін інформацією^{209 210}.

Проведеним дослідженням матеріалів кримінальних проваджень ми можемо виділити наступні напрями непроцесуальної (організаційної) взаємодії під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України:

- спільний аналіз інформації, отриманої на початковому етапі досудового розслідування із залученням представників оперативних підрозділів, соціального захисту, служби у справах дітей та працівників ювенальної превенції. Як показало опитування, 98,30 % респондентів вказали, що плануючи подальший хід розслідування звертаються за консультативною допомогою зазначених представників;

- спільне планування проведення СРД з представниками оперативних підрозділів та підрозділів ювенальної превенції. Так, 78,45 % опитаних респондентів повідомили, що на подальших етапах розслідування, слідчими проводиться обговорення та подальше планування розслідування кримінального провадження та/або окремих СРД з урахуванням позиції осіб, які входять до складу СОГ, або залучені до процесу розслідування;

- отримання інформації, яка характеризує сім'ю, де проживає (проживала) потерпіла особа, від представників органів державної влади, місцевого самоврядування та/або представників служби у справах дітей;

- одержання інформації від представників ювенальної превенції. Найчастіше, слідчі звертаються до представників ювенальної превенції для з'ясування фактів, які можуть характеризувати сім'ю, де було вчинено злочин. Зокрема, 94,35 % опитаних слідчих зазначають, що в ході розслідування звертаються до ювенальної превенції для отримання інформації про: факти притягнення злочинця до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП (ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання і виховання малолітніх та неповнолітніх дітей). Крім цього, одержують інформацію про

²⁰⁹ Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монограф. / за ред. С. М. Гусарова. Харків : Діа плюс, 2013. 422 с.

²¹⁰ Малярова В. О., Дмитрієва Л. В. Зазнач. твір.

притягнення членів сім'ї до адміністративної відповідальності за вчинення сімейного насилля (ст. 173-2 КУпАП) тощо;

- одержання інформації від представників закладів освіти, де проходить навчання потерпілих. Окрім залучення представників освітніх установ у процесуальній формі взаємодії, 56,85 % опитаних респондентів вважають доцільним отримання консультацій від педагогів та штатного психолога закладу, де проходив навчання потерпілих;

- проведення спільних нарад за участі слідчого, оперуповноважених та представників підрозділів ювенальної превенції з метою обміну наявною інформацією та корегування планів розслідування за результатами проведених СРД;

- отримання консультацій від представників громадських організацій, або фахівців, які володіють знаннями в певній галузі (наприклад релігієзнавців, етнографів тощо). Досліджуючи матеріали кримінальних проваджень можна дійти висновку, що все частіше причинами неналежного виконання обов'язків по догляду за дитиною що призвело до тяжких наслідків стає участь батьків (одного з батьків) у тоталітарних релігійних організаціях чи сектах²¹¹. Для встановлення способу вчинення злочину, його обстановки та умов, особи, задіяні в процесі розслідування, звертаються за консультаціями до відповідних фахівців;

- консультування, методична та технічна допомога представників експертних установ. Опитуванням встановлено, що 85,90 % слідчих, в ході досудового розслідування перед винесенням постанови про призначення експертизи та направлення її до відповідної установи одержують інформацію від судового експерта про доцільність її проведення; з'ясовують орієнтовний перелік питань, які можуть бути вирішені проведенням дослідження; перелік об'єктів, які необхідні експерту для дослідження, стан об'єктів. Крім цього, слідчі отримують методичні рекомендації щодо вилучення та зберігання об'єктів, які зберігають на собі сліди злочину для забезпечення їх збереження та правильності пакування речових доказів;

- одержання інформації від лікарів. Враховуючи той факт, що найчастіше, потерпілими від протиправних дій виступають малолітні особи (іноді у віці до 1 року) отримання інформації від закладів МОЗ та

²¹¹ Кривокурс О. Г. Участь злочинця у тоталітарних сектах, як характеризуюча ознака вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 21 квіт. 2023 р.). Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. С. 493–495.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* зокрема від лікарів (найчастіше педіатрів чи сімейних лікарів), особливо на початку розслідування дозволяє слідчому зробити висновки стосовно події злочину. Інформація від лікарів, одержана в порядку непроцесуальної взаємодії, дозволяє визначитись з переліком питань, які можливо поставити на вирішення експертизи (судово-медичної, комплексної судово-медичної, комісійної судово-медичної експертиз тощо). Таку точку зору поділяють 68,75 % опитаних респондентів.

– взаємодія з представниками ЗМІ. Нерідко факти вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, набувають суспільного резонансу та широко висвітлюються засобами масової інформації. Так, в результаті розміщення в засобах масової інформації повідомлень, які можуть свідчити про вчинення злочину передбаченого ст. 166 КК України, а саме: «...у завданні тяжких тілесних ушкоджень дитині підозрюють місцевого жителя – Назара Красулю, який товаришує з матір'ю загиблої дівчинки. Зараз він у Чернігівському СІЗО. Покарання загрожує і Галині. Відкрито кримінальне провадження за статтею – злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною. Після трагедії старшу дівчинку вилучили з родини, вона досі перебуває в Ніжинській районній лікарні...» за результатами перевірки вказаної інформації було розпочато кримінальне провадження за № 12018270180000310 з відповідною кримінально-правовою кваліфікацією²¹².

За результатами проведеного досудового розслідування, інформація, висвітлена ЗМІ, знайшла своє підтвердження, вину особу було притягнуто до кримінальної відповідальності та відповідно Вироку Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області вину обвинуваченої було доведено та призначено відповідне покарання²¹³.

– використання баз даних, до яких мають доступ особи, що проводять розслідування злочину. За результатами опитування, 61,35 % респондентів заявили, що в процесі розслідування злочинів досліджуваної категорії, звертаються за інформацією до відповідних баз даних, найчастіше на початковому етапі розслідування. Також респондентами було зазначено, що головною метою звернення є отримання інформації про: попередні факти притягнення злочинця до кримінальної та/або до адміністративної відповідальності; чи є

²¹² Галину Єсипенко, в якої вбили 2-річну дитину, позбавили батьківських прав на другу доньку (відео). *Gorod.cn.ua портал Чернігова*. URL : https://m.gorod.cn.ua/news_91348.html (дата звернення: 18.07.2025).

²¹³ Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області у справі № 740/3486/18 від 01 жовтня 2018 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 18.07.2025).

підозрюваний (або члени його сім'ї) власником зброї. Найчастіше, для отримання відповідної інформації, окрім відкритих баз даних, працівниками поліції використовується ІПС «Цунамі»;

– взаємодія зі слідчими та представниками оперативних підрозділів чи підрозділів ювенальної превенції інших територіальних підрозділів НПУ з метою обміну інформацією та отримання методичних порад про методику проведення розслідування злочинів вказаної категорії та обрання тактичних прийомів, які зможуть забезпечити всебічне розслідування. Також встановлюються причини та умови які могли сприяти вчиненню злочинів вказаної категорії та на підставі аналізу отриманої інформації ініціювання вжиття заходів, направлених на усунення детермінант злочину;

– направлення інформації, отриманої в ході досудового розслідування до органів державної влади, адміністрації закладів освіти, служби у справах дітей та інших соціальних служб для усунення причин та умов які сприяють вчиненню злочинів вказаної категорії в межах своєї компетенції.

Таким чином, в процесі проведення розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, важливу роль відіграє вміння слідчого організувати процес непроцесуальної форми взаємодії. Натомість, перелік організаційних (непроцесуальних) форм взаємодії не обмежується наведеними вище заходами та залежно від кожної окремої слідчої ситуації може бути змінений.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що одним з ключових завдань під час досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, є організація взаємодії слідчого з представниками оперативних підрозділів, посадовими особами ювенальної превенції НПУ та іншими учасниками кримінального процесу. Оперативність і повнота забезпечення виконання завдань кримінального провадження значною мірою залежить від узгодженої діяльності всіх учасників процесу досудового розслідування, що вимагає максимальної мобілізації наявних в розпорядженні слідчого сил та засобів та обумовлюється використанням всіх можливих видів і форм взаємодії.

Розділ 3

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО НЕВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ АБО ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ

3.1. Особливості проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з матеріальних об'єктів

Забезпечення ефективного вирішення завдань кримінального провадження під час досудового розслідування досягається шляхом неухильного дотримання норм чинного кримінального процесуального законодавства, що є фундаментальною передумовою законності та об'єктивності процесу. Це, однак, має бути інтегровано з гнучкою організацією та проведенням слідчих (розшукових) дій, адаптованих до конкретної слідчої ситуації. Така синергія правової регламентації та тактичної гнучкості дозволяє не лише забезпечити збір належної та допустимої доказової бази, але й оперативно реагувати на зміни в ході розслідування, оптимізувати використання ресурсів та підвищувати загальну результативність правоохоронної діяльності.

У криміналістиці більшість учених поділяє слідчі (розшукові) дії на три групи: 1) спрямовані на отримання інформації з особистісних джерел (від людей); 2) спрямовані на одержання інформації з речових (матеріальних) джерел (від речей); 3) змішані – для отримання інформації зі складних (системних) джерел («люди – речі»)²¹⁴. Ми підтримуємо такий підхід, вважаючи доцільним покладати в основу класифікації джерело отримання фактичних даних.

У процесі розслідування злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або особою, стосовно якої встановлена опіка чи піклування, ключову роль у формуванні цілісної та об'єктивної картини злочину відіграє інформація, джерелом якої є речі. Ці дані отримуються шляхом проведення таких слідчих (розшукових) дій, як обшук, огляд, освідування, а також через застосування заходів забезпечення

²¹⁴ Салтевський М. В. Зазнач. твір.

кримінального провадження, зокрема тимчасового доступу до речей і документів.

До безпосередніх джерел матеріальної інформації традиційно прийнято відносити об'єкти матеріального світу у вигляді будь-яких слідів, які відображають подію злочину, оскільки були «присутніми» під час його вчинення. До них можна зарахувати документи, речі, предмети, тіло живої особи, сліди виділень людини тощо²¹⁵.

Як зазначає Павлова Н. В., з метою отримання інформації від певного виду джерел у ході розслідування злочину бажано правильно обрати тактику провадження тих чи інших слідчих дій²¹⁶. Такий підхід на наш погляд є доцільним і під час розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України.

Спираючись на дані, отримані в результаті ознайомлення з матеріалами кримінальних проваджень вказаної категорії, можна сказати, що така СРД, як огляд проводиться у 100 % випадків. При цьому, проведеним опитуванням слідчих, встановлено, що 85,75 % респондентів визначили проведення огляду найдієвішим «інструментом» отримання та фіксації криміналістично-значущої інформації.

Процесуальний порядок, мета проведення огляду регламентовано ст. 237 КПК України. При цьому, законодавцем огляд місця події не розглядається окремо. Відповідно ч.1 ст. 237 КПК України виділяють огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних²¹⁷.

Втім, слід зазначити, що серед всіх видів огляду найбільш розповсюдженим (через свою інформативність) є огляд місця події, що проводиться, як правило, на початковому етапі розслідування²¹⁸. Вказана СРД направлена на пошук та документування слідів злочину. При цьому, її унікальність полягає у сприйнятті слідчим обстановки події у вигляді, яка під впливом часу та умов може швидко змінитися із ризиком втрати слідів та місць їх розташування. Саме під час огляду місця події слідчий моделює механізм вчинених протиправних дій; проводить попередню кримінально-правову кваліфікацію; висуває припущення та версії про

²¹⁵ Ікаєв А. Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 43. С. 168–171.

²¹⁶ Павлова Н. В. Розслідування шахрайств при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с.

²¹⁷ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.07.202).

²¹⁸ Пиріг І. В. Фіксація результатів дослідницької діяльності спеціалістів на місці події. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 220–229.

Кривокурс О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* подію кримінального правопорушення^{219 220}.

Натомість, ефективність будь-якої СРД, зокрема і огляду, полягає у якісній її підготовці, продумуванні тактики безпосереднього проведення, а також правильній фіксації.

Як зазначає Шепітько В. Ю., підготовка до огляду являє собою комплекс заходів організаційно-забезпечувального характеру, що створюють сприятливі умови для його проведення²²¹.

На важливості підготовчого етапу огляду наголошують і працівники слідчих підрозділів НПУ, зокрема 87,45 % респондентів наголосили на необхідності проведення підготовчих заходів перед безпосереднім початком проведення огляду²²².

Під час проведення організаційно-підготовчих заходів слідчі повинні враховувати, що нерідко зацікавлені особи перебувають поблизу місця злочину з надією, що їх можуть запросити до участі у слідчій дії як понятих, що необхідно враховувати під час огляду²²³. Таку рекомендацію слушною й під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Насамперед це зумовлено тим, що в більшості випадків огляд проводиться за участі або в присутності осіб, з-поміж близьких родичів потерпілої особи, нерідко батьків, які і є суб'єктами вчинення злочину. Це може призвести до знищення, пошкодження або зміни слідової картини злочину підозрюваним, або особами з числа свідків або може дати підґрунтя для вчинення інших дій, направлених на протидію досудовому розслідуванню.

Враховуючи, що огляд є однією з першочергових СРД, яка проводиться на початковому етапі розслідування, а злочин передбачений ст. 166 КК України можна віднести до категорії неочевидних. У зв'язку з чим, як показують дані судово-слідчої практики, в переважній більшості

²¹⁹ Корнієнко В. В. Особливості огляду місця події в умовах ведення бойових дій. *Злочинність і протидія в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри* : матеріали Всеукр. науково-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.). Вінниця : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023. С. 125-126.

²²⁰ Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Зазнач. твір.

²²¹ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.

²²² Кривокурс О. Г. Особливості підготовчого етапу огляду трупа під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф.* (м. Київ, 30 лист. 2023 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. С. 256–259.

²²³ Школьнік В. Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / КНУВС. Київ, 2009. 18.

випадків до НПУ надходить інформація про вчинення злочинів з іншою правовою кваліфікацією (найчастіше умисне вбивство, з приміткою природня смерть або нещасний випадок; нанесення тілесних ушкоджень; вчинення домашнього насильства тощо). Така «помилкова кваліфікація» на початковому етапі нерідко призводить до вибору неналежних тактичних прийомів під час проведення огляду, зокрема неправильного визначення меж проведення огляду тощо. Тактичні прорахунки та неналежна підготовка проведення огляду може призвести до втрати слідів, які можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

Як зазначає Чаплинський К. О., результати огляду місця події багато в чому залежать від правильності визначення його меж. Узагальнення слідчої практики свідчить, що помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення²²⁴.

Оскільки однією з характерних ознак, притаманних злочинам, кваліфікованих за ст. 166 КК України є його тривалість, на практиці часто складно визначити межі проведення огляду, а іноді і об'єкт його проведення.

На наш погляд, у провадженнях даної категорії межі проведення огляду повинні охоплювати: місця де безпосередньо потерпілому було завдано фізичної шкоди; інші приміщення чи прилегла територія до місця завдання шкоди; місця, які використовувались злочинцем для приховування злочинної діяльності; інші житлові чи побутові приміщення і ділянки місцевості, де можуть знаходитися предмети (сліди), що стосуються справи.

У цьому розрізі слід звернути увагу на результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень за ст. 166 КК України, які показали, що об'єктами безпосереднього огляду як правило виступають:

- місце проживання потерпілого (квартира, приватні будинки, територія приватного домоволодіння, господарчі споруди, які розташовані на території домоволодінь). Огляд таких об'єктів проводиться у 87 % випадків;

- місця, де потерпілому було спричинено тяжкі наслідки. До таких місць можна віднести відкриті ділянки місцевості, лісосмути, береги водойм, інші місця відпочинку та дозвілля, території промислових підприємств,

²²⁴ Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

об'єктів незавершеного будівництва чи інші будівлі, ділянки автомобільних шляхів, інфраструктура залізничного транспорту тощо. Огляд таких місць та прилеглої території проводиться у 11 % випадків²²⁵;

– місця постійного або тимчасового проживання (користування) інших осіб (родичів, знайомих потерпілого тощо), до яких також відносяться квартири, приватні домоволодіння або господарчі споруди. Необхідність проведення огляду у вказаних місцях виникає відносно не часто і відсоток проведення складає лише 1, 25 %²²⁶.

Як наголошує ряд науковців, визначення меж огляду та вибір послідовності дій,²²⁷ обумовлюється правильністю застосовування тактичних прийомів²²⁸.

Під час проведення огляду в ході розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України, доцільно використовувати ексцентричний метод. При використанні даного методу слідчим визначається певний «центр», від якого буде проведено подальший огляд. В більшості випадків таким центром виступає труп потерпілого або місце, де було отримано тілесні ушкодження. Вказаним методом проводиться огляд житлових приміщень, побутових споруд, подвір'я приватних домоволодінь.

Разом з тим, концентричний метод доцільно використовувати під час проведення огляду житлових приміщень, де проживає потерпілий. Основною метою проведення огляду є фіксація фактичних умов проживання потерпілого, санітарно-побутового стану житла. При цьому особливу увагу слід приділити кімнаті (приміщенню), де проживає потерпілий та місць, якими користується потерпілий (кухонної кімнати тощо).

Фронтальний метод доцільно використовувати у випадку, коли

²²⁵ Кривокурс О. Г. Тактичні особливості проведення огляду трупа під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 22 лист. 2023 р.). Київ : Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, 2023. С. 222–225. С. 223.

²²⁶ Кривокурс О. Г. Деякі питання проведення огляду трупа потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Матеріали VII міжвузівської науково-теоретичної конференції «Правове регулювання євроінтеграційних суспільних відносин в Україні» (20 жовтня 2023 року). м. Київ, Київський фаховий коледж туризму та готельного господарства, 2023. С. 194-196. С. 195.

²²⁷ Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2011. 570 с. С. 76.

²²⁸ Салтевський М. В. Криміналістика : підруч. : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с. С. 238.

місцем вчинення злочину є велика ділянка місцевості, або така, що не має чітко окреслених меж (лісосмуга, береги водойм, ділянки місцевості поблизу залізничної інфраструктури тощо). В ході проведення огляду вказаним способом встановлюється сліди ніг, за якими можна визначити напрямок руху потерпілого, особисті речі, одяг потерпілого та інші сліди, які можуть вказувати на обстановку, спосіб вчиненого злочину та особу злочинця.

На підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень вказаної категорії можна зробити висновок, що головною метою проведення огляду (окрім проведення огляду трупа) є фіксація слідів, які вказують на створення небезпечних для життя і здоров'я дитини умов проживання та виявлення і фіксацію джерел загрози життю і здоров'ю потерпілого.

З цього приводу наведемо фрагмент протоколу огляду місця події у справі про вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування: «...при вході в будинок, зліва, у верхньому краю одвірка, на цвяхові, біля дерев'яних входних дверей червоного кольору, зачіплене радіо червоного кольору, на якому при вході струму, на гнізді знаходиться позначка 220 V, земля при вході в будинок мокра, також на землі знаходиться провід із однієї сторони із входом у радіо, кінець дроту оголений, інша частина дроту, довжиною близько трьох метрів, на одному кінці дроту з вилкою, а друга сторона оголена. При вході в будинок по лівій стороні відчинено вікно, через яке, як пояснювала ОСОБА_1, було проведено провід від радіо до розетки, зліва знаходяться дерев'яні двері, які ведуть до кімнати будинку, де зліва знаходиться дерев'яна шафа, за якою дерев'яна тумба, на якій телевізор, біля телевізора подовжувач сірого кольору, кінець якого увімкнений в розетку...»²²⁹. Виходячи із фрагменту проведеного огляду місця події слідчим було зафіксовано джерело струму, яке призвело до загибелі потерпілого та факт створення несприятливих побутових умов проживання потерпілої особи.

Окрім фіксації та дослідження обстановки місця події та слідів злочину, не менш важливим завданням огляду є й вилучення об'єктів, які мають значення для встановлення об'єктивної істини. Як показав аналіз вивчення протоколів огляду місця події у провадженнях за фактами ст. 166 КК України, об'єктами вилучення здебільшого виступають: одяг, яким користувався потерпілий на момент вчинення кримінального

²²⁹ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 27.01.2025).

правопорушення (68 %); постільна білизна, якою користувався потерпілий (32 %); дитячі іграшки (8 %); засоби для опалення приміщення (або їх фрагменти) (17 %); електродроти (19 %); електричні подовжувачі зі слідами пошкоджень або кустарного виробництва (17 %); речі, на яких зберігаються сліди крові або тампони зі змивами (12 %); медичні препарати (3 %); сліди рук або низу взуття (15 %); дитячі візочки (2 %); отруйні або сильнодіючі речовини, зокрема побутового призначення або їх залишки (3 %); мобільні телефони та інша комп'ютерна техніка чи носії інформації (9 %) тощо.

При цьому, при вилученні вказаних об'єктів слід дотримуватися правил роботи із речовими доказами, щоб запобігти їх втраті.

Слід підкреслити й важливість застосування технічних засобів під час проведення огляду. Серед технічних засобів у провадженнях досліджуваної категорії у переважній більшості (98,65%) застосовується фотофіксація з використанням цифрових фотокамер. Натомість, маємо констатувати, що відеофіксація огляду застосовувалася лише у 1,35 % відсотків кримінальних проваджень, з якими ми мали змогу ознайомитись.

Натомість, проведення огляду місця події, у тому числі у провадженнях досліджуваної категорії, нерідко супроводжується рядом недоліків, які впливають на якість проведення цієї СРД та її результати.

У цьому розрізі Логінова В. В. звертає увагу на такі недоліки, які допускають слідчі в ході проведення огляду: безсистемність та непослідовність проведення; неточна (неповна) фіксація обстановки на місці події; пошкодження або ігнорування доказів на місці події; недбале проведення огляду прилеглої до місця події території; порушення порядку фіксації та вилучення слідів – носіїв, речових доказів з місця події у протоколі слідчої дії, не зазначення їх місця виявлення під час огляду, не дотримання правил упакування на місці події²³⁰.

За результатами опитування слідчих, які приймали безпосередню участь у розслідуванні злочинів досліджуваної категорії, до основних причин (як окремо так і в сукупності), які призводять до перелічених вище недоліків, виступають: недостатність інформації на момент отримання повідомлення про кримінальне правопорушення (86 %); неможливість визначити межі проведення огляду (69,25 %); неможливість своєчасного (оперативного) прибуття на місце події (55,35 %); недостатність наявних сил і засобів на момент проведення

²³⁰ Логінова В. В. Основні положення методики розслідування заподіяння тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2012. 224 с. С. 133.

огляду (55,25 %); недостатність технічного забезпечення (48,35 %); неможливість проведення первинного огляду за участі осіб, які мають відповідні знання (32,20 %); протидія з боку злочинця, шляхом зміни обстановки на місці події, надання неповної (неправдивої) інформації тощо (15,30 %).

Для забезпечення максимальної ефективності проведення огляду пропонуємо застосовувати під час проведення СРД безперервну відеофіксацію, що забезпечить максимально інформативно зафіксувати слідову картину та навколишню обстановку на місці події²³¹.

Крім цього, в разі надходження заяв та повідомлень, в яких може міститись інформація про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України, слід залучати до проведення огляду спеціаліста (лікаря, іншого медичного працівника), який володіє знаннями в галузі педіатрії. Зважаючи на особливості досліджуваного нами питання, огляд місця події доцільно проводити із залученням представників органів соціальних служб та/або підрозділів ювенальної превенції (в разі наявності відомостей про знаходження сім'ї на обліку відповідних служб).

Оскільки в більшості випадків (59 % випадків) наслідки злочину характеризується настанням смерті потерпілого²³². У зв'язку з чим окрему увагу необхідно приділити особливостям проведення огляду трупа. Вказана СРД має свої особливості і регламентована окремою нормою КПК, а саме ст. 238 КПК України, відповідно якої огляд трупа слідчим проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта²³³.

Огляд трупа повинен проводитися на місці його виявлення, в іншому випадку порушується зв'язок між елементами місця події, обстановкою, в якій він був виявлений, і позою трупа, трупними явищами й іншими ознаками²³⁴.

У справах про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною

²³¹ Пиріг І. В. Шляхи вдосконалення тактики проведення огляду місця події. *Криміналістичний вісник*. 2019. № 2. С. 169–172. С. 171.

²³² Кривопуск О. Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 450–453. С. 451. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106>.

²³³ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.07.2025).

²³⁴ Копча В. В., Копча Н. В. Тактика слідчого огляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 48. Т. 2. С. 108–112. С. 110.

або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування труп потерпілого, без перебільшення можна вважати одним з головних, а в деяких випадках єдиним джерелом криміналістично-значущої інформації, яка дає змогу зробити висновки про спосіб вчинення злочину, його механізм та встановити обов'язкові ознаки, які дозволяють притягнути до відповідальності винних осіб та кваліфікувати діяння злочинця саме за ст. 166 КК України. Від встановлення причини настання смерті потерпілого залежить перебіг всього подальшого розслідування²³⁵.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень можна сказати, що в більшості випадків огляд трупа проводиться за місцем проживання потерпілої особи (у 68 % проваджень). У 16 % огляд трупа проводиться на місці події, поза межами постійного проживання потерпілого – в місцях масового відпочинку на воді (пляжі загального користування, береги водойм, інші місця відпочинку та прилегла до них територія). Дещо рідше (у 11 %) труп оглядається на території домоволодіння місця проживання потерпілого. У 5 % огляд трупа проводиться в закладах МОЗ(каремтис швидкої допомоги).

Ознайомившись зі змістом протоколів огляду трупа, встановлено, що слідчим, як правило, відображаються відомості про розташування трупа та його положення; його анкетні дані; одяг, який знаходиться на трупі; стан трупа та його характерні ознаки, наявність тілесних ушкоджень та інші відомості, що можуть допомогти встановити важливі факти про подію кримінального правопорушення.

Наведемо фрагмент протоколу огляду трупа, який було складено в ході досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України: «труп дитини жіночої статі без одягу, документів, правильної статури, задовільного харчування, довжина тіла 59 см, вага 2 950 г, окружність голови 38 см, окружність грудної клітини 30 см, окружність живота 24 см, має трупні плями»²³⁶. Аналізуючи даний фрагмент, можна зробити висновок, що слідчий проведенням огляду обмежується фіксацією відомостей про анатомічний розвиток потерпілого та наявні тілесні ушкодження. При цьому не проводиться огляд ложе трупа.

В разі виявлення на трупі тілесних ушкоджень, вони піддаються детальному опису, при цьому вказуються місце виявлення ушкоджень та їх вид (опіки, відкриті переломи кінцівок, садна тощо); розміри, колір та

²³⁵ Кривокурс О. Г. Зазнач. твір. С. 451.

²³⁶ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 27.01.2025).

форму тілесного ушкодження. Якщо тілесні ушкодження представляють собою порізи шкіряного покриву, вказується довжина такого порізу та глибина пошкодження шкіри.

Описуючи особливі прикмети варто вказувати: характер, найменування, місце розташування, форму, розмір, колір, зміст татуйованого малюнка або напису. Відповідно, треба описувати ушкодження і різноманітні сліди, виявлені на одязі чи взутті ²³⁷.

Процес огляду трупа доцільно фіксувати за допомогою відеофіксації і окремо зробити фотознімки з додержанням правил криміналістичної фотографії та відеозапису.

Важливим джерелом інформації, під час розслідування злочинів, розпочатих за ст. 166 КК України, виступають відомості, які знаходять своє відображення в документах.

Ознайомившись з матеріалами кримінальних проваджень, в залежності характеру відображеної в документах інформації, яка має значення для досудового слідства, документи можна поділити:

1. Документи, що містять відомості про стан психічного та/або фізичного здоров'я потерпілого (медична документація). До документів цієї категорії слід віднести насамперед медичну картку потерпілого; медичні рецепти лікарів про призначення лікарських препаратів; історію хвороби; медичну довідку про народження дитини; медичні довідки про надходження потерпілого до лікувального закладу; індивідуальні програми реабілітації особи з особливими потребами (інвалідами); документальне відображення щодо порад по догляду за підопічною особою тощо. Вказані документи знаходяться в розпорядженні адміністрації закладів охорони здоров'я;

2. Документи, які містять відомості про стан психічного та/або фізичного здоров'я підозрюваного та/або членів сім'ї потерпілої особи (медична документація). До основних документів цієї категорії варто віднести медичні довідки про перебування підозрюваного на обліку у лікарів нарколога та/або психіатра; медичні довідки про стан здоров'я підозрюваного; відомості про набуття інвалідності; довідки про освідчення на стан наркотичного або алкогольного сп'яніння. Вказані документи знаходяться в розпорядженні закладів охорони здоров'я;

3. Документи, що відображають фактичні умови проживання потерпілого. Передусім до документації вказаної категорії необхідно віднести довідки про перебування сім'ї потерпілої особи на обліку служб

²³⁷ Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : наук.-практ. посіб. Харків : САМ, 2003. 175 с. С. 132.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія*

у справах дітей та/або інших соціальних служб; акти обстеження умов проживання потерпілого; довідки від органів державної влади або місцевого самоврядування про надання матеріальної допомоги родині потерпілого про вид та розмір такої допомоги; копії рішень сесій органів місцевого самоврядування про надання матеріальної допомоги; акти соціальних служб про нецільове використання коштів, виділених на утримання потерпілого або поліпшення соціально-побутових умов його проживання. Вказані документи перебувають в розпорядженні служб у справах дітей, органів державної влади або місцевого самоврядування;

4. Документи, що характеризують потерпілого або родину, в якій проживає останній. До таких документів можна віднести характеристики за місцем навчання потерпілого; документи, які містять відомості про стан успішності потерпілого в навчанні; результати проходження потерпілим психологічних тестувань; інформацію про звернення за допомогою до медичного працівника закладу навчання; характеристики сім'ї за місцем проживання потерпілого та інші документи, які містять відомості важливі для проведення повного та всебічного досудового розслідування. Перелічені документи зберігаються як правило в установах органів державної влади та навчальних закладів;

5. Інші документи, інформація викладена в яких характеризує особу злочинця. До вказаної категорії документів ми відносимо насамперед матеріали правоохоронних органів, які можуть свідчити про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП, або вчинення домашнього насильства; копії матеріалів про розгляд заяв та повідомлень про втечу дитини з місця постійного проживання. В разі встановлення фактів притягнення злочинця до кримінальної відповідальності – копії вироків суду. Вказані документи зберігаються в архівах судів та органів НПУ;

6. Електронні матеріали відеофіксації (фотофіксації) з місця вчинення кримінального правопорушення, або прилеглої території та інформація про використання мобільних терміналів на місці вчинення злочину, які є в розпорядженні операторів мобільного зв'язку.

На підставі аналізу судово-слідчої практики, з урахуванням відомостей, отриманих опитуванням працівників НПУ, встановлено, що найчастіше доступ до документів здійснюється шляхом отримання відповідей на інформаційні запити. На практиці така діяльність полягає у направленні поштою (або нарочно) до відповідної установи інформаційного запиту, з вимогою надати документи (або належним чином завірені копії), в яких виникає необхідність під час проведення досудового розслідування.

У разі виникнення необхідності отримання в розпорядження документів, які містять лікарську таємницю та за умови неможливості отримати таку документацію керуючись нормами ст.93 КПК України, або в разі відмови надання такої інформації, слідчі звертаються до суду з клопотанням про отримання дозволу тимчасового доступу до речей і документів. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження та процесуальні особливості його проведення регламентовані главою 15 КПК України. Не вдаючись до розгляду процесуальних особливостей проведення процесуальної дії пропонуємо перейти до розгляду тактичних особливостей її проведення.

Результативність проведення тимчасового доступу до речей і документів залежить від попередньої підготовки, що включає в першу чергу визначення кола шуканих об'єктів та їх ймовірне місцезнаходження²³⁸.

Аналізуючи результати даних, отриманих в ході вивчення матеріалів кримінальних проваджень, основними підготовчими заходами виступають: визначення обсягу та вичерпного переліку документів, до яких планується отримати тимчасовий доступ та з'ясування місця їхнього знаходження; вжиття заходів щодо подолання можливої протидії з боку осіб, в розпорядженні яких знаходиться документація.

В разі необхідності отримання інформації від операторів мобільного зв'язку, слідчому додатково необхідно встановити відомості про номери телефонів, якими на момент вчинення злочину користувались особи, відносно яких виникає необхідність отримання такої інформації та /або IMEI їхніх мобільних терміналів. Крім цього доцільно встановити номери базових станцій операторів мобільного зв'язку в радіусі місця вчинення злочину.

За результатами проведеного опитування, 98,55 % респондентів заявили, що при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії вони не зустрічаються з протидією з боку осіб, в розпорядженні яких знаходяться документи. Це пояснюється тим, що органи (установи), в розпорядженні яких перебувають документи здебільшого не мають на меті приховування інформації. Виходячи з викладеного, отримавши ухвалу слідчого судді, слідчий оголошує вимоги, викладені в ухвалі шляхом вручення копії особі (представнику) в розпорядженні якої знаходяться документи, після чого, з додержанням вимог кримінально-

²³⁸ Павлова Н. В. Розслідування шахрайств при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с. С. 77.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* процесуального законодавства отримує документи, які визначені ухвалою.

У ході проведення досудового розслідування учасники кримінального провадження наділені правом самостійного надання слідчому речей і документів. При отриманні у такий спосіб речових доказів, слідчий повинен провести огляд предмета, який під час слідчих дій надає особа, яка ним володіє²³⁹.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень можна констатувати відсутність єдиного механізму вилучення і процесуального оформлення документів. У 78,20 % випадків документи, добровільно надані учасниками досудового розслідування оформлюються протоколом огляду, в якому вказуються відомості про особу яка надала документи. У 8,25 % випадків надані документи надаються під час проведення інших СРД, зокрема допиту, про що в протоколі слідчим зазначається факт передачі документу. Отримання документів на підставі письмової заяви здійснюється у 7,50 %. У 6,05 % одержання документів така дія взагалі не була оформлена жодним процесуальним документом.

Однією із слідчих (розшукових) дій, направлених на вилучення інформації з матеріальних джерел, яка проводиться в ході розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України є освідування.

Відповідно ст. 241 КПК України освідування здійснюється для виявлення на тілі, одязі, в якому перебуває особа, щодо якої здійснюється СРД, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити СМЕ²⁴⁰.

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень, з якими ми мали змогу ознайомитись встановлено, що вказана СРД проводиться лише у 5,56 % випадків. При цьому, фактів проведення освідування підозрюваного або свідків дослідженням не встановлено.

Найчастіше (86,25 %) метою проведення освідування у провадженнях досліджуваної категорії є встановлення даних про фізичний розвиток потерпілого. Для прикладу наведемо фрагмент протоколу освідування «...ОСОБА_6, ІНФОРМАЦІЯ_3, не може сидіти, стояти, розмовляти, на покровах шкіри бруд. Стан дитини на момент освідування не відповідає віку, мускулатура недорозвинена, деформація

²³⁹ Павлюк В. В. Значення матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації у кримінальному провадженні. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 90–94. С. 90.

²⁴⁰ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.06.2025).

верхніх та нижніх кінцівок, фізичний розвиток дитини відповідає розвитку 3-річної дитини. Фізично виявляється недостатність харчування зазначено спеціалістом»²⁴¹.

До тактичних особливостей проведення освідування можна віднести доцільність залучення лікаря фахівця з педіатрії. Особливу увагу слід звернути на ділянки тіла, які скриває волосяний покрив. Як нами зазначалось в попередніх розділах, в переважній більшості випадків потерпілими у справах досліджуваної категорії є малолітні, це дещо ускладнює проведення СРД, оскільки дитина, в силу свого малоліцтва, не може самостійно вказати на тілесні ушкодження та надавати пояснення про походження таких ушкоджень, а отже, проведення освідування вимагає максимальної уваги з боку учасників.

У разі виявлення під час освідування тілесних ушкоджень, вони фіксуються в протоколі за правилами проведення огляду трупа.

В ході проведення даної СРД ми пропонуємо окрім переліченого приділяти увагу одягу, в якому знаходиться потерпілий, при цьому зафіксувати в якому він стані, чи має пошкодження, чи відповідає сезону, з якого матеріалу виготовлений тощо.

Як нами було зазначено вище, до СРД, направлених на отримання інформації з матеріальних джерел, відноситься обшук. За результатами проведеного аналізу судово-слідчої практики встановлено, що вказана СРД проводиться вкрай рідко, лише у 2, 73 % випадків.

Відповідно даних, отриманих в ході опитування працівників практичних підрозділів НПУ, такий стан речей пояснюється наступними чинниками: складністю отримання Ухвали суду про дозвіл на проведення обшуку у провадженнях вказаної категорії; відсутністю знарядь (засобів) вчинення злочину у провадженнях даної категорії, або їх перебування в місцях загального користування, що дозволяє провести їх вилучення (дослідження) без Ухвали суду; концентрацією матеріальних джерел інформації в загальнодоступних місцях або місцях спричинення тяжких наслідків потерпілому чи настання смерті; активним сприянням у видачі необхідних предметів та документів з боку представників соціальних служб, закладів МОЗ, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Об'єктами проведення обшуку у провадженнях, кваліфікованих за ст. 166 КК України виступають: місця реєстрації (проживання) злочинця (квартири, територія приватного домоволодіння); нежитлові приміщення

²⁴¹ Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270> (дата звернення 30.01.2025).

(гаражі, комори) які перебувають у володінні (користуванні) злочинця. У ході обшуку вилучалися такі об'єкти: комп'ютерна техніка; мобільні телефони як потерпілого так і підозрюваного; одяг потерпілого; електроприлади зі слідами пошкоджень або кустарного виробництва; постільна білизна тощо.

Підсумовуючи викладене можна сказати, що СРД, за допомогою яких забезпечується вилучення інформації з матеріальних джерел, в ході досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування виступають огляд місця події, огляд трупа, освідування та обшук. При цьому важливим джерелом одержання інформації виступають відомості, які знаходяться в документах.

Належним чином організоване проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, з урахуванням тактичних особливостей в контексті злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування дозволяє повною мірою забезпечити виконання завдань кримінального провадження з забезпеченням додержання засад і принципів встановлених кримінально-процесуальним законодавством.

3.2. Організаційно-тактичне забезпечення допиту та пред'явлення для впізнання

Серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на одержання інформації з особистісних джерел, найбільш розповсюдженою є допит. У той же час допит – одна з найскладніших слідчих (розшукових) дій. Злочинці не зацікавлені у повному й всебічному розкритті та розслідуванні злочину, що не може не впливати на правдивість їх показань. Тому для успішного проведення допиту і отримання позитивних результатів слідчі повинні володіти знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми допиту, що розроблені у криміналістиці.²⁴²

Будучи найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, допит передбачає проведення послідовних пізнавальних і фіксувальних операцій, які виконуються слідчим, прокурором, суддею та спрямовані

²⁴² Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 373 с.

на встановлення істини в кримінальному провадженні.²⁴³

Автором цієї концепції свого часу виступив Салтевський М. В., який запропонував відносити до особистісних джерел інформації такі СРД, як допит, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб та пред'явлення для впізнання²⁴⁴. На відміну від речових джерел, де інформація одержується в результаті дослідження матеріальних об'єктів, для особистісних джерел інформації характерною ознакою є те, що джерелом (носієм) криміналістично-значущої інформації виступає людина, а відомості про подію злочину зберігається в пам'яті особи.

На важливості отримання інформації від особи, шляхом проведення допиту під час розслідування злочинів наголошував і засновник криміналістики як науки Ганс Гросс, який зауважив, що допитувані особи скелет, а їхні показання – кров і плоть попереднього слідства²⁴⁵. Досліджуючи особливості проведення допиту неповнолітнього потерпілого Мельник О. В. та Попович М. В. наголошують, що сказана СРД за характером та об'ємом привалює над всіма іншими, оскільки в природі всіх процесуальних дій, за своїм кульмінаційним характером, не існує жодної, що могла б зайняти місце поруч із допитом²⁴⁶.

Таким чином, всебічність, повнота і об'єктивність досудового розслідування значною мірою залежить від результатів проведення СРД, направлених на отримання інформації про вчинений злочин від людей. Одним із головних процесуальних засобів одержання відомостей від людини під час досудового розслідування є проведення допиту.

В цьому контексті, можна погодитись з позицією Шепітька В. Ю. та Коновалової В. О., які зазначають, що допит є найбільш поширеним способом одержання доказів. У той же час допит – одна з найбільш складних слідчих (розшукових) дій, а його проведення вимагає від слідчого високої загальної та професійної культури, глибокого знання психології людини. Мета допиту полягає в одержанні повних показань, що об'єктивно відображають дійсність. Ці показання є джерелом доказів,

²⁴³ Чернецька В. Види судових допитів у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 284–288.

²⁴⁴ Салтевський М. В. Зазнач. твір. С. 358.

²⁴⁵ Гросс Г. Керівництво для судових слідчих як система криміналістики. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 1080 с. С. 74; Сабадаш В. П., Ларкін М. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 228 с. С. 113.

²⁴⁶ Мельник О. В., Попович М. В. Допит неповнолітнього потерпілого чи психотерапія втрат? *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: 2021 рік : матеріали Міжнар. наук.- практ. конф.* (м. Чернівці, 09 груд. 2021 р.). Чернівці : Технодрук, 2021. С. 166–170.

а фактичні дані, які в них містяться, – доказами²⁴⁷.

Як показало дослідження матеріалів кримінальних проваджень кваліфікованих за ст. 166 КК України, у 100 % проваджень проводиться допит свідка, потерпілого, підозрюваного. 96,25 % респондентів заявили, що головним джерелом інформації на початковому етапі розслідування є дані, отримані від свідків та/або потерпілого. При цьому, 86,35 % опитаних зазначили, що планування та хід подальшого етапу розслідування, прийняття процесуальних рішень та ініціювання СРД проводиться ні підставданих, отриманих в ході допиту.

Переходячи до розгляду особливостей проведення допиту потерпілого, слід звернути увагу, що злочин, передбачений ст. 166 КК України, передбачає настання тяжких наслідків для потерпілого. Тому особа, якій безпосередньо спричинено шкода, допитується вкрай рідко, оскільки за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, 96,2 % потерпілих є малолітні, з яких 21,25 % – новонароджені діти. Враховуючи результати проведеного дослідження, допит потерпілого проводиться лише у 3,75 %.

Досягнення поставленого результату проведення допиту потерпілого значною мірою досягається повнотою, якістю та своєчасністю підготовки до його проведення.

Перед допитом необхідно вивчити особу допитуваного, встановити її вік, що важливо з позиції криміналістичної тактики і психології. Під час підготовки слідчий може встановити індивідуально-психологічні особливості малюка, його сильні та слабкі місця, схильність до фантазування, захоплення, з'ясувати стосунки в сім'ї тощо²⁴⁸.

До того ж, не менш важливою складовою підготовки є вибір місця та часу проведення допиту. В умовах сьогодення допит неповнолітніх потерпілих все частіше проводиться з використанням методики «Зелена кімната», яка передбачає проведення СРД в спеціально обладнаному приміщенні, що візуально являє собою обстановку звичайної дитячої

²⁴⁷ Криміналістика : підруч. / кол. авт. : Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с. С. 187.

²⁴⁸ Павлова Н. В. Роль спеціаліста у проведенні допиту малолітньої особи, постраждалої від насильства. *Криміналістичний вісник*. 2020. Вип. 2 (34). С. 7–16. С. 9.

кімнати²⁴⁹.

Вибір та підготовка технічних засобів, які планується використовувати в ході проведення допиту, передбачає окрім забезпечення засобами фіксації, наявність інших засобів, які допоможуть дитині найбільш повною мірою описати події злочину. До таких засобів можна віднести використання в ході допиту потерпілого анатомічних ляльок, оскільки дитина асоціює себе з лялькою і навіть може показати, які саме частини тіла було пошкоджено. Крім цього, до демонстраційних засобів можна віднести приладдя для самостійного відтворення дитиною подій шляхом малювання, ліпки (пластилін); набір карток (із зображеннями різних частин тіла, анатомічними малюнками, зображеннями емоцій, зображеннями подій тощо); м'які іграшки тварин, іграшки-автомобілі, іграшки-будинки тощо (для застосування в ігровій формі) тощо²⁵⁰.

Допит малолітнього або неповнолітнього регламентується нормами ст. 226 КПК України, відповідно вимог законодавства, слідчий зобов'язаний залучити до проведення СРД законного представника, педагога або психолога, а за необхідності лікаря²⁵¹. Виходячи з вимог, встановлених законодавцем, на підготовчому етапі доцільно заздалегідь вжити заходи щодо забезпечення присутності вказаних учасників. В якості законного представника не бажано залучати представників сім'ї потерпілого, зокрема батьків, оскільки це може призвести до психологічного тиску на допитувану особу. Враховуючи вік допитуваного та його психологічні особливості, доречно заздалегідь погодити з психологом перелік питань, які планується з'ясувати в ході

²⁴⁹ Кривокурс О. Г. Застосування методики «Зелена кімната» в ході проведення допиту малолітнього потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Хмельницький, 24 лист. 2022 р.). Хмельницький : Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2022. С. 640–641.

²⁵⁰ Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 215–220.

²⁵¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.07.2025).

Проведеним опитуванням встановлено, що 95,9 % слідчих наголосили, на важливості встановлення психологічного контакту з потерпілим.

Встановлення психологічного контакту – це створення відповідної атмосфери та сприятливих відносин між слідчим і допитуваним, що стає чинником професійно-психологічного впливу на допитуваного і сприяє вирішенню завдань допиту.²⁵³

Допит потерпілого, у 98,25 % випадків відбувається в безконфліктній ситуації. Проте іноді потерпілий намагається викривити інформацію. За таких обставин постає завдання встановити причини, під впливом яких потерпілий може приховувати правдиві відомості про злочин. Як показало опитування, у 62,95 % причиною надання неправдивих (неповних) свідчень є психологічний вплив з боку батьків (родичів) на потерпілого. Іншою причиною (23,25 %) респондентами було названо психологічні особливості потерпілого, які в силу свого малолітства не розуміють питання і починають вигадувати неіснуючі обставини, або закриваються в собі та відмовляються давати показання. В 13,8 % випадків, навіть за відсутності психологічного впливу з боку батьків, потерпілі, розуміючи що своїми свідченнями можуть спричинити шкоду одному з батьків, можуть давати неправдиві свідчення²⁵⁴.

Серед тактичних прийомів, притаманних допиту потерпілого можна виокремити такі: деталізація раніше отриманих показань; з'ясування контрольних даних; переконання; запрошення до участі у допиті «авторитетних» для допитуваного осіб; проведення повторного

²⁵² Кривокурс О. Г. Особливості підготовки до проведення допиту малолітнього потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 02 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 154–157. С. 156.

²⁵³ Єфімов М. М. Організаційно-тактичні особливості проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 305–311.

²⁵⁴ Кривокурс О. Г. Деякі особливості допиту малолітнього потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 трав. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 190–192.

допиту; застосування технічних засобів фіксації; постановка питань²⁵⁵.

Мета допиту малолітньої (неповнолітньої) особи не може бути націлена виключно на виконання завдань кримінального процесу. Для одночасної успішної реалізації завдань досудового розслідування і нетравмуючого спілкування повинно необхідно створити умови, що сприятимуть налагодженню психологічного контакту з дитиною²⁵⁶.

Специфіку допиту потерпілого визначає його предмет, який формується, виходячи з механізму кримінального правопорушення в цілому.²⁵⁷ Тому коло питань, які підлягають встановленню під час допиту потерпілого, значною мірою формується в залежності від способу вчинення злочину, наслідків, які було завдано потерпілому протиправними діями винної особи та слідчою ситуацією, що склалась на момент проведення СРД.

Пропонуємо зосередити увагу на специфічних питаннях, які розкривають особливості вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України.

У випадках створення злочинцем небезпечних умов для проживання або життєдіяльності потерпілого, підлягають встановленню відомості про: умови проживання потерпілого; джерела небезпеки, якими було завдано шкоду; хто саме з батьків (опікунів, піклувальників) створив такі умови; протягом якого часу існувало джерело; чи вживались батьками (іншими особами) заходи щодо обмеження доступу до джерел небезпеки; чи вживались заходи щодо усунення небезпеки, якщо так, то які саме; чи траплялись раніше випадки спричинення шкоди потерпілому, членам сім'ї або іншим особам у зв'язку з наявністю вказаного джерела; встановити які дії з боку потерпілого (або інших осіб) спричинили настання тяжких наслідків; де знаходились батьки (опікуни чи піклувальники) в момент заподіяння шкоди потерпілому.

Відомості, які підлягають встановленню у випадках вчинення злочину такими способами, як залишення потерпілого без належного нагляду та перекладання догляду на іншу людину, загалом тотожні. У разі вчинення злочину одним із вказаних способів до відомостей, які підлягають встановленню, можна віднести: встановлення часу, протягом

²⁵⁵ Кривокурс О. Г. Забезпечення процесуальних прав малолітніх потерпілих під час проведення слідчих дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 05 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 321–324.

²⁵⁶ Попович М. В. Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого : дис. ... д-ра філос. : 081 – Право. Київ, 2023. 223 с. С. 116.

²⁵⁷ Березняк В. С., Павлова Н. В., Чаплинський К. О. Зазнач. твір. С. 175.

якого потерпілий перебував без нагляду; причини залишення безнагляду; чи траплялись раніше випадки залишення без нагляду; чи звертались батьки (опікуни, піклувальники) до інших осіб для догляду за потерпілим; які дії потерпілого спричинили настання тяжких наслідків; чи потребував потерпілий, під час залишення його без нагляду допомоги сторонніх осіб.

У разі вчинення злочину, спосіб якого полягає у створенні неналежних умов щодо розвитку та соціалізації дитини, доречно зосередитись на встановленні відомостей про: які дії виховного характеру з боку батьків застосовувались до потерпілого; скільки часу батьки приділяли навчанню дитини; чи забезпечувався батьками контроль дозвілля потерпілого; чи здійснювався контроль з боку батьків за станом успішності під час навчання в закладах освіти; відомості про застосування заходів заохочення та покарання по відношенню до потерпілого та яких саме.

До основних відомостей, які доцільно з'ясувати в ході допиту потерпілого, в разі встановлення факту неналежного забезпечення медичною допомогою варто віднести: коли відбулось погіршення стану здоров'я потерпілого; в чому виражалось погіршення; кому потерпілий повідомляв про своє самопочуття; яким чином батьки (опікуни, піклувальники) відреагували; чи звертались за медичною допомогою, якщо так, то яким способом та в якій формі проводилось лікування; чи відомий діагноз, який було поставлено потерпілому; чи було госпіталізовано потерпілого до лікувального закладу; протягом якого строку проходив курс лікування; яким чином проходило лікування та протягом якого часу; до яких наслідків призвело погіршення стану здоров'я; які рекомендації щодо реабілітації потерпілого від лікарів було отримано; чи в повному обсязі потерпілий був забезпечений ліками та іншими необхідними для лікування засобами.

Дещо специфічним з точки зору окреслення переліку відомостей, які підлягають встановленню в ході допиту потерпілого є спосіб, який ми визначаємо як неналежне (в недостатній кількості) забезпечення продуктами харчування потерпілого. Для встановлення переліку питань, які необхідно з'ясувати в ході допиту потерпілого, в першу чергу доречно встановити причини такої поведінки злочинця (зловживання алкоголем, вживання наркотичних або психотропних речовин, ведення аморального способу життя, особиста неприязнь до потерпілого, релігійні переконання тощо). Таким чином, для з'ясування обставин злочину, доцільно отримати наступну інформацію: чи мала місце систематичність діянь з боку злочинця; чи міг потерпілий самотійно забезпечити себе

необхідними продуктами харчування; чи потребував потерпілий особливого раціону або дотримання певних видів дієтичного харчування, якщо так, то встановити підставу (призначення лікаря тощо); чи звертався потерпілий за допомогою (органів державної влади, правоохоронних органів, медичних працівників) з приводу вказаного факту; до яких наслідків призвели дії злочинця; чи звертав увагу потерпілий на необхідності збільшення або поліпшення раціону харчування; причини, чому злочинець недбало відносився до виконання обов'язків.

Наведений перелік питань не є вичерпним, а обсяг відомостей, які підлягають встановленню, можуть корегуватись в залежності від слідчої ситуації або встановлення нових обставин злочину в ході проведення СРД.

Під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, важливу роль відіграють показання свідків. У ході опитування слідчих, 80, 35 % респондентів заявили, що факт злісності, як обов'язкової ознаки вчинення злочину, встановлюється виходячи з показань свідків. 75, 05 % респондентів вказують, що інформація, отримана під час допиту свідків на початковому етапі розслідування, впливає на прийняття процесуальних рішень в подальшому. У свою чергу, 70, 15 % опитаних визначили встановлення та отримання показань під час допиту можливих свідків злочину, передбаченого ст. 166 КК України, одним з основних завдань досудового розслідування.

Переходячи до розгляду особливостей проведення допиту свідків, вважаємо слушною позицію Волобуєва А. Ф., який наголошує, що повнота і правдивість показань свідка залежить від вирішення таких тактичних завдань, що повинно враховуватись слідчим: правильне визначення кола осіб, які володіють інформацією; визначення можливої зацікавленості свідків у тих або інших результатах розслідування чи залежності від осіб, які зацікавлені в цьому; нейтралізація чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту; врахування соціальних та психологічних особливостей допитуваного; вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань²⁵⁸.

Показання свідків являють собою подвійний процес моделювання події злочину: по-перше, певний фрагмент дійсності у свідомості

²⁵⁸ Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів : лекція для всіх форм навчання / уклад. А. Ф. Волобуєв. Харків : НУВС, 2003. 24 с.; Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва : монограф. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с. С. 12.

допитуваного, по-друге, отримане повідомлення про дану подію у свідомості слідчого, що потім буде перенесено у протокол допиту²⁵⁹.

З цього випливає, що відповідність свідчень реальності має пряму залежність як від психічних процесів свідка (сприйняття, пам'яті та інших), так і від діяльності слідчого.

Для вирішення тактичних завдань, які стоять перед слідчим, перед початком допиту доцільно вжити заходи, спрямовані на: вивчення особи, яку планується допитати; підготовку орієнтовного переліку питань; ознайомлення з нормативно-правовими актами, які регулюють відносити у сфері захисту дитинства. У разі необхідності доцільно звернутись за консультацією до відповідних посадових осіб. Важливо ознайомитись з матеріалами кримінального провадження, зокрема протоколами допитів потерпілого, інших свідків, висновками судових експертиз та речовими доказами та визначити коло осіб, яких планується запросити до участі у проведенні допиту тощо.

Слід сказати, що тактичні прийоми, які застосовуються в ході допиту свідка, значною мірою збігаються з тими, які використовуються під час допиту потерпілого. Більшість з них пов'язані із встановленням психологічного контакту, актуалізацією забутого в пам'яті тощо. Проте, враховуючи особистість допитуваного, існують певні тактичні особливості, зокрема в частині визначення кола обставин, які підлягають встановленню.

Виходячи з викладеного, пропонуємо взяти за основу підхід, запропонований Павловою Н. В., Птушкіним Д. А. та Чаплинським К. О., відповідно якого групування всіх осіб, допитуваних як свідків, необхідно проводити з урахуванням їх можливої причетності та поінформованості про подію злочину²⁶⁰.

З урахуванням запропонованого підходу, можна виокремити три основні групи свідків, а саме: особи, які в силу тих чи інших обставин володіють інформацією про злочин (53, 8 %); члени сім'ї потерпілого, або особи, які постійно проживають спільно з потерпілим (30, 25%); посадові (службові) особи органів державної влади, місцевого самоврядування, служби у справах дітей, соціального захисту, ювенальної превенції НПУ

²⁵⁹ Колеснікова І. А. Окремі проблеми відтворення події злочину під час допиту свідків. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. № 16. С. 108–116. С. 114

²⁶⁰ Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Зазнач. твір. С. 99.

(15, 95 %)²⁶¹.

До першої групи свідків, можна віднести: осіб, які проживають по сусідству з родиною потерпілого; друзі (знайомі) або особи з числа найближчого оточення батьків потерпілого; однокласники або особи, з якими потерпілий перебуває в товариських стосунках; лікарі закладів МОЗ; працівники ДСНС; працівники НПУ. Вказаний перелік не є вичерпним і коло свідків може змінюватись залежно від слідчої ситуації²⁶².

У ході допиту свідків, яких віднесено до першої групи, підлягають встановленню відомості про: методи виховання потерпілого; взаємовідносини в сім'ї; факти вчинення сімейного насильства у відношенні потерпілого; чи звертався потерпілий за допомогою до вказаних осіб; чи помічали свідки на тілі потерпілого тілесні ушкодження; відомості про факти проходження потерпілим лікування в закладах МОЗ або факти звернення за медичною допомогою; чи перебувала сім'я на обліку служби у справах дітей; відомі факти відвідування потерпілого та вжиття відповідних заходів у зв'язку перебування сім'ї на обліку відповідних соціальних служб; чи регулярно відвідував потерпілий заклади освіти; відомості про вживання наркотичних засобів або зловживання алкогольними напоями батьками (опікунами, піклувальниками) потерпілого; відомості про факти звернення до ДСНС (причини та які було вчинено заходи для відвернення загрози життю або здоров'ю потерпілого); причини звернення до НПУ; інші відомості, які окремо, або в сукупності можуть свідчити про вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України та охарактеризувати особу злочинця.

Допит свідків, які є членами сім'ї потерпілого, або осіб, які постійно проживають з потерпілим, відбувається, як правило, в безконфліктній ситуації. Проте, 79, 35 % опитаних слідчих заявили, що стикаються з проблемами одержання інформації від свідків, які є родичами

²⁶¹Кривокурс О. Г. Криміналістична профілактика під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 08 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 82–85. С. 83-84.

²⁶²Кривокурс О. Г. Деякі питання допиту свідка під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання досудового розслідування : матеріали круглого столу* (м. Кривий Ріг, 28 квіт. 2023 р.). Кривий Ріг : Донецький державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 126–128. С. 127.

потерпілого. До основних проблем отримання інформації, слідчими було віднесено відмову від дачі показань свідками (62,65 %), застосовуючи норму ч. 1 ст. 63 Конституції України, відповідно якої особа не несе відповідальності за відмову давати показання щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом²⁶³. Іншою перепорою, яка стає на заваді отримання відомостей (37, 35 %) респондентами було названо ситуацію, за якої формально відбувається допит, але при цьому свідками надається неповна або неправдива інформація, або допитуваний дає узагальнені відповіді на запитання. Причина такої ситуації полягає в небажанні свідка зашкодити своїми показаннями підозрюваному.

В процесі допиту свідків, які є членами сім'ї потерпілого, враховуючи спосіб вчинення злочину, встановлюються відомості про: ступінь споріднення з потерпілим; чи перебував потерпілий в залежності від злочинця; які стосунки склались в сім'ї; обставини, які привели до настання тяжких наслідків; чи перебував свідок поруч з потерпілим в момент отримання останнім шкоди; де знаходились батьки (опікуни, піклувальники) на момент настання тяжких наслідків; які дії були вчинені батьками (опікунами, піклувальниками) після отримання ушкоджень потерпілим; чи мали місце до настання тяжких наслідків з боку злочинця факти неналежного виконання обов'язків по догляду за потерпілим; якщо такі факти мали місце, то протягом якого часу вони вчинялись; чи забезпечувався потерпілий в повному обсязі продуктами харчування; чи вживались батьками заходи щодо розвитку та соціалізації дитини; коло спілкування потерпілого, його соціальні зв'язки, спосіб проведення дозвілля; житлові та побутові умови; чи перебувала сім'я на обліку соціальних служб; чи зловжив підозрюваний алкогольними напоями або вживав наркотичні речовини; чи були батьки потерпілого прибічниками релігійних (окультних) організацій тощо.

Одним із основних джерел інформації про обставини злочину, є показання, отримані в ході допиту посадових (службових) осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, служб у справах дітей, соціального захисту, ювенальної превенції НПУ та інших установ (організацій). Важливість отриманої інформації від посадових осіб зумовлена насамперед тим, що на основі отриманої інформації слідчим визначається подальший хід досудового розслідування, приймається рішення про СРД, процесуальних дій та встановлюється ознака злісності в діяннях злочинця.

²⁶³ Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 26.06.2025).

Допит свідків вказаної категорії зазвичай відбувається в безконфліктній ситуації, оскільки особи, які представляють зазначені установи (організації) зацікавлені в проведенні повного та всебічного досудового розслідування.

Враховуючи службове становище допитуваних, ключового значення набуває процес підготовки проведення допиту. До основних підготовчих заходів, які проводяться слідчим можна віднести: складання плану допиту; визначення кола питань, які необхідно з'ясувати; вибір часу і місця проведення допиту (у 42, 56 % випадків допит проводиться за місцем постійної роботи допитуваного); ознайомлення з нормативно-правовою базою в частині охорони сім'ї та дитинства; ознайомлення з посадовими обов'язками допитуваного; з'ясування меж повноважень допитуваного; визначення юрисдикції органу (установи) представником якої є свідок; ознайомлення з нормативною базою, якою керується свідок під час виконання службових обов'язків; визначення та підготовка засобів фіксації.

Робочий етап допиту свідків даної групи також має свої особливості, зокрема, допит доцільно проводити не у форматі вільної розповіді (як це доцільно під час допиту потерпілого, інших свідків, або підозрюваного), а шляхом постановки конкретних питань допитуваному.

У ході допиту свідків, зазначеної категорії встановлюються відомості про: місце роботи допитуваного; час перебування на посаді; посадові обов'язки; чи перебувала сім'я в якій проживав потерпілий на обліку установи (організації) представником якої є свідок; фактичні причини постановки на сім'ї на облік; формальні причини постановки на облік (номери наказів, заведені справи, дата постановки на облік тощо); яким чином здійснювались перевірки умов проживання потерпілого; періодичність та загальна кількість таких перевірок; заходи, які вживались в ході перевірок (складання відповідних актів умов проживання, приписи, вилучення дитини з родини, направлення на лікування тощо); чи фіксувались випадки перебування батьків (опікунів, піклувальників) на момент перевірок в стані алкогольного/наркотичного сп'яніння; чи надавалась матеріальна допомога родині потерпілого; чи витрачались кошти, надані на утримання дитини за цільовим призначенням; чи звертався свідок (інші посадові особи організації) у зв'язку з виконанням службових обов'язків з заявами (повідомленнями) до НПУ; відомості про інші засоби реагування; чи мали випадки застосування неприпустимих форм виховання з боку батьків (опікунів/піклувальників) відносно потерпілого; чи фіксувались випадки самовільного залишення постійного місця проживання (втечі з дому)

малолітнього (неповнолітнього) потерпілого та інші відомості залежно від слідчої ситуації.

Переходячи до розгляду питань, пов'язаних з особливостями допиту підозрюваного, варто зазначити, що на підставі дослідження матеріалів кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, та які було закінчено у формі направлення обвинувального акту до суду, підозрюваний допитується у 100 % проваджень.

У науковій літературі склались два протилежних підходи, відповідно яких одна група науковців наголошує, що допит в умовах безконфліктної ситуації можливий лише щодо допиту свідків та потерпілих, допит підозрюваного – це допит у конфліктній ситуації. Така позиція поділяється не всіма вченими, що видається нам логічним. Інша група вчених доходить висновку, що допит підозрюваного може характеризуватись безконфліктною ситуацією. У ході допиту підозрюваного в безконфліктній ситуації завданням слідчого є не викриття підозрюваного, а допомога йому надати повні та достовірні дані²⁶⁴.

На наш погляд, доречним є підхід, відповідно якого допит підозрюваного може відбуватись як в конфліктній, так і безконфліктній ситуації. Такий висновок можна зробити, виходячи з проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень досліджуваної категорії. Так, у 73,68 % випадків підозрюваний в ході проведення допиту вину в інкримінованому визнає повністю, при цьому від дачі показань не відмовляється, на всі питання слідчого відповідає повною мірою не намагаючись заплутати слідство. На наш погляд, такий стан свідчить про безконфліктність ситуації під час проведення СРД.

У 26, 32 % випадків, підозрюваний під час допиту вину у вчиненому кримінальному правопорушенні не визнає частково або повністю, при цьому, керуючись ст. 63 Конституції України відмовляється від відповіді на всі питання слідчого, або відповідає вибірково. Це дає змогу зробити висновок про конфліктність ситуації.

На думку Чаплинського К. О., конфліктна ситуація допиту характеризується наявністю у слідчого і допитуваного відносин суперництва і протидії, що обумовлюється повною або частковою

²⁶⁴ Коробка О. С. Допит у конфліктній слідчій ситуації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 382–385. С. 383. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/99>; Процюк О. М. Тактичні прийоми під час проведення допиту в безконфліктній ситуації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 348–352.

розбіжністю інтересів²⁶⁵.

За таких обставин слідчому необхідно продумати весь арсенал тактичних прийомів, які б сприяли переходу із конфліктної ситуації у безконфліктну. Як показали результати анкетування практичних працівників, які розслідували кримінальні провадження за статтею 166 КК України, під час допиту підозрюваних, які відмовляються надавати показання, або надають завідомо неправдиві показання, використовуються такі тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту (100 %); встановлення причин відмови дачі показань (100 %); створення сприятливих умов, направлених на мінімізацію психологічного напруження (98 %); проведення допиту у формі вільної розповіді (92 %); фіксування змін в поведінці допитуваного під час постановки запитань слідчим (90 %); постановка уточнюючих питань в ході допиту (95 %); активізація пам'яті допитуваного (89 %); створення уявлення про інформованість слідчого про обставини подій (91 %); розсіювання уваги потерпілого шляхом бесіди на теми, які не стосуються предмету допиту (75 %); постановка повторних та уточнюючих запитань (93 %); викладення слідчим версії вчиненого злочину (69 %).

Досягнення мети допиту підозрюваного залежить від підготовленості слідчого до його проведення²⁶⁶. Тому, перед початком допиту підозрюваного доцільно вивчити особу злочинця, встановити умови його проживання, рівень освіти, професію, спосіб життя, наявність шкідливих звичок, інші відомості які можуть охарактеризувати особу; складання плану проведення допиту та підготовка питань, які необхідно поставити допитуваному; визначити час і місце проведення допиту.

Вважаємо за необхідне більш детально розглянути особливості вибору моменту проведення допиту. Враховуючи, що початковий етап розслідування характеризується недостатністю відомостей про подію злочину, допит підозрюваного доцільно проводити на подальших етапах розслідування, після допиту потерпілого та ключових свідків. Таким чином, у слідчого буде достатньо підстав вважати, що мало місце вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Такий підхід дозволить уникнути необхідності проведення додаткового або повторного допиту підозрюваного, а також сприятиме отриманню нових та/або перевірці доказів, які знаходяться в розпорядженні слідчого.

²⁶⁵ Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2011. 570 с. С. 241.

²⁶⁶ Федорчук М. А. Особливості проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерським захопленням. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 86. С. 229–234. С. 230.

Узагальнюючи відомості, отримані в результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень, можна сказати, що основною метою проведення допиту підозрюваного є отримання інформації про: сімейний стан та родинні зв'язки; кількість дітей (підопічних), які перебувають на утриманні; чи вживає (вживав) наркотичні засоби та/або алкогольні напої; умови проживання потерпілого; відомості про стан здоров'я потерпілого, перенесені хвороби, вжиті заходи щодо лікування потерпілого; чи сприяв (ініціював) підозрюваний проходження обов'язкових медичних обстежень потерпілим; чи відвідували медичні працівники потерпілого за місцем проживання, їх періодичність та систематичність; обставини, які призвели до настання тяжких наслідків; обставини, за яких потерпілому було спричинено тілесні ушкодження; чи було залишено без нагляду потерпілого, та протягом якого часу; факти перекладання обов'язків по догляду на сторонніх осіб, або інших членів сім'ї; чи перебувала сім'я на обліках у соціальних служб; з якою періодичністю здійснювались відвідування сім'ї у зв'язку із перебуванням на відповідних обліках. Вказаний перелік питань не обмежується і може змінюватись в залежності від слідчої ситуації та обстановки та способу вчинення злочину.

Переходячи до розгляду особливостей проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, слід погодитись з позицією К.О. Чаплинського, який зазначає, що вказана СРД має багато спільного з допитом, його процесуальними та організаційно-тактичними особливостями і виступає як засіб перевірки вже отриманих під час допитів показань. Це дозволяє розглядати її як самостійну СРД, що проводиться, як правило на подальшому етапі розслідування²⁶⁷.

Принципу виокремлення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб в окрему СРД дотримується і низка науковців, серед яких Жалдак І. А., яка за результатами проведеного дослідження доходить висновку, що враховуючи обов'язкові ознаки СРД, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб відповідає сутності самостійної СРД²⁶⁸.

Варто зазначити, що проведення даної СРД відбувається лише у 6 % кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Причини такої відносно незначної кількості проведення даної СРД, на наш погляд, знаходяться в законодавчій площині, адже проведення

²⁶⁷ Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с. С. 143.

²⁶⁸ Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 19 с.

одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб регламентується ч. 9 ст. 224 КПК України, відповідно якої слідчий має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. При цьому, у п.3 ч.9 цієї ж статті зазначається, що у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним²⁶⁹. Виходячи із обмежень, встановлених КПК та особливості способів вчинення злочину, перебування в родинних зв'язках потерпілого і підозрюваного (іноді свідків), вікові особливості потерпілого, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб за участі потерпілого на наш погляд проводити не доцільно. Про це свідчить і результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень, за результатами чого, фактів проведення даної СРД не зафіксовано.

За результатами проведеного дослідження Жалдак І. А. зазначає, що важливим питанням є визначення кількості осіб, яких можуть одночасно допитувати, оскільки стосовно цього законодавчих обмежень немає. На думку практиків, тактично оптимальна кількість осіб для проведення їх одночасного допиту становить: три особи (49,7 %), дві особи (43,5 %), чотири (2,9 %), п'ять осіб (1,7%). Більшість респондентів (72,9 %) одночасно допитували дві-три особи. Однак, що більшою є кількість учасників, то складнішою в організаційно-тактичному аспекті є СРД, отже, ретельнішою має бути підготовка слідчого²⁷⁰.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних за вчинення злочинів, передбачених ст. 166 КК України встановлено, що у 73 % проваджень одночасний допит двох чи більше раніше допитуваних осіб проводиться за участі підозрюваного і свідка. В інших випадках, допитуваними виступають свідки. В переважній більшості випадків до проведення СРД в якості допитуваних залучається дві особи (96 %).

У ході безпосереднього проведення одночасного допиту можуть виникати як безконфліктні, так і конфліктні ситуації. Для їх вирішення може застосовуватись певна сукупність тактичних

²⁶⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.06.2025).

²⁷⁰ Жалдак І. А. Зазнач. твір. С. 9-10.

Особливістю підготовки до проведення СРД, в першу чергу, витікають із законодавчо окреслених вимог її проведення, а саме наявності розбіжності в показаннях допитуваних. Таким чином, перед слідчим постає завдання виявлення факту розбіжності у показаннях допитаних раніше осіб. При цьому, на наш погляд, розбіжності повинні суттєво вплинути на уявлення про обставини вчиненого кримінального правопорушення в цілому та хід досудового розслідування²⁷².

Перед проведенням одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб слід розглянути можливості пояснити причини розбіжностей у показаннях іншим чином²⁷³.

Іншим проблемним моментом підготовки є встановлення, чиї показання є правдивими та повними, а чиї викликають сумнів, тобто підлягають перевірці шляхом проведення вказаної СРД.

Враховуючи слідчу ситуацію, спосіб вчинення злочину та процесуальний статус допитуваних осіб, доцільно використати перелік тактичних прийомів, запропонованих Шепітько В. Ю. та Коноваловою В. О., а саме: супровід спілкування пред'явленням доказів; маскуванню мети одночасного допиту; раптовість її проведення; приховання поінформованості слідчого про обставини справи; проведення кількох одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб поспіль із несумлінним учасником чи проведення у поєднанні з допитом; проведення одночасних допитів за наростаючою силою²⁷⁴.

Таким чином, в ході розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, проведення одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб може мати на меті вирішення таких завдань: уточнення відомостей про подію злочину; усунення суттєвих розбіжностей в

²⁷¹ Єфімов М. М. Організаційно-тактичні особливості проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 305–311. С. 308.

²⁷² Кривопук О. Г. Деякі питання забезпечення процесуальних прав малолітніх потерпілих в ході проведення окремих слідчих дій за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 21 черв. 2024 р.). Дніпро : Дніпропетровський гуманітарний університет, 2024. С. 321–324.

²⁷³ Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с. С. 97.

²⁷⁴ Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Академічний курс : підруч. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 424 с. С. 239; Єфімов М. М. Знач. твір. С. 308.

показаннях допитуваних осіб; встановлення особи, яка надає недостовірні відомості; встановлення причин, які спонукали особу надавати неправдиві показання тощо.

Значну роль в ході розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, відіграє інформація, отримана в ході пред'явлення для впізнання.

Чинним КПК процес пред'явлення для впізнання регламентується ст.ст. 228-230. Законодавець здійснює розмежування проведення вказаної СРД в залежності від об'єктів, які пред'являються для впізнання.

Так, відповідно норм КПК передбачені наступні СРД, пов'язані з впізнанням: впізнання особи (ст. 228); впізнання речей (ст. 229); впізнання трупа (ст. 230). При цьому законодавцем окремо виділяється процедура пред'явлення для впізнання особи за фотознімками (ч. 6 ст. 228).

Необхідність у проведенні впізнання кожного разу визначається особою, яка проводить досудове розслідування, відповідно до слідчої ситуації, що склалась на певному його етапі²⁷⁵.

Перш ніж перейти до розгляду особливостей проведення пред'явлення для впізнання пропонуємо розглянути підходи науковців з приводу відношення до визначення вказаного поняття, оскільки законодавчо закріплений підхід з цього приводу на сьогодні відсутній.

На думку Лук'янчикова Є. Д. впізнання необхідно розглядати як криміналістичну ідентифікацію, яка відбувається за ідеальними відображеннями (слідами пам'яті) зовнішніх ознак об'єктів²⁷⁶.

Дещо відмінне від попередніх авторів визначення пропонує Шепітько В. Ю., який визначає пред'явлення для впізнання як слідчу дію, яка полягає в пред'явленні свідковічи іншій особі об'єктів, котрі вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності або групової належності²⁷⁷.

Не вступаючи в наукову дискусію з приводу встановлення найбільш точного визначення та на підставі узагальнення наукової літератури пропонуємо розглядати пред'явлення для впізнання як слідчу (розшукову) дію, регламентовану нормами КПК, яка полягає в

²⁷⁵ Коршиков М. В. Сучасні проблеми пред'явлення для впізнання та класифікації його видів. *Вчені записи Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 394-400. С. 397.

²⁷⁶ Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посіб. Макіївка : Графіті. 1998. 104 с. С. 7.

²⁷⁷ Криміналістика : підруч. / кол. авт. : Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с. С. 237.

пред'явленні свідкові, потерпілому або підозрюваному об'єктів, які вказані особи спостерігали раніше для встановлення їх тотожності або групової належності.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, встановлено, що пред'явлення для впізнання не є характерною СРД, під час проведення досудового розслідування вказаних кримінальних проваджень, а випадки її проведення трапляються вкрай рідко.

У ході розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, для впізнання пред'являються наступні об'єкти: живі особи (за фотознімками) упізнаються у 9 % проваджень; речі упізнаються у 5 % проваджень.

Відносно незначна кількість проведення вказаної СРД, де об'єктом впізнання є людина, пояснюється законодавчими обмеженнями, а також доцільністю її проведення. Оскільки злочинець і потерпілий мають родинні зв'язки (або на злочинця покладено обов'язки з опіки чи піклування) втрачається доцільність впізнання потерпілим злочинця. Таким чином, доцільно проводити впізнання за участю свідків.

Враховуючи особливості криміналістичної характеристики злочину, передбаченого ст. 166 КК України, для впізнання найчастіше пред'являються такі речі: елементи одягу потерпілого; предмети (або їх частини), за допомогою яких потерпілому було спричинено тілесні ушкодження; предмети (їх частини), які стали джерелом небезпеки; особисті речі потерпілого тощо. Як правило об'єктами, що пред'являються для впізнання, виступають речові докази, які були вилучені в ході проведення огляду місця події, трупа, або в результаті проведення інших слідчих (розшукових) дій.

Пред'явлення для впізнання можна віднести до похідних СРД, оскільки його проведенню завжди передують інші слідчі дії, без провадження яких пред'явлення для впізнання відбуватись не може. Впізнання може проводитись на початковому і на подальшому етапах розслідування, залежно від слідчої ситуації²⁷⁸.

За результатами дослідження матеріалів кримінальних проваджень, у 92% проваджень, пред'явлення для впізнання відбувається на подальшому етапі розслідування.

Оскільки процесу розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК

²⁷⁸ Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи : навч.-практ. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 92 с. С. 8.

України, характерне проведення впізнання живих осіб за фотознімками та речей, вважаємо за доцільне обмежитись розглядом тактичних особливостей проведення зазначених СРД.

Узагальнюючи інформацію, отриману в результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень, підготовчими діями до проведення впізнання особи за фотознімками відноситься: проведення попереднього допиту впізнаючої особи; визначення місця і часу проведення СРД; забезпечення присутності учасників СРД; прийняття рішення та підготовка засобів фіксації СРД; підбір фотознімків, які будуть пред'явлені для впізнання.

Фотознімки із зображенням підозрюваних можуть бути вилучені за місцем їх проживання, у родичів, друзів або з офіційних документів. Необхідно підібрати такі фотознімки, щоб час їх виготовлення максимально наближався до моменту сприйняття впізнаючим особи²⁷⁹.

Підготовка до пред'явлення для впізнання речей здійснюється за загальними правилами підготовки до проведення впізнання за фотознімками. Відмінність полягає лише в об'єкті впізнання, замість зображення особи на фото впізнаючий повинен впізнати один з пред'явлених предметів.

Враховуючи особу потерпілого від злочину досліджуваної категорії, учасниками проведення СРД можуть виступати малолітні особи.

Законодавець не встановлює мінімального віку з якого можна залучати особу до проведення СРД, але при цьому необхідно враховувати ступінь розвитку малолітнього (неповнолітнього), можливості умов сприйняття та оцінки тих чи інших процесів (явищ)²⁸⁰.

Так, пред'явлення для впізнання, під час розслідування кримінальних правопорушень за ст. 166 КК України дозволяє усунути протиріччя в показаннях раніше допитаних осіб, перевірити існуючі або висунути нові слідчі версії, отримати нові докази та виступає одним з основних засобів отримання інформації з особистісних джерел.

²⁷⁹ Чаплинський К. О. Особливості тактики пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню. *Вісник Академії митної служби України*. 2014. Вип. № 1 (12). С. 156–160. С. 159.

²⁸⁰ Чаплинський К. О., Єфімов М. М., Приловський В. В. Зазнач. твір. С. 218.

3.3. Процесуальні та тактичні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

Виконання завдань кримінального судочинства під час розслідування злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або особою, стосовно якої встановлено опіку чи піклування, значною мірою забезпечується шляхом залучення спеціалістів. Ці фахівці володіють знаннями, що виходять за межі правової площини, охоплюючи такі галузі як медицина, техніка, педагогіка, психіатрія, психологія та інші науки. Залучення відповідних спеціалістів до процесу досудового розслідування суттєво розширює можливості слідчого у виявленні, фіксації, дослідженні та оцінці доказової інформації.

Аналізуючи юридичну літературу, можна побачити, що, не дивлячись на достатньо плідну працю низки вчених в напрямку дослідження проблеми використання спеціальних знань в методиці розслідування злочинів, дотепер немає єдиного погляду щодо поняття та форм використання спеціальних знань. До того ж, вчені по різному відносяться до змістової складової цієї наукової категорії²⁸¹. Проте, дослідниками даного питання підкреслюється важливість використання в ході досудового розслідування спеціальних знань незалежно від форми їхнього використання.

Пропонуємо розглянути найбільш розповсюджені погляди провідних науковців щодо змісту і форм використання спеціальних знань та їхню роль в ході розслідування злочинів досліджуваної категорії.

Так, Салтевський М. В. під спеціальними знаннями розумів постійно удосконалюванні набуті знання, вміння навички, які використовуються в будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти, досвіду і практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого і повного розкриття і розслідування кримінального правопорушення²⁸². Автором було запропоновано модель, відповідно якої співвідношення спеціальних та професійних знань науковцем розглядались у вигляді двох полей, що включають кінцеві переліки знань: у взаємовідносинах «слідчий-спеціаліст» знання, які є спільними

²⁸¹ Чаплинський К. О., Павлова Н. В., Березняк В. С. Зазнач. твір. С. 281.

²⁸² Салтевський М. В. Зазнач. твір. С. 184.

для обох полей, він називає професійними (однаковими за змістом) для слідчого та спеціаліста, а спеціальними – ті знання, які залишаються після виділення професійних²⁸³.

Відповідно до підходу, запропонованого В. Ю. Шепітьком, до спеціальних знань слід відносити будь-які знання та вміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науковому та практичному рівню²⁸⁴.

Досліджуючи проблемні питання використання спеціальних знань І.В. Пирогом було запропоноване визначення, відповідно якого спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної теоретичної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів²⁸⁵.

В свою чергу Косміна Н. М. визначає спеціальні знання як систематизовані наукові та практичні знання, вміння і навички впевній галузі людської діяльності (за виключенням знань у галузі матеріального і процесуального права), отримані в результаті цілеспрямованої професійної підготовки і досвіду роботи, які використовуються в процесуальній та непроцесуальній формах для встановлення обставин злочину²⁸⁶.

Натомість Степанюк Р. Л. вказував, що досліджувану дефініцією необхідно розуміти будь-які професійні знання, необхідні для розв'язання питань, що постають під час здійснення досудового розслідування, при цьому за суб'єктом застосування автор виділяє наступні: професійні знання осіб, котрі здійснюють кримінальне провадження; фахові знання підозрюваних, обвинувачених, професійних захисників; професійні знання осіб, яких залучають сторони процесу й

²⁸³ Сидоренко Д. В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. Вип. 6. С. 253–260. С. 255

²⁸⁴ Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 208 с. С. 119.

²⁸⁵ Пиріг І. В. Поняття спеціальних знань та їх застосування під час розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2004. № 2. С. 348–353. С. 351; Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 168 с. С. 15.

²⁸⁶ Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 20 с. С. 14.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія
суд для розв'язання завдань кримінального провадження²⁸⁷.

Наведені вище визначення дають змогу зробити висновок, що спеціальні знання – це будь-які теоретичні та/або практичні знання в певній галузі людської діяльності, окрім знань у галузі права (та не пов'язаних з виконанням службових обов'язків особою, яка проводить досудове розслідування), які можуть бути використані для розкриття, розслідування і попередження злочинів.

Розуміння поняття спеціальних знань є важливим для теорії криміналістики, але для практики розслідування кримінальних правопорушень більш суттєвим є визначення форм їхнього використання²⁸⁸.

Більшість дослідників виділяють процесуальну і непроцесуальну форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування.

Процесуальними слід вважати такі форми, що прямо передбачені законом, а саме участь спеціаліста у кримінальному провадженні та проведення судових експертиз. Натомість непроцесуальними слід вважати ті, що прямо не передбачені законом²⁸⁹. При цьому використання спеціальних знань у непроцесуальній формі може мати прояв у різних напрямках, залежно від кримінального правопорушення, його обстановки, умов, способу вчинення та під впливом інших факторів.

Переходячи до розгляду використання спеціальних знань під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, слід сказати, що у 100% кримінальних проваджень слідчому доводиться залучати до проведення розслідування осіб, які володіють відповідними знаннями.

Досліджуючи специфіку використання спеціальних знань у процесуальній формі, слід зазначити, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не встановлює вичерпного переліку використання спеціальних знань, але визначає два безпосередні носії спеціальних знань – це експерт і спеціаліст²⁹⁰.

Рішення про залучення експерта або спеціаліста до проведення розслідування приймається особою, яка проводить досудове

²⁸⁷ Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. Спецвип. С. 38–42. С. 42.

²⁸⁸ Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Зазнач. твір. С. 151.

²⁸⁹ Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : нав. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с. С. 15.

²⁹⁰ Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2018. 218 с. С. 62.

розслідування.

Враховуючи специфіку злочину, передбаченого ст. 166 КК України, де наслідки значною мірою виражені у настанні смерті потерпілого або отриманні ним тілесних ушкоджень, а також з огляду на законодавчі вимоги щодо обов'язковості проведення СМЕ, а також вирішення інших питань, що мають значення для встановлення об'єктивної істини, найбільш поширеною формою використання спеціальних знань є призначення експертиз.

Судова експертиза є важливою процесуальною формою використання спеціальних знань, оскільки за її допомогою органи досудового слідства мають можливість встановити фактичні дані, що мають значення для розслідування, які неможливо встановити іншим шляхом²⁹¹.

За результатами проведеного опитування, 86 % респондентів зазначили, що прийняття рішення про необхідність проведення певної експертизи приймається залежно від способу вчинення злочину, спричинених наслідків, причин та умов які призвели до наслідків.

Пропонуємо розглянути ті експертизи, які найчастіше призначаються під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України.

На підставі проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 70 % проваджень, слідчим було ініційовано проведення СМЕ, при цьому у 20 % додатково було призначено проведення комісійної СМЕ, а у 10 % комплексної судово-медичної експертизи.

Питання проведення судово-медичної експертизи регулюється Наказом МОЗ №6 від 17.01.1995 року «Про розвиток і вдосконалення судово-медичної служби в Україні», яким закріплено Правила проведення окремих видів судово – медичних досліджень.

У випадках спричинення смерті потерпілого, внаслідок вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України призначається СМЕ трупа. Порядок її проведення регламентований Правилами проведення судово-медичної експертизи (досліджень) трупів у бюро СМЕ²⁹². Відповідно п. 1.2. Правил, метою проведення експертизи є встановлення причини смерті, наявності, характеру і механізму виникнення тілесних

²⁹¹ Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпро : Ліра ЛТД, 2015. 432 с. С. 230.

²⁹² Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : наказ МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text> (дата звернення 13.06.2025).

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* ушкоджень, часу настання смерті та вирішення інших питань, що були поставлені органами дізнання, слідчого, прокурората суду, та вирішення інших питань, які належать до компетенції даного виду СМЕ²⁹³.

До об'єктів експертизи Правилами віднесено трупи (частини трупів) осіб, що вмерли насильницькою смертю раптово або при нез'ясованих обставинах, а також трупи невстановлених осіб²⁹⁴.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень, до основних питань, які ставляться експерту можна віднести: яка причина смерті потерпілого? (100%); час настання смерті? (100 %); чи наявні на тілі тілесних ушкоджень, їхня кількість, характер та локалізація? (100 %); яка давнина утворення виявлених тілесних ушкоджень? (100 %); чи перебувають виявлені тілесні ушкодження в причинно – наслідковому зв'язку між їхнім отриманням та настанням смерті? (100 %); чи є виявлені тілесні ушкодження прижиттєвими або були спричинені після настання смерті? (98 %); який проміжок часу від моменту отримання тілесних ушкоджень до настання смерті? (89 %); чи вживав потерпілий перед настанням смерті алкоголь? (75 %); чи було виявлено в ході дослідження хронічні захворювання? (72 %).

Окрім постановки питань, в контексті розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, суттєвий об'єм криміналістично-значущої інформації відображається в описовій частині об'єкта дослідження (трупа).

Пропонуємо розглянути фрагмент висновку судово-медичної експертизи, проведеної в ході розслідування кримінального провадження №12022082060000083, відповідно якої «...З урахуванням закономірності і збільшення маси і довжини тіла у дітей першого року життя у чотиримісячному віці дитини ці параметри повинні складати, відповідно 6 160 г і 63 см. Фактична маса трупа становила 2 950 г, довжина – 59 см. Дефіцит маси тіла у дитини склав більш як 52 %. Даний параметр відповідає гіпотрофії (білково-енергетичній недостатності) III ступеню. Враховуючи цілком задовільний стан новонародженої дитини, відсутність вад розвитку та клінічних проявів важких захворювань слід вважати, що причиною розвитку гіпотрофії у дитини став дефіцит годування у грудному віці...»²⁹⁵.

Таким чином, у кримінальних провадженнях, кваліфікованих заст. 166 КК України, проведенням СМЕ встановлюються відомості про

²⁹³ Там само.

²⁹⁴ Там само.

²⁹⁵ Вирок Ордонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 10 червня 2022 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785> (дата звернення 14.06.2025).

загальний фізичний розвиток потерпілого, що в свою чергу часто відіграє вирішальну роль для встановлення обов'язкової ознаки – злісності в діяннях злочинця та відомості, які як окремо, так і в своїй сукупності можуть свідчити про спосіб вчиненого злочину.

Прийняття рішення про проведення експертизи трупа відбувається як правило на початковому етапі розслідування, а винесення постанови про призначення експертизи у 97 % проваджень датується днем внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. Таким чином, призначення судово-медичної експертизи впевнено можна включити до переліку першочергових процесуальних дій.

СМЕ живих осіб проводиться у 20 % кримінальних проваджень вказаної категорії. У 98 % випадків об'єктом дослідження виступає тіло потерпілого. Проведення експертизи регулюється Правилами судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень № 6 від 17.01.1995²⁹⁶.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень, можна виділити типові питання, які ставляться вирішення експерта в ході проведення експертизи: чи було виявлено в ході проведення експертизи тілесні ушкодження? (100 %); до якого ступеню тяжкості відносяться виявлені тілесні ушкодження? (100 %); чи є виявлені тілесні ушкодження небезпечними для життя і здоров'я в момент отримання? (98 %); яка кількість, характер та локалізація виявлених тілесних ушкоджень? (100 %); яким способом було спричинено виявлені тілесні ушкодження? (100 %); яким знаряддям могли бути спричинені виявлені тілесні ушкодження (86 %); чи співпадає механізм отримання тілесних ушкоджень із механізмом, який зазначив потерпілий? (100 %); яка давнина отримання тілесних ушкоджень? (82 %); чи мають виявлені в ході дослідження тілесні ушкодження індивідуальні ознаки, за допомогою яких можна ідентифікувати предмет, за допомогою якого їх було спричинено (71 %).

Нами наведено лише найбільш поширені питання, які ставляться слідчим під час призначення СМЕ живої особи, кількість та формулювання питань залежить від окремої слідчої ситуації.

Однією з проблем під час експертиз ушкоджень у живих осіб є те, що експерт нерідко стикається з труднощами щодо визначення їх характеру, послідовності нанесення, знарядь, якими могли бути заподіяні ушкодження тощо, які пов'язані з тим, що первісна форма рани

²⁹⁶ Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : наказ МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text> (дата звернення 15.06.2025).

змінюється вже в процесі її утворення внаслідок деформування країв рани, а в більш пізній термін – внаслідок їх хірургічної обробки та внаслідок процесу загоєння²⁹⁷. Враховуючи викладене, СМЕ живих осіб необхідно призначати в найкоротші терміни після надхлження заяви чи повідомленням про вчинення злочину.

Узагальнюючи результати проведеного опитування слідчих НПУ, можна сказати, що основними проблемами, які виникають на стадії призначення СМЕ, респондентами були названі наступні: постановка слідчим некоректних питань, або питань, які виходять за межі дослідження (75 %); необхідність підготовки значного обсягу матеріалів, який необхідний для проведення дослідження, оскільки протиправне діяння характеризується систематичністю, а отже подовжено в часі (82 %); відмова свідків, підозрюваного приймати участь у проведенні слідчого експерименту для встановлення механізму утворення тілесних ушкоджень (48 %).

Процес підготовки до проведення СМЕ під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, найчастіше включає наступні дії:

- отримання консультаційної допомоги експерта. Найчастіше консультація експерта направлена на допомогу слідчому у формулюванні питань, які будуть вирішені експертом, їх обсягу та послідовності;

- отримання роз'яснень експерта про необхідність надання додаткових матеріалів для проведення дослідження (проведення додаткових СРД). В разі необхідності проведення додаткових СРД зазначається їхня мета;

- проведення додаткового комплексу СРД. До основних СРД, які проводяться з метою призначення експертизи можна віднести: допит (повторний, додатковий) свідків, підозрюваного з постановкою конкретних питань, які необхідні для експертного дослідження; проведення слідчих експериментів за участі спеціаліста – судово-медичного експерта тощо;

- направлення запитів до закладів МОЗ для отримання медичної документації, необхідної для проведення експертизи;

- звернення до суду з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів, зокрема медичної документації, яка знаходиться в розпорядженні закладів МОЗ тощо;

²⁹⁷Пантелєєв К. М., Лускатов О. В. Методико-криміналістична експертиза при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з тілесними ушкодженнями чи смертю особи : навч. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 292 с. С. 6.

Зважаючи на обсяг підготовчих заходів, які виконуються в ході підготовки до проведення експертизи, СМЕ живих осіб призначається на подальших етапах досудового розслідування.

Як нами зазначалось в попередніх розділах дослідження, нерідко злочинець страждає на психічні захворювання. Зокрема, 8 % осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності перебували на обліках у лікарів нарколога та/або психіатра.

Судово-психіатрична експертиза (СПЕ) потерпілого проводиться у 10 %, натомість СПЕ підозрюваного – у 13 % кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України.

Відмінною ознакою проведення експертизи є її мета. Метою проведення СПЕ потерпілого є встановлення спричиненого розладу психіки. Натомість при проведенні СПЕ підозрюваного вирішується його осудність та можливість притягнення до кримінальної відповідальності.

Проведенням аналізом кримінальних проваджень встановлено, що переважна більшість СПЕ проводиться амбулаторно (92 %), стаціонарно СПЕ проводиться лише у 8 % випадків. Випадків посмертного проведення СПЕ за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, з якими ми мали можливість ознайомитись, не встановлено.

За організаційними ознаками СПЕ проводиться одноособово або комісійно²⁹⁸. У 87 % кримінальних проваджень, в яких було призначено проведення СПЕ, вона проводилась одноособово.

Як правило, для надання об'єктивного висновку, експертом, який проводить дослідження, здійснюється запит на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження. В ході проведення дослідження, експерт знайомиться з матеріалами, які характеризують особу злочинця та/або потерпілого (довідки про наявність/відсутність судимостей, характеристики, довідки про перебування на обліках лікаря нарколога або психіатра); допити підозрюваного, потерпілого, свідків; медична документація. Як показало вивчення матеріалів кримінальних проваджень, у 94 % випадків, слідом направляється весь об'єм матеріалів кримінального провадження в оригінальному вигляді. В інших випадках, на вимогу експерта направляються належним чином завірені копії окремих матеріалів, які необхідні для проведення дослідження. Після проведення СПЕ, матеріали протягом п'яти робочих днів направляються до органу, який ініціював проведення СПЕ.

Здебільшого предметом судово-психіатричного дослідження є

²⁹⁸ Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : наказ МОЗ України від 08.05.2018 № 865. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text> (дата звернення 14.05.2026).

встановлення психічних розладів у потерпілих та підозрюваних, їх причинно-наслідковий зв'язок з подіями правопорушення, усвідомлення та керування підозрюваним своїми діями під час вчинення злочину. Також судовий експерт встановлює необхідність застосування примусових заходів медичного характеру щодо злочинця.

Формулювання питань, їх кількість та послідовність може буде зміненою в залежності від слідчої ситуації та обставин, які необхідно з'ясувати проведенням СПЕ.

Проблемні питання проведення судово-психіатричної експертизи та заходи, які виконуються в ході підготовки її призначення здебільшого збігаються з тими, які притаманні СМЕ, які було описано вище.

У разі встановлення факту спричинення тяжких наслідків потерпілому внаслідок пожежі, тобто підозрюваним було створено небезпечні умови проживання потерпілого, проводиться пожежно-технічна експертиза.

Проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у 14 % проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, проводиться зазначена експертиза.

З урахуванням особливостей обстановки і умов, притаманних злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, об'єктами проведення пожежно-технічної експертизи в більшості випадків виступають:

- місце пожежі: приватні будинки (62 %), квартири багатоповерхових будинків (23 %), господарчі споруди та інші нежитлові приміщення, розташовані на території приватних домоволодінь (15 %);

- пристрої для запалювання речовин та матеріалів. До матеріальних об'єктів даної категорії відносяться електричні прилади для приготування їжі, балони скрапленого газу тощо. Технічна несправність вказаних пристроїв у 32 % стають причинами пожеж;

- електронагрівальні прилади разом зі шнурами. У 37 % причинами пожеж, стають технічно несправні електроприлади, які використовуються для обігріву приміщень, або використання приладів кустарного виробництва;

- фрагменти електричних дротів, які мають ознаки термічних пошкоджень. Вказані об'єкти направляються на дослідження у 26 %, як правило у зв'язку з несправністю електропроводки приміщень, в яких сталася пожежа;

- інші матеріальні об'єкти, зокрема пожежне сміття, направляється на дослідження у 5 %.

Серед найпоширеніших питань, які вирішуються експертизою даного виду, є: яка причина виникнення пожежі? (100 %); де був осередок пожежі (місце виникнення початкового горіння)? (100 %); який механізм виникнення пожежі? (100 %); чи можливе загорання даної (певної) речовини (матеріалу) від даного (певного) джерела запалювання? (76 %); чи можливе самозаймання даних (певних) речовин (матеріалів) за певних умов конкретного випадку? (36 %); чи є причиною виникнення пожежі аварійний стан електричної мережі (коротке замикання, перевантаження тощо)? (43 %); де розміщувались зони розвитку горіння, теплового впливу та задимлення з урахуванням наданих фактичних даних про речову обстановку місця пожежі? (89 %); які обставини події пожежі зумовили її наслідки? (21%)²⁹⁹.

Слід зазначити, що, окрім об'єктів проведення експертизи, експерту необхідно надати протокол огляду місця події з додатками; акт про пожежу (складений працівниками ДСНС за результатами прибуття для ліквідації пожежі та її наслідків); інші документи, складені службами пожежної охорони (ДСНС) та інші речові докази, в яких може виникнути необхідність під час проведення дослідження.

Водночас, як показали результати проведеного опитування слідчих, під час призначення та проведення пожежно-технічної експертизи можуть виникнути певні труднощі, що зумовлені: недостатнім рівнем знань у слідчого щодо специфіки проведення експертизи, що призводить до постановки некоректних питань та/або таких, що виходять за межі експертного дослідження. До того ж у 54 % випадків, слідчі взагалі не звертаються до експертів, для узгодження правильності питань, їх кількості та послідовності їхньої постановки; недостатній обсяг (незадовільний стан) об'єктів, наданих для проведення дослідження, що в свою чергу унеможливорює проведення експертизи або призводить до подовження строку її проведення; недостатній об'єм інформації, викладений в протоколі огляду місця події; низька якість виготовлення додатків до протоколу огляду місця події (фото/відеоматеріалів, схем, креслень тощо).

Вказані причини зумовлюють необхідність якісної підготовки до проведення пожежно-технічної експертизи, що включає такі заходи:

- консультація експерта з приводу формулювання питань, які

²⁹⁹ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 15.06.2025).

будуть поставлені слідчим, їх кількості та послідовності;

- погодження обсягу об'єктів, які будуть направлені для проведення дослідження. Крім об'єктів дослідження, які вилучаються під час проведення огляду місця події, експерту найчастіше направляються матеріали кримінальних проваджень (або їх копії). До таких матеріалів відносяться: протокол огляду місця події з додатками (100 %); акт про пожежу (складений відповідно Наказу МВС № 503 від 14.07.2017 «Про затвердження форми звітності №1-ППО (місячна) «Звіт про пожежі та їх наслідки» та форми акта про пожежу») (100 %); протоколи допитів (35 %); технічні паспорти житлового будинку (квартири) (23 %);

- проведення додаткових СРД, направлених на одержання інформації та/або об'єктів для проведення експертизи. У 78 % проводиться додатковий (повторний) огляд місця пожежі із залученням спеціаліста (експерта), метою якого є виявлення та вилучення додаткових об'єктів дослідження. Також в межах підготовки до проведення експертизи можуть бути допитані працівники ДСНС, які приймали участь в ліквідації пожежі тощо.

Нами розглянуто особливості призначення експертиз, які найчастіше проводяться в ході досудового розслідування кримінальних проваджень досліджуваної категорії, проте в залежності від слідчої ситуації, можуть бути проведені інші види експертиз.

Залучення фахівців до пошуку та фіксації джерел інформації про кримінальне правопорушення – це не лише доцільна форма застосування спеціальних знань і технічних засобів в ході проведення СРД, а й гарантія якісного та ефективного виконання слідчим своїх професійних обов'язків у конкретних умовах³⁰⁰.

Переходячи до розкриття особливостей залучення спеціалістів до проведення СРД, можна погодитись з позицією Лук'янчикова Є. Д., який зазначає, що застосування спеціальних знань втілюється в процесуальних формах через співпрацю слідчих з фахівцями, які отримують процесуальний статус спеціаліста або експерта під час проведення СРД. Ця співпраця проявляється у практичній, методичній та технічній співпраці непідпорядкованих суб'єктів для досягнення конкретних цілей розслідування³⁰¹.

³⁰⁰ Ковальова О. В., Ковальов В. В. Актуальні питання використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні розслідування кримінальних проступків. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 43–51. С. 44.

³⁰¹ Лук'янчиков Є. Д. Форми взаємодії в процесі використання спеціальних знань. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2009. № 3. URL : <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2009/3/9.pdf>.

Враховуючи особливості проведення СРД, в рамках розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України, можна виділити ті, під час проведення яких участь спеціаліста є обов'язковою і тих, де рішення про його залучення приймається слідчим за власним переконанням.

До СРД, в яких участь спеціаліста є обов'язковою, в контексті досліджуваного нами питання відносяться: огляд трупа, допит (якщо допитуваним є малолітня/неповнолітня особа); одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб (якщо допитуваними або одним з допитуваних виступає малолітній/неповнолітній); пред'явлення для впізнання (за участі малолітнього/неповнолітнього).

Обов'язковість та порядок залучення спеціаліста до проведення огляду трупа встановлюється і регламентується нормами ст. 238 КПК України, та положеннями спільного Наказу МВС, МОЗ і Офісу Генерального прокурора №177/450/46 від 09.03.2022 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України».

Як зазначалось вище, у 92,85 % випадків до огляду трупа залучається в якості спеціаліста судово-медичний експерт відповідного бюро СМЕ, у 7, 15 % лікар.

Під час проведення огляду трупа спеціаліст виконує важливу функцію, яка полягає у виявленні тілесних ушкоджень, їхнього характеру та локалізації та допомога слідчому у правильності відображення даних в протоколі. Спеціалістом безпосередньо здійснюється первинне кваліфіковане дослідження трупа. При цьому, під час огляду, він може зробити висновки щодо причин та часу настання смерті. Спеціалістом здійснюється допомога у виявленні описі і належним чином вилученні слідів біологічного походження на місці події. Обсяг наданої інформації, яка відображена в протоколі огляду трупа, дозволяє слідчому зробити висновки про спосіб вчинення злочину та обставини, що стали причиною смерті на початковому етапі розслідування.

Як показало опитування слідчих НПУ, до основних проблем залучення спеціалістів до огляду трупа, респондентами було віднесено наступні:

– неможливість оперативного прибуття спеціаліста на місце події (92 % опитаних). Досить гостро питання оперативного прибуття постає в сільській місцевості або населених пунктах з невеликою кількістю населення, в яких відсутні відділення СМЕ. При цьому респондентами зазначалось, що час прибуття спеціаліста у деяких районах може сягати

шести годин. В умовах сьогодення, враховуючи військову агресію, проблема забезпечення оперативного прибуття спеціаліста відчуваються і в обласних центрах. У зв'язку з великим навантаженням на судово-медичних експертів, в обласних центрах та великих містах час прибуття спеціаліста на місце події складає в середньому від 30 хвилин до трьох-чотирьох годин, залежно від пори доби;

– залучення як спеціаліста – лікаря. Враховуючи сучасні реалії, іноді залучення спеціаліста з числа судово-медичних експертів є неможливим. В такому випадку слідчим залучається лікар. 75 % респондентів серед проблем зазначили складність або неможливість залучення лікаря, який є фахівцем в галузі педіатрії. Це в свою чергу призводить до неможливості встановлення суттєвих деталей, які характеризують специфіку огляду трупів малолітніх осіб та відображенні таких відомостей в протоколі огляду;

– формальне ставлення спеціаліста до виконання обов'язків. Проблема постає здебільшого при залученні в якості спеціаліста лікаря закладів МОЗ, які не мають відповідної кваліфікації. 20 % респондентів заявили, що таке відношення пов'язане з необхідністю виконання норм законодавства, та неможливості запросити експерта СМЕ. Трапляються випадки, коли лікарі фактично не виконують обов'язків спеціаліста та не проводять жодних досліджень трупа, а лише перебувають під час огляду.

– небажання осіб брати участь у кримінальному провадженні в якості спеціаліста. 18 % опитаних зазначили, що лікарі неохоче погоджуються брати участь в огляді трупа, пояснюючи не тим, що вони не є фахівцями в галузі судової медицини (патологічної анатомії). Крім цього законодавством не встановлено відповідальності за відмову від участі у СРД.

Участь спеціаліста під час проведення допиту малолітньої (неповнолітньої) особи регламентована нормами ст. 226 КПК України, в якій на слідчого покладено обов'язок забезпечення присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. В ч. 4 цієї ж статті вказано, що до початку допиту особам, запрошеним до проведення допиту, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання³⁰². Виходячи із норм статті можна встановити, що головна мета участі запрошених спеціалістів полягає у мінімізації впливу негативних (травмуючих) чинників на психіку допитуваного.

³⁰² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 19.06.2025).

Дослідженням матеріалів кримінальних проваджень, встановлено, що найчастіше, слідчими до проведення допиту малолітнього (неповнолітнього), окрім представника потерпілого, запрошуються педагог або психолог (89 %), лікарі ж до проведення допиту майже не запрошуються (лише у 2 %).

У переважній більшості (96 %) педагогом виступає представник закладу освіти, який запрошується для проведення однієї СРД. Така ж ситуація притаманна і залученню психолога, як правило працівника закладу освіти.

Проаналізувавши підходи науковців, можна дійти висновку, що роль педагога (психолога) під час допиту, в ході розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, передбачає: сприяння слідчому у встановленні психологічного контакту з допитуваним; допомога в обранні дієвих тактичних прийомів та методів психологічного впливу з урахуванням особи допитуваного; допомога у формулюванні питань, їхньої кількості та послідовності; застосування технічних засобів, в ході проведення допиту (анатомічних ляльок тощо); спонукання допитуваного надання правдивих показань та повноти їхнього викладення. Допитуючи малолітніх, слід брати до уваги їх швидку стомлюваність і нездатність довгий час зосереджуватися на одному об'єкті. Тому тривалість спілкування повинна бути мінімальна. Слідчий, залежно від психологічних особливостей дитини, має передбачити перерви, під час яких психолог допомагатиме дитині відпочити і на деякий час відвернути увагу від предмета допиту³⁰³.

Серед основних чинників, які негативно впливають на процес допиту, за результатами опитування респондентів можна виокремити наступні:

- залучення педагога та/або психолога, які не володіють достатньою інформацією про допитуваного та обставин, з приводу яких проводиться допит. 74 % опитаних заявили, що ними не проводиться підготовчі заходи перед залученням вказаних осіб. Спеціалісти залучаються в день проведення допиту та не володіють інформацією про обставини справи;

- неможливість спеціаліста (психолога) об'єктивно оцінити психічний стан особи та надати дієві практичні рекомендації в ході проведення допиту, зокрема ставити питання стосовно подій

³⁰³ Павлова Н. В. Використання спеціальних знань під час допиту малолітньої особи // Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст : кол. монографія / кол. авт. ; ред. Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 130 с. С. 115–128. С. 120.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* кримінального правопорушення. Як показало опитування психологів, які залучались до проведення допитів малолітніх та/або неповнолітніх осіб, 84 % опитаних зазначили, що не мали можливості підготуватись до проведення допиту, в результаті чого, їхня участь зводилась до формальної присутності під час проведення допиту.

Розглядаючи проблемні питання залучення до проведення допиту малолітнього потерпілого, Мельник О. В. наголошує на необхідності запрошення саме психолога³⁰⁴.

Необхідність забезпечення присутності спеціаліста в ході пред'явлення для впізнання, за участі малолітньої (неповнолітньої) особи, регламентується нормами ст. 227 КПК України, відповідно положень якої при проведенні СРД за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря³⁰⁵. Роль спеціаліста під час проведення впізнання за участю малолітнього або неповнолітнього полягає у сприянні встановлення психологічного контакту слідчого з неповнолітнім (малолітнім); допомога в обранні методів психологічного впливу; спонукання в наданні правдивої інформації.

На підставі дослідження матеріалів кримінальних проваджень, в процесі розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, встановлено, що найчастіше спеціаліст, за ініціативою слідчого, залучається до проведення таких СРД, як: огляд місця події (98 %); допит (25 %); тимчасовий доступ до речей і документів (10 %).

В ході проведення огляду місця події, окрім спеціалістів-криміналістів, враховуючи особливості місцевості його проведення та обставини досліджуваного злочинів досліджуваної категорії, слідчим може прийматись рішення про залучення представників ДСНС. Як правило рішення про залучення спеціаліста приймається у випадках настання тяжких наслідків в результаті пожеж, або настання смерті потерпілого внаслідок утоплення у водоймах тощо. Крім цього, поширеними є випадки залучення спеціаліста з числа представників ДСНС до проведення додаткових (повторних) оглядів місця події в разі необхідності вилучення об'єктів для призначення та проведення пожежно-технічної експертизи. На місці події спеціалістом надається методична допомога у вигляді роз'яснень щодо доцільності вилучення

³⁰⁴ Мельник О. В. Розслідування кримінальних проваджень за участю неповнолітніх потерпілих: нарис про мораль обов'язкову та мораль переконання. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 229–233. С. 232–233.

³⁰⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 19.06.2025).

тих або інших технічних об'єктів (їх залишків), правильності опису вилучених предметів тощо. В ході огляду спеціаліст здійснює консультативну допомогу яка може виражатись в наданні усних рекомендацій що організації проведення огляду, вибору методу його проведення тощо.

У ході проведення допиту свідка, потерпілого та підозрюваного, крім інспектора-криміналіста, роль якого зводиться до застосування засобів фіксації ходу проведення СРД, доцільно залучити спеціалістів з числа лікарів та психолога. Така необхідність зумовлена тим, що слідчий не є фахівцем в галузі психології та не володіє знаннями в області медицини. Навіть застосування спеціальних знань у непроцесуальній формі (попередньої консультації із вказаними фахівцями) не забезпечить в повному обсязі вирішення питань, які можуть виникнути в ході проведення допиту та не дозволяє перебачити всі можливі варіанти відповідей допитуваних осіб, з яких може постати необхідність постановки наступних питань. Враховуючи викладене, беручи до уваги, що наслідками злочину є спричинення розладу здоров'я, участь спеціаліста (лікаря, психолога) допоможе отримати в ході СРД вичерпний об'єм інформації про подію злочину та зробити висновки про причинно-наслідкові зв'язки між діями злочинця та настанням наслідків, а також отримання даних, які необхідні для проведення СМЕ.

Допит спеціаліста під час розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України, є однією з найпоширеніших форм використання спеціальних знань, при цьому вказана СРД має свою специфіку, яка зумовлена наступними чинниками: процесуальним статусом спеціаліста; обмеженістю предмета його допиту певною галуззю знань і компетенцією обізнаної особи; сутністю наявної в допитуваного інформації; можливістю залежності від форми його участі в процесі. Вагоме значення має також позиція, яку займає допитуваний, а також ситуація, що складається під час допиту³⁰⁶.

Аналізом матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що допит спеціаліста проводиться у 20 %. Зокрема, серед допитаних спеціалістів, допит лікарів та психіатрів проводиться у 10 % проваджень. Кількість допитів представників соціальних служб, служби у справах дітей, спеціалістів з педіатрії становить у 5 %, для кожної категорії допитуваних.

Предметом допиту спеціалістів виступає коло обставин які йому

³⁰⁶ Демидова Є. Є. Тактичні прийоми допиту спеціаліста в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 4. С. 86–89. С. 86.

відомі. Так, у справах про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування спеціаліст, найчастіше допитується у зв'язку з наданням певних висновків (63 %) або з метою отримання відомостей щодо обставин, щодо обставин вчиненого злочину (24 %). З цього приводу можуть бути допитані лікарі, на обліках яких знаходився потерпілий. В такому випадку, серед основних обставин, які підлягають з'ясуванню є час, протягом якого потерпілий перебував на обліку; підставиперебування на обліку; діагноз; відомості про призначене лікування; динаміка перебігу хвороби; інформація щодо додержання виконання вказівок лікаря потерпілим (його батьками, опікунами чи піклувальниками); яка медична документація була складена під час лікування та інші питання в залежності від слідчої ситуації.

Якщо допитуються спеціалісти – представники соціальних служб, основними відомостями, які підлягають встановленню є дані про перебування на обліку у відповідних службах; причини постановки на облік; в яких документах закріплено вказані факти; які профілактичні дії проводились було проведено; які документи були складені за результатами перевірок; періодичність проведення перевірок; які результати проведеної роботи; характеристика сім'ї, в якій проживав потерпілий тощо.

Аналіз судово-слідчої практики свідчить, що серед типових помилок, яких припускаються слідчі під час допиту, є наступні: постановка питань, які виходять за межі компетенції спеціаліста – 89%; некоректне формулювання питань – 63%; формулювання питань таким чином, що змушують спеціаліста робити припущення щодо вчиненого злочину або його кваліфікації – 52%; проведення допиту спеціаліста, який не є компетентним з приводу предмету допиту 28%.

Важливу роль в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, відіграє використання спеціальних знань в непроцесуальних формах. Як нами було зазначено вище, під непроцесуальними формами слід розуміти ті, які прямо не передбачені чинним законодавством. Непроцесуальна форма полягає у отриманні слідчим консультацій, роз'яснень, проведення попереднього дослідження³⁰⁷.

Не вдаючись у наукову дискусію з приводу визначення да

³⁰⁷ Лазебний А. М. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. № 1 (3). С. 85–90. С. 88.

дослідження підходів різних авторів з приводу даного питання пропонуємо відразу перейти до типових форм їхнього використання в контексті досліджуваного нами питання.

Як показало опитування, 100 % респондентів заявили, що звертаються до спеціалістів певної галузі для отримання консультативної допомоги, отримання роз'яснень або одержання результатів попереднього дослідження під час досудового розслідування.

Найчастіше використання спеціальних знань у непроцесуальній формі полягає у отриманні консультацій (98 %), зокрема слідчі звертаються за консультацією під час призначення експертиз (78 %). Предметом консультативної допомоги на стадії призначення експертизи є з'ясування виду експертизи, яку необхідно призначити з урахуванням обставин злочину та слідчої ситуації; з'ясування які завдання можуть бути виконані проведенням експертизи; визначення установи, де може бути проведена експертиза; допомога у коректному формулюванні питань та встановлення їхнього переліку в логічній послідовності; встановлення необхідності направлення матеріалів кримінального провадження, речових доказів (інших об'єктів дослідження) для проведення експертизи. Консультація як правило отримується в усній формі (98 %), проте слідчим можуть бути направлені відповідні запити до експертних установ, з метою отримання відомостей³⁰⁸.

Поряд з викладеним вище, 62 % опитаних заявили що звертаються до спеціалістів за консультативною допомогою під час підготовки до проведення допиту. Здебільшого (82 %) консультацію отримують від психологів, в разі планування проведення допиту за участі малолітнього (неповнолітнього). Предметом консультації виступають: поради щодо створення сприятливої обстановки проведення допиту; погодження формулювання, кількості та послідовності питань, які планується поставити допитуваному; поради щодо форм та методів проведення допиту; доцільності використання окремих технічних засобів під час проведення допиту тощо.

Отримання роз'яснень, як непроцесуальна форма використання спеціальних знань під час розслідування полягає у зверненні до спеціалістів певної галузі для усунення можливого некомпетентного розуміння певних відомостей, які відображені в документах відповідних

³⁰⁸ Кривопис О. Г. Особливості використання непроцесуальної форми спеціальних знань під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *III Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 08 груд. 2023 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2023. С. 53–56.

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* установ (організацій), висновках експертів або протоколах проведення певних СРД.

Проведення попереднього дослідження не є притаманним під час розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України. Така форма використання спеціальних знань застосовується у випадках спричинення потерпілому тілесних ушкоджень, при цьому він самостійно, за власної ініціативи звертається до спеціалістів СМЕ для встановлення ступеню тяжкості тілесних ушкоджень. Результати дослідження не є висновком СМЕ, проте може нести інформацію про подію злочину.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, фактично унеможлиблюється без використання спеціальних знань. Основними процесуальними формами використання спеціальних знань є призначення експертиз, зокрема судово-медичної, судово-психіатричної, пожежно-технічної тощо. Також використання спеціальних знань у процесуальній формі реалізується шляхом залучення до проведення слідчих (розшукових) дій спеціалістів. Водночас у непроцесуальній формі спеціальні знання мають прояв у зверненні за консультативною допомогою, отриманні роз'яснень та проведенні попереднього дослідження.

3.4. Профілактична діяльність уповноважених осіб у кримінальних провадженнях за фактами вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування

У ході досудового розслідування слідчий повинен здійснити комплекс необхідних заходів на різних етапах розслідування, пов'язаних із встановленням складу, події кримінального правопорушення, підтвердженням вини підозрюваного тощо. При всьому межі доказування мають виходити не тільки з обставин кримінального правопорушення, а й включати профілактичну діяльність. Утім, наразі можна побачити різноманітність поглядів і наукових пояснень з приводу криміналістичної профілактики, відсутність єдиного контенту, який би містив згруповану інформацію про причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, профілактичні заходи, які застосовуються правоохоронними органами для боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Тому є нагальна необхідність визначитися з концепцією криміналістичної профілактики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Зростаюча кількість порушених кримінальних проваджень за фактами злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою свідчить про недосконалість існуючого механізму профілактичної діяльності у цьому напрямку. Враховуючи, що суспільно небезпечні діяння матеріалізуються у їхніх наслідках, одним з ключових завдань правоохоронних органів є формування умов, що мінімізують вплив факторів, які детермінують злочинну поведінку.

Будучи прихильниками точки зору вчених, зокрема Волобуєва А. Ф., Журавля В. А., Тіщенко В. В. та інших науковців, які до елементів окремої криміналістичної методики пропонують включати профілактичну діяльність слідчого, варто зазначити, що з огляду на особливості складу злочину, передбаченого ст. 166 КК України, можна погодитись з позицією Єфімова М. М., який вважає, що профілактична функція повинна виконуватись незалежно від служби, в якій працює той чи інший правоохоронець, та від його посади³⁰⁹. Тому профілактична діяльність є складовою частиною криміналістичної діяльності, яка здійснюється слідчими, оперативними працівниками, прокурорами, експертами у процесі розкриття та розслідування злочинів, та вивчається криміналістикою³¹⁰.

Проблема в тому, що на теперішній час профілактична діяльність не регулюється чинним законодавством, відповідно не встановлюється обов'язок здійснювати дії, направлені на усунення детермінуючих факторів вчинення злочину. Проте, в ст. 91 КПК України, серед обставин, які підлягають доказуванню, на слідчого покладається обов'язок встановлення події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення)³¹¹.

До того ж, як справедливо наголошує Малярова В. О., в процесі досудового розслідування слідчий зобов'язаний виявити обставини, що сприяли вчиненню злочину, адже без цього неможливо встановити коло

³⁰⁹Єфімов М. М. Теоретичні та практичні засади методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2021. 514 с. С. 342.

³¹⁰Томин С. В. Об'єкт та предмет профілактики кримінальних правопорушень як окремого вчення криміналістики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (12). С. 123-127. С. 124.

³¹¹Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 03.01.2025).

інших обставин, які підлягають доказуванню укримінальному провадженні (ст. 91 КПК України). Поряд із цим, слідчий вправі поінформувати про виявлені обставини зацікавлених суб'єктів³¹².

Щодо профілактичної діяльності, як складової методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, слушною є думка В.А. Журавля, якийдо напрямів профілактичної роботиу ході досудового розслідування відносить такі напрями:

1) попередження ймовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої злочинної діяльності з боку осіб, обвинувачених (підозрюваних) у вчиненні конкретного злочину;

2) установлення причин конкретного злочину та вжиття заходів щодо їхнього усунення;

3) установлення умов, що сприяли вчиненню конкретного злочину та вжиття заходів щодо їхнього усунення;

4) узагальнення криміногенних чинників, установлених під час розслідування за однорідними кримінальними справами, і подання пропозицій щодо їхнього усунення до відповідних органів і установ³¹³.

З чого видно, що напрями криміналістичної профілактики в основному розглядаються через необхідність встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також через заходи їх запобігання.

Зважаючи на результати проведеного опитування працівників Національної поліції, які приймали безпосередню участь у розслідуванні злочинів, передбачених ст. 166 КК України можна зазначити, що 87 % опитаних респондентів також заявили про необхідність встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення. При цьому, 83 % опитаних зазначили, що встановлена під час досудового розслідування інформація про детермінанти злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, дає змогу зробити висновки про спосіб вчинення злочину, його обстановку і умови, слідову картину та особу злочинця.

Як систему заходів, що спрямовані на запобігання, виникнення і поширення негативних процесів (хвороб, злочинності тощо), визначає

³¹² Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монограф. / за ред. С. М. Гусарова. Харків : Діса плюс, 2013. 422 с. С. 348; Павлова Н. В. Основні профілактичні заходи при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (100). С. 288–298. С. 289.

³¹³ Журавель В. А. Профілактичні заходи слідчого в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 24–31.

профілактику й тлумачний словник української мови³¹⁴.

В контексті даної проблематики слід зауважити, що на практиці криміналістична профілактика нерідко ототожнюється з профілактикою в кримінологічному аспекті.

Втім, досліджуючи проблемні питання профілактичної діяльності в структурі криміналістичної методики, Нікітіна-Дудікова Г. Ю. зазначає, що кримінологічна профілактика акцентує увагу на профілактику злочинності як явище та визначає теоретико-методологічні засади профілактичної діяльності. Натомість, розробкою практичного інструментарію профілактичної діяльності слідчого, прокурора, експерта, судді займається криміналістика³¹⁵.

В свою чергу Волобуєв А. Ф., досліджуючи питання криміналістичної профілактики зазначив, що максимальний ефект профілактичної діяльності правоохоронних органів досягається тільки тоді, коли вона органічно поєднується з економічними, соціальними, правовими й організаційними заходами запобігання злочинності в масштабах країни³¹⁶.

Розглядаючи профілактичну діяльність в контексті криміналістичної науки, варто відзначити й позицію Шепітька В. Ю., який під профілактикою злочинності пропонує розглядати комплекс заходів, спрямованих на виявлення, обмеження, усунення чи нейтралізацію криміногенних факторів, які детермінують злочинність у цілому й окремий злочин ще до того, як вони призведуть до суспільно небезпечних діянь чи наслідків³¹⁷. У свою чергу Матусовський Г. А. під криміналістичною профілактикою визначав як діяльність уповноважених суб'єктів і напрям наукових досліджень, який базується на загальних кримінологічних рекомендаціях по встановленню причин і умов, що сприяють конкретним злочинам, вжиттю спеціальних криміналістичних заходів для їх профілактики, запобігання і

³¹⁴ Новий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. : І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : Голяка В. М., 2010. 768 с. С. 314.

³¹⁵ Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Профілактична діяльність у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 586–590. С. 587. URL : http://lsej.org.ua/5_2022/140.pdf.

³¹⁶ Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів : лекція для всіх форм навчання / уклад. А. Ф. Волобуєв. Харків : НУВС, 2003. 24 с. С. 12.

³¹⁷ Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 93. С. 168–174. С. 171.

На підставі викладеного можна дійти закономірного висновку, про те, щодля успішного здійснення заходів криміналістичної профілактики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, першочерговим завданням правоохоронців є встановлення причин та умов, які сприяють вчиненню злочинів даної категорії.

Досліджуючи причини злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, у своєму дослідженні Усова Є. С., виділяє такі групи факторів, притаманних саме цій категорії злочинів: соціально-економічні фактори; культурно-психологічні; правові; організаційно-управлінські.

Проаналізувавши роботи автора, можна сказати, що до основних безпосередніх соціально-економічних факторів вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, належать сімейне неблагополуччя (алкоголізм, конфлікти, насильство в сім'ї), а також матеріальна незабезпеченість родини та безробіття.

До культурно-психологічних детермінант науковицею було віднесено низький культурний, моральний та освітній рівень осіб, що вчиняють даний вид злочину; недоліки сімейного виховання; педагогічна неспроможність виховувати дитину з боку батьків або інших осіб, на яких покладений обов'язок опіки чи піклування; поширеність правового нігілізму; поширеність насильства у засобах масової інформації.

Водночас правові та організаційно-управлінські фактори можуть полягати у відсутності законодавчого визначення окремих термінів, що становлять понятійний апарат зазначеної норми. Зокрема, у диспозиції статті 166 КК України не розкрито значення поняття «тяжкі наслідки», що призводить до його довільного тлумачення і збільшення ролі суб'єктивного фактору при винесенні вироків суду та призначенні покарання. У цьому розрізі Є. С. Усова стверджує, що в 95 % випадків до осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 166 КК, застосовано ст. 75 КК, що обумовлено наявністю усанкції ст. 166 КК лише двох (досить суворих) видів покарань: обмеження та позбавлення волі. Це призводить до фактичної безкарності злочинних діянь осіб, які звільняються від відбування покарання з випробуванням, унеможливорює досягнення цілей кримінального покарання, і, що найважливіше, не дозволяє усунути

³¹⁸ Матусовский Г. А. Проблемы развития криминалистической профилактики. *Актуальні проблеми криміналістики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 вер. 2003 р.) Харків, 2003. С. 38–41. С. 33.

небезпеку для дітям, які постраждали від злочинів, учинених їхніми батьками або особами, котрі їх замінюють³¹⁹.

Звісно, окреслені фактори, які сприяють вчиненню злісного невиконання, не є вичерпними. При цьому, необхідно наголосити, що детермінантам злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, притаманне поєднання двох чи більше факторів, а іноді й тих, які знаходяться за межами однорідної групи.

Конкретизуючи причини вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, можна зазначити, що проведеним аналізом матеріалів кримінальних проваджень, поєднаних з опитуванням поліцейських, встановлено, що найпоширенішими детермінантами злочинної поведінки виступають:

- зловживання алкогольними напоями та/або наркотична залежність злочинця (87 %);
- несприятливе економічне становище в державі та високий рівень безробіття (82 %);
- -військова агресія РФ та перебування окремих територій під окупацією (72 %);
- низький рівень правової освіти населення (75%);
- недосконалість механізму забезпечення захисту прав дитини та відсутність дієвого механізму реагування на факти неналежного виконання батьківських (опікунських) обов'язків (74 %);
- неналежне (формальне) ставлення до виконання службових обов'язків з боку працівників соціальних служб, органів державної влади та місцевого самоврядування (69 %);
- бюрократичність процесів реагування та вжиття заходів захисту прав дітей та підопічних осіб (71 %);
- недостатній контроль сімей, які перебувають під наглядом з боку підрозділів ювенальної превенції Національної поліції (62 %);
- фактична безкарність осіб, які вчинили злочин (59 %).

Серед основних засобів, направлених на встановлення причин, які сприяли вчиненню злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, є проведення слідчих (розшукових) дій, особливо тих, які направлені на одержання інформації з особистісних джерел.

Найбільш повну інформацію, яка розкриває обставини, що сприяли

³¹⁹ Усова Є. С. Зазнач. твір. С. 7-8.

вчиненню злочину, можна отримати в ході допиту підозрюваного, свідків або потерпілого. В ході допиту вказаних осіб, слідчий має змогу встановити спосіб вчинення злочину; проміжок часу, протягом якого здійснювались дії, що призвели до тяжких наслідків; умови проживання потерпілого; способи маскуванню злочину; обставини, під впливом яких у підозрюваного було сформовано протиправну поведінку; реакцію злочинця на зауваження та заходи впливу з боку суспільства та представників соціальних служб; дії сторонніх осіб, направлені на перешкоджання злочинної діяльності; обстановку, в якій потерпілому було завдано шкоду та інші відомості, які деталізують інформацію про вчинений злочин³²⁰.

За результатами проведеного опитування слідчих Національної поліції встановлено, що 94 % респондентів основним джерелом одержання відомостей про детермінанти злочину визначили інформацію, отриману в ході допиту підозрюваного. В свою чергу, 89 % респондентів наголосили на доцільності отримання вказаної інформації в ході допиту потерпілого (в разі можливості проведення даної слідчої (розшукової) дії за його участі). 75 % опитаних слідчих зазначили, що допит окремих категорій свідків (родичів, знайомих, сусідів та ін.) під час розслідування також дозволяє зробити висновки про детермінанти вчинення злочину.

На важливості інформації, що отримана у ході допиту, яка відіграє профілактичну функцію, наголошує й Томін С. В. Учений зазначає, що під час допиту, крім суспільно-політичної та кримінологічної характеристики можна встановити: сукупність причинта умов, які зумовили вчинення злочину; використання наявних сприятливих умов або умисного їх створення; обставини, які сприяли придбанню і використанню засобів учинення та приховування злочинів; коли, за яких обставин та кому саме стало відомо про факт вчинення злочину підозрюваним; яка роль потерплого у виникненні та розвитку криміногенної ситуації; вину допитуваного чи інших конкретних осіб у штучному створенні умов, які полегшують вчинення злочину; способи і засоби вчинення злочину, його маскуванню, особливо якщо злочин триває; злочини, які готуються та осіб, які намагаються їх вчинити; криміногенні обставини, які можуть сприяти вчиненню іншого злочину, зокрема і вчиненню злісного невиконання

³²⁰ Кривопуск О. Г. Криміналістична профілактика під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 08 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 82–85.

обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування в подальшому. При цьому автором звертається увага на важливості профілактичного значення допиту підозрюваного, який визнає свою вину та розкається у вчиненому. Така позиція пояснюється тим, що підозрюваний сприятиме встановленню змісту умислу, мотивів та мети злочину, з'ясуванню умов формування у нього антисуспільної установки та умов, які сприяли йому під час учинення злочинів³²¹.

Причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, можна виявити й під час проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел. Серед них одним з найважливіших є огляд місця події.

В ході цієї процесуальної дії можуть бути виявлені матеріальні сліди, а окремо огляд технічних засобів потерпілої чи в подальшому злочинця електронні (цифрові) сліди³²².

За результатами проведеного огляду слідчим фіксуються відомості про умови проживання потерпілого, наявність джерел підвищеної небезпеки, інші відомості в залежності від слідчої ситуації. Ця інформація може бути використана для попередження вчинення в майбутньому аналогічних злочинів, а також для вжиття заходів, направлених на надання допомоги потерпілому.

Як нами зазначалось раніше, у 87,50 % випадків огляд місця події проводиться за місцем постійного проживання потерпілого (квартира, приватний будинок, територія приватного домоволодіння, господарчі споруди тощо).

У випадках проведення огляду місця події поза межами постійного місця проживання потерпілого слідчий звертає увагу не лише на сліди, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а і місце його вчинення, яке може характеризуватися значною віддаленістю від житлової зони, об'єктами, що можуть нести потенційну небезпеку (лісосмуги, покинуті та недобудовані будинки, береги водойм) тощо.

Інформація про детермінанти злочину може бути використана для їхнього усунення шляхом направлення інформаційних повідомлень

³²¹ Томін С. В. Використання тактичних прийомів допиту з метою профілактики кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 319–331. С. 322–323.

³²² Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Профілактична діяльність у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 586–590. С. 589. URL : http://lsej.org.ua/5_2022/140.pdf.

(звернень) до ювенальної превенції, служби у справах дітей, органів державної влади та місцевого самоврядування для вжиття заходів, спрямованих на усунення причин і умов злочинів.

Важливим джерелом інформації про детермінанти злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, є відомості про особу злочинця.

Так, Г. Гросс ще наприкінці ХІХ ст. пропонував розслідувати та розкривати злочин через пізнання особи, яка його вчинила, докладати значних зусиль саме до вивчення особи злочинця. Він пропонував декілька способів пізнання особи: аналіз попередніх кримінальних справ з цим обвинуваченим; напружену увагу під час допитів і невпинне прагнення проникнути у душу обвинуваченого; прості, буденні відносини з людьми³²³.

Відомості про особу злочинця можуть бути використані як у науці, так і в практичній діяльності, зокрема під час розроблення та реалізації заходів профілактики кримінальних правопорушень, розроблення версій, підготовки та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій. Поведінка людини багато в чому залежить від її статусу в суспільстві, тому соціальні прояви є необхідними для вивчення особистості злочинця³²⁴.

На наш погляд особливо важливого значення запропонований підхід набуває в процесі розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, оскільки наявність вичерпної інформації про соціальні прояви злочинця дозволяють вжити дієві заходи профілактичного характеру, зокрема впливу на поведінку осіб, які схильні до протиправної поведінки з метою недопущення вчинення злочинів вказаної категорії в майбутньому.

Оскільки злочини досліджуваної нами категорії безпосередньо пов'язані із взаємовідносинами в сім'ї, на наш погляд слушною є позиція. Томина С. В. та Липака О. А., які наголошують на тому, що значний вплив на вчинення особою злочину мають загальні моральні цінності сім'ї. Мова йде перш за все про наявність чи відсутність у сім'ї джерел антисуспільних, аморальних явищ, а також про систему моральної

³²³ Гросс Г. Керівництво для судових слідчих як система криміналістики. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 1080 с. С. 45-47; Томина С. В., Лишак О. А. Криміналістична характеристика особи злочинця та її значення у вирішенні завдань криміналістичної профілактики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. № 65. С. 271–282. С. 272.

³²⁴ Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. 6. С. 181–184. С. 182.

орієнтації, про систему цінностей, яка проявляється у повсякденній поведінці батьків. При цьому авторами на підставі проведеного аналізу причин негативного впливу сім'ї на виховання дітей запропоновано поділити сім'ї, у яких: батьки не хочуть виховувати своїх дітей у дусі поваги до моральних та правових норм, хоча можуть це робити та мають для цього усі можливості; батьки не можуть в повній мірі здійснювати правильне їх виховання (в силу зайнятості, хвороби, тимчасової відсутності і т. д.), не дивлячись на своє бажання і вміння це робити; батьки не вміють виховувати дітей (в силу відсутності педагогічної та загальної культури і т. д.)³²⁵.

Таке твердження підкріплюється даними, отриманими під час дослідження матеріалів кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України, зокрема, як нами зазначалось в попередніх розділах роботи, переважна більшість злочинців є жінки, які мають досить низький освітній та інтелектуальний рівень. При цьому, варто зазначити що значний відсоток злочинців виховувались у «неблагополучних» та/або «неповних» родинах, що призвело до непристосованості до самостійного життя, зокрема невідповідності до виховання своїх власних дітей або підопічних осіб.

Перейдемо до розгляду профілактичних заходів, які доцільно проводити у провадженнях щодо злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлено опіка чи піклування.

Серед основних профілактичних заходів, направлених на зменшення кількості вчинюваних злочинів, кваліфікованих як злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлено опіка чи піклування, варто звернути увагу на необхідності внесення змін до ст. 166 КК України. Так, на думку Є.С. Усової, внесення відповідних змін, зокрема розкриття у диспозиції значення визначення «тяжкі наслідки» дозволить зменшити випадки його довільного тлумачення та знизити кількість випадків суб'єктивного тлумачення вказаної норми на практиці³²⁶. Також, на наш погляд виключення терміну «злісний» у диспозиції статті дозволить вирішити низку проблемних питань, з якими стикаються службові особи органів досудового розслідування, зокрема: правильно кваліфікувати дії злочинця; уникнути

³²⁵ Томин С. В., Лишак О. А. Криміналістична характеристика особи злочинця та її значення у вирішенні завдань криміналістичної профілактики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. № 65. С. 271–282. С. 276.

³²⁶ Усова Є. С. Запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Митна справа*. 2014. Вип. 6 (96). С. 139–143. С. 142.

різного (суб'єктивного) тлумачення даної норми.

Доцільним також на наш погляд є внесення відповідних змін до Законів «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», з метою вдосконалення механізму взаємодії закладів освіти з органами Національної поліції та служби у справах дітей та оперативного реагування на дії батьків (опікунів чи піклувальників), які можуть свідчити про неналежне виконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. З цією метою вважаємо за доцільне доповнити ст. 26 Закону України «Про освіту» та законодавчо закріпити обов'язок повідомляти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України та службі у справах дітей про випадки не тільки булінгу (цькування) в закладах освіти, а і про виявлені факти, які можуть вказувати на неналежне виконання обов'язків з боку батьків.

З метою підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, щодо попередження вчинення злочинів, передбачених ст. 166 КК України, потребує удосконалення механізми взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та Національної поліції України. За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що лише 14, 29 % сімей, в яких було вчинено злочин, перебували на обліках у відповідних соціальних службах. Розробка дієвого механізму, направленою на виявлення осіб, які схильні до вчинення вказаної категорії злочинів, постановка їх на відповідні обліки та систематична робота з такими сім'ями дозволить забезпечити зменшення кількості вчинюваних злочинів у зв'язку з вжиттям заходів профілактичного впливу по відношенню до осіб, які потенційно можуть вчиняти протиправні дії. Соціальна робота з такими сім'ями може включати профілактичну діяльність з боку працівників ювенальної превенції Національної поліції України; психологічна допомога батькам, які опинились в складних життєвих ситуаціях; вироблення механізму лікування батьків (членів сім'ї) від алкогольної та/або наркотичної залежності тощо.

На наш погляд, не менш важливу роль в контексті запобігання вчиненню злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, відіграють заходи інформаційного характеру. Відповідні заходи можуть бути направлені як на осіб, які вчинили злочин (або схильні до його вчинення) так і на осіб, які можуть стати жертвами вказаного злочину. Віктимологічний напрямок вирішує одну з проблем теорії та практики запобігання

злочинності, сприяє виробленню комплексу заходів запобігання злочинам, зокрема. Ефективність віктимологічної профілактики полягає в тому, що вона є системою запобіжних заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки потенційних жертв злочинів шляхом підвищення загального рівня культури, правосвідомості³²⁷.

Найдієвішими заходами інформаційного характеру можуть виступати:

- проведення заходів у закладах освіти, метою яких є інформування дітей про можливі способи вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України; поширення у ЗМІ, зокрема інтернет-видань матеріалів про факти вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною;

- поширення контактної інформації про органи та соціальні служби, які уповноважені на здійснення заходів, направлених на захист прав дітей;

- поширення інформації про можливості надання психологічної та правової допомоги сім'ям, які опинились в складних життєвих обставинах; інші заходи, направлені на усунення детермінуючих факторів.

Водночас організаційно-управлінськими засобами криміналістичної профілактики, в контексті вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, доречно виділити наступні: вдосконалення механізму взаємодії між підрозділами Національної поліції, зокрема слідчих з представниками ювенальної превенції та дільничних офіцерів. Належним чином організована взаємодія дозволяє забезпечити дієвий механізм реагування на інформацію, яка отримана в ході досудового розслідування, шляхом постановки сімей на відповідні обліки служб у справах дітей, а також вжиття заходів щодо усунення детермінуючих факторів вчинення злочинів даної категорії. Також, на підставі інформації, отриманої від представників ювенальної превенції та/або дільничних офіцерів про факти можливого вчинення злочинів, передбачених ст. 166 КК України можуть бути ініційовано початок досудового розслідування кримінального провадження. Взаємодія органів поліції як між собою так і з соціальними службами щодо запобігання вчиненню злочинів проти дітей повинна базуватися на

³²⁷ Чаплинський К. О., Павлова Н. В., Березняк В. С. Зазнач. твір. С. 261.

принципах: своєчасності обміну інформацією про будь-які ознаки ризику вчинення злочинів проти дітей, зокрема про випадки злісного невиконання батьками своїх обов'язків, жорстокого поводження з дитиною, залишення неповнолітнім школи (інших навчальних закладів), пропусків занять без поважних причин, присутності на заняттях із слідами тілесних ушкоджень тощо, вживання дитиною алкоголю та/або наркотичних засобів; взаємодоповнюваності зусиль органів Національної поліції та соціальних служб для ефективного реагування на випадки ризику вчинення злочинів проти дітей або підопічних осіб; пріоритетності інтересів дитини при прийнятті рішень щодо запобігання вчиненню злочинів проти дітей.

Пропонуємо окремо розглянути профілактичні засоби, які застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій. Окрім встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, слідчим може здійснюватися вплив на поведінку особи, шляхом роз'яснення підозрюваному наслідків вчинення ним протиправних дій та попередження про наслідки в разі відмови припинення протиправної поведінки.

Серед основних профілактичних засобів, які застосовуються слідчими в ході проведення досудового розслідування можна також виділитизастосування запобіжних заходів. За результатами проведеного аналізу судово-слідчої практики встановлено, що у справах про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування у 68 % кримінальних проваджень до підозрюваного застосовуються запобіжні заходи. При цьому, найчастіше (28 %) обирається запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. Тримання під вартою, як вид запобіжного заходу застосовується у 23 % проваджень. Найрідше (17 %) слідчі звертаються до слідчого судді з клопотаннями про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. В контексті профілактики вчинення злочинів даної категорії застосування слідчим запобіжних заходів спрямоване не тільки на забезпечення виконання підозрюваним покладених на нього обов'язків, а й на запобігання спробам підозрюваного вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжувати кримінальне правопорушення, у якому він підозрюється³²⁸.

³²⁸ Томин С. В. Використання тактичних прийомів допиту з метою профілактики кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 319–331. С. 331.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, аналізуючи наукову літературу та спираючись на результати отримані в ході проведеного опитування працівників правоохоронних органів, можна виокремити такі профілактичні заходи, які застосовуються для попередження вчинення даного виду злочинів:

- проведення слідчих (розшукових) дій з метою встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину (84 %);
- збирання та аналіз інформації про детермінанти вчиненого злочину (72 %);
- внесення змін до чинного законодавства, зокрема ст. 166 КК України (48 %);
- проведення інформаційних кампаній серед дітей, з метою зниження рівня латентності злочинів даної категорії (74 %);
- висвітлення у ЗМІ та інтернет виданнях інформації про діяльність Національної поліції та соціальних служб, направленої на забезпечення прав дітей (65 %);
- проведення слідчих (розшукових) дій за участю злочинця та застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів) (89 %);
- звернення слідчого з відповідними повідомлення про причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, до представників ювенальної превенції та/або служби у справах дітей (69 %);
- розробка методичних рекомендацій, з урахуванням сучасних наукових підходів, щодо вдосконалення процесу розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України (58 %).

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що профілактична діяльність під час проведення досудового розслідування є частиною окремої криміналістичної методики і являє собою комплекс заходів соціально-психологічного, інформаційно-виховного, організаційно-управлінського та правового характеру.

Встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, є одним з головних та першочергових завдань слідчого, що дозволить забезпечити максимальну ефективність

профілактичних заходів, в залежності від слідчої ситуації. Отримання інформації про детермінанти злочину головним чином досягається шляхом проведення слідчих (розшукових) дій.

Відомості про особу злочинця дозволяють обрати найбільш дієві заходи профілактичного характеру, зокрема впливу на поведінку осіб, які схильні до протиправної поведінки з метою недопущення вчинення злочинів вказаної категорії в майбутньому.

Суб'єктами профілактичної діяльності у провадженнях щодо злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлено опіка чи піклування, можуть виступати окрім слідчих Національної поліції, представники ювенальної превенції, дільничні офіцери поліції, посадові особи служби у справах дітей та органів державної влади та місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ

У монографії здійснено теоретичний аналіз і вирішення наукового завдання з розробки та наукового обґрунтування концептуальних засад методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Найсуттєвішими результатами дослідження є такі:

1. Однією з ключових проблем, що впливають на ефективність притягнення до відповідальності за злочини у сфері захисту прав дітей та осіб під опікою/піклуванням, є неврегульованість на законодавчому рівні обов'язкової ознаки «злісність» у диспозиції статті 166 Кримінального кодексу України. Відсутність чіткої дефініції цієї ознаки призводить до її суб'єктивного тлумачення у правозастосовній практиці, що створює передумови для уникнення кримінальної відповідальності. Крім того, Кримінальний кодекс України не конкретизує поняття «тяжкий наслідок». Ця обставина також значною мірою сприяє уникненню відповідальності особами, які вчинили відповідні злочини, оскільки відсутність чітких критеріїв оцінки тяжкості наслідків дозволяє маніпулювати їхньою кваліфікацією. Усунення цих законодавчих прогалин є критично важливим для підвищення ефективності системи захисту прав дітей та осіб, щодо яких встановлено опіку чи піклування, та запобігання зловживанням у цій чутливій сфері.

2. Науковий аналіз обстановки та умов, за яких відбувається злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною або особою, що перебуває під опікою чи піклуванням, виявляє певну специфіку. З огляду на характер цих злочинів, спостерігається часткова невизначеність просторово-часових характеристик. Це пов'язано насамперед із тривалим характером діянь зловмисника, що в кінцевому підсумку призводять до настання тяжких наслідків. Переважна більшість злочинів цієї категорії (79 %) мають тривалий характер. Зокрема: 61 % таких злочинів вчиняються протягом декількох днів; 33 % протиправних діянь тривають більше місяця; у 6 % випадків злочинні дії розтягуються на рік і більше. Ці дані підкреслюють, що злісне невиконання обов'язків часто є не одномоментним актом, а системним процесом, що розгортається у часі, що, в свою чергу, ускладнює його документування та розслідування.

За умов нетривалості протиправних дій, досліджувані злочини здебільшого вчиняються в денну пору доби (36 %), у нічний час – 25 %.

Переважає більшість злочинів, пов'язаних зі злісним невиконанням обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, вважаються закінченими з моменту настання тяжких наслідків. Проте, залежно від наслідків (розумова відсталість, соціально-педагогічна занедбаність тощо), такі злочини можна вважати закінченими за умов виявлення наслідків.

Важливим критерієм в контексті часу вчинення злочину є пора року, коли було вчинено злочин. Зокрема, 43,75 % злочинів вчиняються влітку, 25 % – восени; на весняні місяці припадає 18,75 %, взимку – 12,5 %. При цьому у умовах дії воєнного стану вказані показники можуть змінюватись і злочинець діє відповідно ситуації, яка склалась.

Місце вчинення злочину перебуває в кореляційній залежності із способом його вчинення. У переважній більшості злочини вчиняються за місцем постійного проживання потерпілого. У 65 % випадків місцем вчинення злочину є територія приватного домогосподарства, включаючи розташовані в її межах господарчі споруди. Водночас квартири багатоповерхових будинків є місцем вчинення злочину у 38 % випадків.

У разі вчинення злочину такими способами, як залишення без належного нагляду, неналежне забезпечення потерпілої особи медичною допомогою або перекидання догляду на іншу людину, у 13 % випадків місцями вчинення злочину є бази відпочинку, заклади громадського харчування, інші загальнодоступні місця відпочинку (пляжі, лісосмуги, парки, сквери тощо). Місцями вчинення злочинів, які було вчинено поза місцем постійного проживання потерпілого, є у 59 % пляжі та загальнодоступні береги водойм; місця проведення активного відпочинку 28 %; лісосмуги 8 %; парки та сквери 5 % від загальної кількості злочинів, вчинених за межами постійного проживання потерпілого.

Науковий аналіз обставин та умов злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою виявив, що ключовою характеристикою таких злочинів є їхня тривалість, що зумовлює часткову невизначеність просторово-часових рамок та ускладнює розслідування: 79% цих діянь є довготривалими, з яких 61% тривають кілька днів, 33% – понад місяць, а 6% – рік і більше. Формуванню такої злочинної поведінки сприяє комплекс взаємопов'язаних чинників, включаючи несприятливе соціальне оточення та особливості виховання злочинця, фінансові труднощі родини, специфічні психологічні стани, деструктивні ціннісні орієнтири (наприклад, зловживання алкоголем/наркотиками, відмова від медичної допомоги), а також системні недоліки – високий рівень латентності, недосконалість

законодавства, неналежний контроль соціальних служб та недостатнє реагування правоохоронних органів. Особливі правові режими, такі як воєнний стан, також посилюють ці ризики. Ці фактори у сукупності створюють передумови для уникнення відповідальності через суб'єктивне тлумачення понять "злісність" та "тяжкий наслідок" у законодавстві.

3. Описано та систематизовано типові способи злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, та особливості слідової картини.

Злісне невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою проявляється у низці типових способів, що включають байдуже ставлення до небезпечних умов проживання (наприклад, ігнорування правил пожежної безпеки або вимог евакуації із зон бойових дій), залишення без належного нагляду, створення неналежних умов для розвитку та соціалізації, неналежне забезпечення медичною допомогою та продуктами харчування в недостатній кількості, а також перекладання обов'язків з догляду на інших осіб, які не здатні забезпечити належну опіку. Ці дії свідчать про системне нехтування базовими потребами та безпекою вразливих осіб, створюючи пряму загрозу їхньому життю та здоров'ю.

Основу доказової інформації злочинів, передбачених ст. 166 КК України, становлять ідеальні сліди. Основними джерелами матеріальних слідів є труп потерпілого, тіло потерпілої особи та речі матеріального світу, які зберігають на собі сліди вчиненого протиправного діяння. Інформаційні (віртуальні) сліди здебільшого зберігаються на мобільних телефонах та комп'ютерній техніці.

4. Аналіз виявив, що 87,75 % осіб, які злісно не виконують обов'язки з догляду за дітьми або підопічними, є жінками. Переважно ці злочини вчиняються одноособово (89,65%), причому найбільша частка (76,84%) припадає на жінок віком від 30 до 35 років. Освітній рівень таких осіб переважно середній (77,82%), а 6,25% взагалі не мають освіти. Більшість злочинців не перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі (85,74 %), хоча спільно проживають. Лише 6,66 % осіб раніше були засуджені, а 18,75 % притягувалися до адміністративної відповідальності за ст. 184 КУпАП (що є важливим показником для розслідування). Переважна більшість (96,5 %) злочинців не працюють. Лише 7,65 % перебували на обліку у нарколога чи психіатра, тоді як 14,29 % сімей, де було скоєно злочин, перебували на обліку служб у справах дітей. Провідним мотивом таких злочинів є байдужість до дитини/підопічної особи (59 %).

Важливо відзначити, що 4,75 % цих злочинів вчиняються внутрішньо переміщеними особами, що може вказувати на вплив вимушеного переміщення на психологічний стан та можливості належного догляду.

Потерпілими від вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, є діти або підопічні особи. Більшість потерпілих є особи чоловічої статі – 62,5 %. Переважна більшість (96,2 %) потерпілих – особи до 14 років, 24,3 % – новонароджені.

5. Основна проблема початкового етапу досудового розслідування злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою полягає у складності відмежування цього злочину від інших споріднених правопорушень, таких як умисне вбивство (ст. 115 КК), умисне вбивство новонародженої дитини матір'ю (ст. 117 КК), залишення в небезпеці (ст. 135 КК) чи домашнє насильство (ст. 126-1 КК). Додаткові труднощі виникають при встановленні ознаки «злісності» в діях злочинця, що часто призводить до помилкової кваліфікації. З огляду на це, під час опрацювання первинної інформації про кримінальне правопорушення необхідним є особливо ретельний та зважений підхід до її оцінки для забезпечення правильної правової кваліфікації.

Високий рівень латентності злочинів, передбачених статтею 166 КК України, обумовлений комплексом взаємопов'язаних факторів. До них належать сімейні зв'язки між злочинцем та потерпілим, неспроможність дітей та підопічних осіб самотійно захиститися, недосконалість роботи служб у справах дітей, а також прогалини у чинному законодавстві. Ситуація ускладнюється неточностями у кримінальній статистиці, помилками при кваліфікації злочинів та, особливо, впливом воєнного стану, що може призвести до зникнення злочинця з місця тривалого вчинення протиправних діянь, значно ускладнюючи їх виявлення та розслідування.

6. Організація та планування розслідування злісного невиконання обов'язків щодо догляду за дитиною або підопічною особою стикаються зі значними викликами. Основними негативними факторами, що впливають на цей процес, є надмірне навантаження на слідчі органи, дефіцит інформації на початкових етапах розслідування, а також формальне ставлення до виконання положень нормативно-правових актів, що регулюють планування. Ці обставини у сукупності перешкоджають ефективному проведенню розслідувань та знижують їх результативність.

Визначення тактичних завдань у розслідуванні злісного невиконання обов'язків щодо догляду критично залежить від конкретної слідчої ситуації. Типові сценарії включають: злочинець встановлений, але повністю або частково заперечує вину (найпоширеніший випадок – 87,5 %), що вимагає ретельного збору доказів для спростування його версії; злочинець встановлений, але переховується (3,85 %), що потребує негайних розшукових заходів; та злочинець встановлений і повністю визнає вину (24,85 %), де попри визнання, необхідно провести повний комплекс слідчих дій для закріплення доказової бази. Розуміння цих ситуацій дозволяє ефективно планувати розслідування та визначати пріоритетні тактичні завдання.

7. У розслідуванні кримінальних проваджень за статтею 166 КК України (злісне невиконання обов'язків щодо догляду) ключове значення має взаємодія між різними органами, що реалізується як у процесуальній, так і в організаційній формах. Процесуальна взаємодія охоплює виконання письмових доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій, здійснення заходів зі зняття інформації з каналів зв'язку із залученням технічних та кіберполіцейських підрозділів, проведення заходів для встановлення місцезнаходження злочинця, а також залучення представників соціальних служб та служб у справах дітей до окремих слідчих дій.

Ефективне розслідування злочинів за статтею 166 КК України значною мірою залежить від непроцесуальної (організаційної) взаємодії між правоохоронними органами та іншими суб'єктами. Це включає спільний аналіз інформації з оперативними підрозділами, соціальним захистом, службами у справах дітей та ювенальною превенцією, координоване планування слідчих дій, обмін даними з представниками ювенальної превенції та закладів освіти. Додатково, важливими є спільні наради, консультації з громадськими організаціями та фахівцями (наприклад, релігієзнавцями), методична й технічна допомога експертних установ, взаємодія зі ЗМІ, використання спільних баз даних, а також надання рекомендацій органам влади та соціальним службам для усунення причин та умов, що сприяють вчиненню цих злочинів.

8. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчих дій у справах про злісне невиконання обов'язків щодо догляду зосереджені на ретельному огляді ключових матеріальних об'єктів для збору інформації. До них належать місце проживання потерпілого (квартири, будинки, господарчі споруди), що дає уявлення про умови утримання; місця, де потерпілому було спричинено тяжкі наслідки (відкриті ділянки, лісосмуги, водойми, промислові зони, будівництва, дороги), важливі для

встановлення обставин події; а також місця постійного або тимчасового проживання інших причетних осіб (родичів, знайомих), які можуть містити додаткові докази або інформацію. Системний огляд цих об'єктів є вирішальним для успішного розслідування.

Головна мета проведення огляду полягає у: фіксації слідів, які вказують на створення небезпечних для життя і здоров'я дитини умов проживання та виявлення і фіксацію джерел загрози життю і здоров'ю потерпілого; вилученні об'єктів, які зберігають на собі сліди вчинення злочину. Такими речами здебільшого є: одяг, яким користувався потерпілий на момент вчинення кримінального правопорушення (68 %); постільна білизна, якою користувався потерпілий (32 %); дитячі іграшки (8 %); засоби для опалення приміщення (або їх фрагменти) (17 %); електричні дроти (19 %); електричні подовжувачі зі слідами пошкоджень або кустарного виробництва (17 %); речі, на яких зберігаються сліди крові або тампони зі змивами (12 %); медичні препарати (3 %); сліди рук або низу взуття (15 %); дитячі візочки (2 %); отруйні або сильнодіючі речовини, зокрема побутового призначення або їх залишки (3 %); мобільні телефони та інша комп'ютерна техніка чи носії інформації (9 %).

У справах про злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, труп потерпілого є одним з головних, а іноді єдиним джерелом криміналістично-значущої інформації. Найчастіше огляд трупа проводиться за місцем проживання потерпілої особи (68 % проваджень). У 16 % огляд трупа проводиться на місці події, поза межами постійного проживання потерпілого. У 11 % труп оглядається на території домоволодіння місця проживання потерпілого. У 5 % огляд трупа проводиться в закладах МОЗ (каремобілях швидкої допомоги тощо).

Документи є критично важливим джерелом інформації під час розслідування злочинів за статтею 166 КК України. Основні групи таких документів включають медичну документацію потерпілого, підозрюваного та членів сім'ї, що відображає стан їхнього психічного та фізичного здоров'я; документацію соціальних служб, яка свідчить про умови проживання потерпілого; документи, що характеризують потерпілого або його родину (наприклад, з навчальних закладів або про доходи). Крім того, важливими є електронні матеріали: відео- та фотофіксація з місця події чи прилеглої території, а також дані від мобільних операторів про використання мобільних терміналів на місці злочину, що допомагають встановити обставини, хронологію та причетних осіб.

Освідування потерпілого під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України, проводиться у 5,56 % випадках. Фактів проведення освідування підозрюваного або свідків не встановлено.

Під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, обшук проводиться зрідка.

9. Розкрито особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з особистісних джерел. Більшість інформації про подію злочину одержують під час проведення допиту свідків. Визначено групи свідків, які допитуються в процесі розслідування, зокрема: особи, які через ті чи інші обставини володіють інформацією про злочин (53, 8 %); члени сім'ї потерпілого або особи, які постійно проживають спільно з потерпілим (30, 25%); посадові (службові) особи органів державної влади, місцевого самоврядування, служби у справах дітей, соціального захисту, ювенальної превенції НПУ (15, 95 %).

Предметом допиту свідків у справах про злісне невиконання обов'язків є широке коло обставин, що стосуються методів виховання, сімейних взаємовідносин, фактів насильства, медичної історії, перебування сім'ї на обліку, зловживання психоактивними речовинами, обставин, що призвели до тяжких наслідків, місцезнаходження батьків/опікунів, соціальних зв'язків потерпілого та житлово-побутових умов, причому у 73 % проваджень проводиться одночасний допит підозрюваного та свідка.

10. Сучасне розслідування злісного невиконання обов'язків щодо догляду активно використовує спеціальні знання, що реалізується через призначення судових експертиз, залучення спеціалістів для проведення окремих процесуальних дій та отримання консультаційної допомоги від фахівців.

Найпоширенішими видами експертиз в процесі розслідування є: судово-медична експертиза трупа; судово-медична експертиза живих осіб; судово-психіатрична експертиза; пожежно-технічна експертиза.

Залучення спеціаліста найчастіше відбувається для проведення огляду місця події та трупа (98 %); під час допиту (25 %); тимчасового доступу до речей і документів (10 %).

Отримання консультацій найчастіше відбувається на стадії призначення експертиз (78 %). Предметом консультативної допомоги є: з'ясування виду експертизи, яку необхідно призначити; з'ясування завдань, що можуть бути виконані проведенням експертизи; визначення

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія*

місця проведення експертизи; допомога у формулюванні питань; визначення необхідності направлення матеріалів кримінального провадження, речових доказів (інших об'єктів дослідження) для проведення експертизи.

11. У межах організації розслідування слідчий здійснює низку профілактичних заходів, які застосовуються для попередження вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, серед яких треба виокремити такі: встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину (84 %); збір та аналіз інформації про детермінанти вчиненого злочину (72 %); внесення змін до чинного законодавства (48%); проведення інформаційних компаній серед дітей, з метою зниження рівня латентності (25 %); висвітлення у ЗМІ інформації про діяльність НПУ направленої на забезпечення прав дітей (13 %); проведення заходів, направлених на виявлення фактів, які можуть свідчити про готування або вчинення злочину (74 %); проведення СРД за участю злочинця та застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема запобіжних заходів (26, 9 %); звернення слідчого з повідомленням про причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, до представників ювенальної превенції та/або служби у справах дітей (69 %); розробка методичних рекомендацій, з урахуванням сучасних наукових підходів, щодо вдосконалення процесу розслідування злочинів даної категорії (58 %).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артеменко І. І. Суб'єкти злочину, передбаченого ст. 166 Кримінального кодексу України. *Право і суспільство*. 2016. Вип. 3. Ч. 2. С. 144–148.
2. Басай В. Д., Томін С. В. Дослідження віртуальних слідів – перспективний напрямок криміналістичного слідознавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 44. С. 220–222.
3. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 184 с.
4. Березняк В. С., Павлова Н. В., Чаплинський К. О. Концептуальні засади розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.
5. Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. посібник. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.
6. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2018. 218 с.
7. Благута Р. І., Сибірна Р. І., Бараняк В. М. та ін. Криміналістика : навч. посібник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ : Атіка, 2012. 496 с.
8. Бойко О. П. Поняття взаємодії слідчих із підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 197–199.
9. Бондар А. Р. Типова особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики побоїв і мордувань. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 177–181.
10. Бориспіль: через релігійні переконання батьків ледь не загинуло немовля. *Погляд*. URL : <https://poglyad.tv/boryspil-cherez-religijni-perekonannya-batkiv-led-ne-zagynulo-nemovlya-article>.
11. Буждиганчук Є. Ю. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики сутенерства, вчиненого організованою групою. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 238–244.
12. Вапнярчук В. В. Сутність початку досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 177–186.
13. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Юрид. думка, 2012. 1020 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і

голов. ред. В. Т. Брусел. Київ : ВТФ Перун, 2009. 1736 с.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.

16. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області у справі № 740/3486/18 від 01 жовтня 2018 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76895785>.

17. Вирок Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області у справі № 185/9948/19 від 10 грудня 2019 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86407270>.

18. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій. Київ : Освіта України, 2016. 236 с.

19. Волобуєв А. Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна у сфері підприємництва : монографія. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с.

20. Галину Єсипенко, в якій вбили 2-річну дитину, позбавили батьківських прав на другу доньку (відео). *Gorod.cn.ua портал Чернігова*. URL : https://m.gorod.cn.ua/news_91348.html.

21. Глушков В. О. Взаємодія оперативних підрозділів із органами досудового слідства. *Криміналістика ХХІ століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 24-26 лист. 2010 р.). Харків : Право, 2010. С. 247–250.

22. Гросс Г. Керівництво для судових слідчих як система криміналістики. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 1080 с.

23. Декларація прав дитини від 20.11.1959. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

24. Демидова Є. Є. Тактичні прийоми допиту спеціаліста в кримінальному процесі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 4. С. 86–89.

25. Дрозд В. Г. Окремі питання регламентації початку досудового розслідування в умовах проведення правової реформи. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 12. С. 268–272.

26. Дрозд В. Г. Організаційні і тактичні особливості розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2009. 202 с.

27. Дрозд В. Г. Особа злочинця при криміналістичній характеристиці злочину щодо заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. *Митна справа*. 2013. Вип. 4 (88). С. 120–124.

28. Дудніков А. Л. Місце способу злочину у сфері економічної діяльності в системі криміналістичної характеристики. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_49.

29. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник

/ за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

30. Євтеєва Д. П. Особливості об'єктивної сторони злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1. С. 224–240.

31. Єфімов М. М. Організаційно-тактичні особливості проведення одночасного допиту раніше допитаних осіб під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 305–311.

32. Єфімов М. М. Організація і тактика розслідування хуліганства : навч.-практ. посіб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 148 с.

33. Єфімов М. М. Особливості встановлення психологічного контакту при проведенні допиту під час розслідування злочинів проти моральності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 200–204.

34. Єфімов М. М. Теоретичні та практичні засади методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 514 с.

35. Єфімов М. М. Типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень проти моральності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1. Т. 4. С. 171–176.

36. Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Методика розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу «Інтернет»: теоретичні та праксеологічні засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 200 с.

37. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 19 с.

38. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.

39. Журавель В. А. Профілактичні заходи слідчого в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 24–31.

40. З початку року на кір захворіли більше 52 тисяч українців. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL : <https://moz.gov.ua/article/news/z-pochatku-roku-na-kir-zahvorili-bilshe-52-tisjach-ukrainciv-vkacinujtesja-schob-zahistiti-sebe>.

41. Заворіна О. П. Деякі особливості взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 27 листоп. 2020 р.). Харків :

ХНУВС, 2020. С. 114–116.

42. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. 20 с.

43. Затенацький Д. В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації) : монографія / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2010. 160 с.

44. Захарова Г. В. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства у сфері туризму, вчиненого організованою групою : дис. ... канд. юрид. наук (д-ра філос.) : 12.00.09 (081 Право) / ПрАТ «Вищий навчальний заклад “Міжрегіональна Академія управління персоналом”». Київ, 2021. 246 с.

45. Злісний : тлумачення із «Словника української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?sword=%D0%B7%D0%BB%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9> (дата звернення 27.01.2025).

46. Ікаєв А. Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 43. С. 168–171.

47. Інструкція з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : затв. наказом МВС України від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#Text> (дата звернення 28.05.2025)

48. Карпенко Р. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. Вип. 9. С. 144–148.

49. Кириченко О. А., Басай В. Д., Ткач Ю. Д. Слідознавство: лекція № 8. Київ : РВВ КІВС, 2002. 48 с.

50. Клименко Н. І., Перкін В. І. Тактичні операції розслідування збройних нападів. *Вісник ДГУ*. 1995. Вип. 2. С. 205–209.

51. Ковальова О. В., Ковальов В. В. Актуальні питання використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні розслідування кримінальних проступків. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 43–51.

52. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

53. Колеснікова І. А. Окремі проблеми відтворення події злочину під час допиту свідків. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. № 16. С. 108–116.

54. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 93 с.

55. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

56. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія.

Київ : Факт, 2001. 311 с.

57. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Академічний курс : підруч. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 424 с.

58. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

59. Копча В. В., Копча Н. В. Тактика слідчого огляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2018. № 48. Т. 2. С. 108–112.

60. Корнієнко В. В. Криміналістична характеристика особи злочинця та злочинних груп у сфері банківської діяльності. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 98–102.

61. Корнієнко В. В. Особливості огляду місця події в умовах ведення бойових дій. *Злочинність і протидія в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : матеріали Всеукр. науково-практ. конф.* (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.). Вінниця : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2023. С. 125–126.

62. Коробка О. С. Допит у конфліктній слідчій ситуації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 382–385. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/99>.

63. Коршиков М. В. Сучасні проблеми пред'явлення для впізнання та класифікації його видів. *Вчені записи Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 394–400.

64. Косміна Н. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 20 с.

65. Кривопис О. Г. Деякі особливості допиту малолітнього потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Актуальні проблеми досудового розслідування та протидії злочинності в сучасних умовах : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 24 трав. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 190–192.

66. Кривопис О. Г. Деякі питання допиту свідка під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання досудового розслідування : матеріали круглого столу* (м. Кривий Ріг, 28 квіт. 2023 р.). Кривий Ріг : Донецький державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 126–128.

67. Кривопис О. Г. Деякі питання допиту учасників кримінального провадження під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару* (м. Дніпро, 25 трав. 2023 р.).

Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 82–85.

68. Кривопис О. Г. Деякі питання забезпечення процесуальних прав малолітніх потерпілих в ході проведення окремих слідчих дій за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 21 черв. 2024 р.). Дніпро : Дніпропетровський гуманітарний університет, 2024. С. 321–324.

69. Кривопис О. Г. Деякі питання проведення огляду трупа потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Правове регулювання євроінтеграційних суспільних відносин в Україні : матеріали VII Міжнар. наук.-теорет. конф.* (м. Київ, 20 жовт. 2023 р.). Київ : Київський фаховий коледж туризму та готельного господарства, 2023. С. 194–196.

70. Кривопис О. Г. Забезпечення процесуальних прав малолітніх потерпілих під час проведення слідчих дій у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 05 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 321–324.

71. Кривопис О. Г. Застосування методики «Зелена кімната» в ході проведення допиту малолітнього потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Сектор безпеки і оборони України на захисті національних інтересів: актуальні проблеми та завдання в умовах воєнного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Хмельницький, 24 лист. 2022 р.). Хмельницький : Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2022. С. 640–641.

72. Кривопис О. Г. Значення для досудового розслідування криміналістичної характеристики особи, яка вчиняє злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування. *Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 11 серп. 2022 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2022. С. 99–102.

73. Кривопис О. Г. Криміналістична профілактика під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 08 груд. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 82–85.

74. Кривопис О. Г. Обстановка та умови вчинення злісного

невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 493–496. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/111>.

75. Кривопис О. Г. Особа злочинця, як елемент криміналістичної характеристики методики розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і практичні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 446–448.

76. Кривопис О. Г. Особливості використання непроцесуальної форми спеціальних знань під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *III Наукові читання пам'яті Ганса Гросса : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернівці, 08 груд. 2023 р.). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. С. 53–56.

77. Кривопис О. Г. Особливості підготовки до проведення допиту малолітнього потерпілого під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення) : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 02 груд. 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 154–157.

78. Кривопис О. Г. Особливості підготовчого етапу огляду трупа під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф.* (м. Київ, 30 лист. 2023 р.). Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. С. 256–259.

79. Кривопис О. Г. Особливості початку досудового розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 418–421. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/97>.

80. Кривопис О. Г. Оцінка первісної інформації під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлено опіка чи піклування. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кропивницький, 24 бер. 2023 р.) / Кіровоградський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. Кропивницький, 2023. С. 56–58.

81. Кривопис О. Г. Питання правового регулювання злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Хмельницький, 16 бер. 2023 р.). Хмельницький : Національна академія державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, 2023.

Кривопис О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія*
С. 142–144.

82. Кривопис О. Г. «Слідова картина» як елемент криміналістичної характеристики злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 450–453. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/106>.

83. Кривопис О. Г. Способи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 369–376.

84. Кривопис О. Г. Тактичні особливості проведення огляду трупа під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 22 лист. 2023 р.). Київ : Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, 2023. С. 222–225.

85. Кривопис О. Г. Участь злочинця у тоталітарних сектах, як характеризуюча ознака вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною. *Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 21 квіт. 2023 р.). Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. С. 493–495.

86. Кривопис О. Г. Час вчинення злочину як елемент обстановки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і практичні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 647–649.

87. Кривопис О. Г. Щодо значення віртуальних (інформаційних) слідів під час розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Сучасні пріоритети розвитку України: економічна та інформаційна безпека : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 10 жовтня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 15–17.

88. Кривопис О. Г. Щодо типових слідчих ситуацій, притаманних розслідуванню злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Теоретико-прикладні проблеми кримінального процесу та криміналістики в умовах воєнного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 22 лист. 2023 р.). Харків : ХНУВС, 2023. С. 208–210.

89. Криміналістика : підруч. / за ред. В. В. Тіщенка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.

90. Криміналістика : підруч. / кол. авт. : Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.
91. Криміналістика : підруч. : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2018. 312 с.
92. Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.
93. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підруч. для студ. юрид. вузів і фак-тів / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с.
94. Криміналістика. Криміналістична тактика та методика розслідування злочинів : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Одисей, 2001. 528 с.
95. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.
96. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 428 с.
97. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. / за ред. В. В. Сташиса і В. Я. Тація. Харків : Юрінком Інтер, 2007. 485 с.
98. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
99. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>. (втратив чинність)
100. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
101. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 168 с.
102. Лазебний А. М. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. № 1 (3). С. 85–90.
103. Лесько Н. В. Служба у справах дітей як суб'єкт захисту дітей від насильства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 26–29.
104. Литвин І. І. Об'єктивні ознаки злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. С. 109–113.
105. Лобойко Л. М. Актуальні проблеми визначення підстав і моменту початку досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 87–92.
106. Логінова В. В. Основні положення методики розслідування

- Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : *монографія* заповідання тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2012. 224 с.
107. Лук'янчиков Є. Д. Форми взаємодії в процесі використання спеціальних знань. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2009. № 3. URL : <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2009/3/9.pdf>
108. Лук'янчиков Є. Д., Моїсєєв О. М. Пред'явлення для впізнання : навч. посібник. Макіївка : Графіті. 1998. 104 с.
109. Лускатов О. В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 114 с.
110. Лускатова Т. О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики умисних тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 528–535.
111. Малярова В. О. Розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків: теорія та практика : монографія / за ред. С. М. Гусарова. Харків : Діса плюс, 2013. 422 с.
112. Малярова В. О., Дмитрієва Л. В. Види і форми взаємодії під впливом нового кримінально-процесуального законодавства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. № 43. Т. 2. С. 182–185.
113. Матусовский Г. А. Проблеми розвитку криміналістичної профілактики. *Актуальні проблеми криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25-26 вер. 2003 р.) Харків, 2003. С. 38–41.
114. Мельник О. В. Розслідування кримінальних проваджень за участю неповнолітніх потерпілих: нарис про мораль обов'язкову та мораль переконання. *Право і суспільство*. 2024. № 1. С. 229–233.
115. Мельник О. В., Попович М. В. Допит неповнолітнього потерпілого чи психотерапія втрат? *Наукові читання пам'яті Ганса Гросса: 2021 рік : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернівці, 09 груд. 2021 р.). Чернівці : Технодрук, 2021. С. 166–170.
116. Мельник О. В., Семотюк С. Д. До питання визначення моральних засад предмету доказування у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих. *Наукові перспективи*. 2024. № 3 (45). С. 887–896.
117. Морозюк С. М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. 164–169 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 205 с.
118. Найдьон Я. Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 304–307.
119. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ : «КНТ», 2023. 932 с.
120. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. : М. І. Мельника, М. І. Хавринюка. 10-е вид., перероб. та доп. Київ : ВД

«Дакор», 2018. 1360 с.

121. Неживець О. М. Основні причини, умови та механізм, що детермінують злочинну поведінку жінок. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2012. № 3. С. 119–122.

122. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Профілактична діяльність у структурі криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 586–590. URL : http://lsej.org.ua/5_2022/140.pdf.

123. Новий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. : І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : Голяка В. М., 2010. 768 с.

124. Оксаніченко А. С., Шаблистий В. В. Поняття злісності за кримінальним правом України : монограф. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2020. 184 с.

125. Павлова Н. В. Використання демонстраційних засобів (анатомічних ляльок) під час допиту малолітньої особи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 215–220.

126. Павлова Н. В. Використання спеціальних знань під час допиту малолітньої особи // Концептуальні положення механізму захисту прав дітей: український та зарубіжний контекст : кол. монографія / кол. авт. ; ред. Л. Р. Наливайко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 130 с. С. 115–128.

127. Павлова Н. В. Основні профілактичні заходи при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (100). С. 288–298.

128. Павлова Н. В. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом шахрайства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 466–471.

129. Павлова Н. В. Розслідування шахрайств при укладанні цивільно-правових угод щодо відчуження житла : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с.

130. Павлова Н. В. Роль спеціаліста у проведенні допиту малолітньої особи, постраждалої від насильства. *Криміналістичний вісник*. 2020. Вип. 2 (34). С. 7–16.

131. Павлова Н. В., Птушкін Д. А., Чаплинський К. О. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 196 с.

132. Павлова Н. В., Рец В. В. Визначення місця та часу вчинення шахрайства на первинному ринку нерухомості. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 3. С. 139–142.

133. Павлюк В. В. Значення матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації у кримінальному провадженні. *Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2014. № 2. С. 90–94.*

134. Паламарчук Л. П. Криміналістичне забезпечення розслідування незаконного втручання в роботу електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Академія прокуратури. Київ, 2005. 21 с.

135. Панов М. І., Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. та ін. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2003. 720 с.

136. Пантелєєв К. М., Лускатов О. В. Методико-криміналістична експертиза при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з тілесними ушкодженнями чи смертю особи : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 292 с.

137. Пелецький В. О. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики самовільного залишення військової частини або місця служби. *Проблеми законності. 2011. Вип. 117. С. 249–256.*

138. Пилипенко Д. О. Окремі процесуальні аспекти початку кримінального провадження. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2021. № 1 (1). С. 52–60.*

139. Пиріг І. В. Поняття спеціальних знань та їх застосування під час розслідування розкрадань вантажів на залізничному транспорті. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. 2004. № 2. С. 348–353.*

140. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування в криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. Спец. вип. № 2 (115). С. 163–168.*

141. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпро : Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

142. Пиріг І. В. Фіксація результатів дослідницької діяльності спеціалістів на місці події. *Криміналістика і судова експертиза. 2020. Вип. 65. С. 220–229.*

143. Пиріг І. В. Шляхи вдосконалення тактики проведення огляду місця події. *Криміналістичний вісник. 2019. № 2. С. 169–172.*

144. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

145. Пиріг І. В., Карпенко Р. В. Теорія і практика розслідування заподіяння тілесних ушкоджень, учинених неповнолітніми : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 188 с.

146. Пиріг І. В., Самсонова В. В. Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 152 с.

147. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.

148. Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 188 с.

149. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

150. Попович М. В. Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Київ, 2023. 223 с.

151. Постанова Верховного Суду у справі № 450/1146/14-к від 02.11.2021. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100957076>.

152. Постанова Верховного Суду у справі № 556/450/18 від 30.09.2021. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>.

153. Постанова Верховного Суду у справі № 643/7596/19 від 02 грудня 2020 р. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93373757>.

154. Приловський В. В. Розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 213 с.

155. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 585. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>.

156. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

157. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС України від 27.04.2020 № 357. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text>.

158. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>.

159. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та

експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

160. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n1109>.

161. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 08.02.2019 № 100. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

162. Про затвердження Порядку проведення судово-психіатричної експертизи : наказ МОЗ України від 08.05.2018 № 865. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>.

163. Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2007 № 1068. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF#Text>.

164. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

165. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24.01.1995. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

166. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#n2>.

167. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

168. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top>.

169. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#top>.

170. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України : наказ МОЗ України від 17.01.1995 № 6. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>.

171. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>.

172. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів : лекція для всіх форм навчання / уклад. А. Ф. Волобуєв. Харків : НУВС, 2003. 24 с.

173. Процюк О. М. Тактичні прийоми під час проведення допиту в безконфліктній ситуації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 348–352.

174. Пчеліна О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Національної*

академії правових наук України. 2017. № 2 (89). С. 145–156.

175. Пчеліна О. В. Типові сліди злочинів у сфері службової діяльності. *Форум права*. 2017. Вип. 5. С. 342–348.

176. Пясковський В. В. Непроцесуальні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими державними установами й громадськими організаціями під час розслідування насильницьких злочинів, учинених щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 249–258.

177. Пясковський В. В., Чорноус Ю. М., Іщенко А. В. та ін. *Криміналістика : підруч.* Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

178. Сабадаш В. П., Ларкін М.О. *Криміналістика : навч. посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 228 с.

179. Салтевський М. В. *Криміналістика : підруч. : у 2 ч.* Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.

180. Салтевський М. В. *Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч.* Київ : Кондор, 2005. 588 с.

181. Салтевський М. В. *Навчально-довідковий посібник з криміналістики*. Київ : ВІПОЛ, 1994. 180 с.

182. Сафронов С. О. *Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : наук.-практ. посібник*. Харків : САМ, 2003. 175 с.

183. Сергєєва Д. Б., Ткач О. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушень недоторканності приватного життя. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 106–114.

184. Сидоренко Д.В. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2022. Вип. 6. С. 253–260.

185. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

186. Сорочан А. В. Теоретичні та праксеологічні основи розслідування шахрайства на первинному ринку нерухомості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2021. 239 с.

187. Спасенко К. О. Особа потерпілого як елемент криміналістичної характеристики злочинних порушень правил безпеки під час виконання робіт із підвищеною небезпекою. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 26. С. 306–314.

188. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Спецвип. С. 38-42.

189. Тихоненко В. М. Криміналістична характеристика особи злочинця в злочинах, передбачених ст. 355 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 123–128.

190. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний

аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 360 с.

191. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

192. Томін С. В. Використання тактичних прийомів допиту з метою профілактики кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 319–331.

193. Томін С. В. Об'єкт та предмет профілактики кримінальних правопорушень як окремого вчення криміналістики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (12). С. 123–127.

194. Томін С. В., Лишак О. А. Криміналістична характеристика особи злочинця та її значення у вирішенні завдань криміналістичної профілактики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. № 65. С. 271–282.

195. Топчій В. В. Загальна характеристика кримінальних процесуальних форм взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 303–306.

196. Усова Є. С. Запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Митна справа*. 2014. Вип. 6 (96). С. 139–143.

197. Усова Є. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2016. 17 с.

198. Федорчук М. А. Особливості проведення допиту під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерським захопленням. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 86. С. 229–234.

199. Філіпенко В. Р. Кримінальна відповідальність за злісне невиконання обов'язків по догляду що дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія. Харків : Право, 2023. 328 с.

200. Філіпенко В. Р. Суспільно небезпечне діяння як ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 166 КК України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. № 4. С. 264–275.

201. Хитра А. Я., Кучер В. О. Взаємодія слідчого та органу дізнання при провадженні кримінальних справ : курс лекцій. Львів : Держ. ун-т внутр. справ, 2009. 100 с.

202. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

203. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. 6. С. 181–184.

204. Чаплинський К. О. Особливості тактики пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню. *Вісник Академії*

митної служби України. 2014. Вип. № 1 (12). С. 156–160.

205. Чаплинський К. О. Проблемні питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції України під час розслідування кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 4 (100). С. 247–257.

206. Чаплинський К. О. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів проти життя, здоров'я, волі та статевої недоторканості особи : навч.-практ. посібник. Дніпропетровськ. УМВС України в Дніпропетровській області ; Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 92 с.

207. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.

208. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

209. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 373 с.

210. Чаплинський К. О. Тактичні основи забезпечення досудового розслідування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2011. 570 с.

211. Чаплинський К. О., Єфімов М. М., Приловський В. В. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 278 с.

212. Чаплинський К. О., Лускатов О. В., Пиріг І. В. та ін. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

213. Чаплинський К. О., Павлова Н. В., Березняк В. С. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.

214. Чередник К. О. Обстановка та умови вчинення шахрайств на ринку нерухомості злочинними угрупованнями. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 185–190.

215. Чернецька В. Види судових допитів у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 284–288.

216. Чурікова І. В. Початок досудового розслідування у кримінальному процесі України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 226–231.

217. Шалгунова С. А., Терещенко А. І., Примаченко В. Ф., Людвік В. Д. Навчальний посібник для підготовки до державного іспиту з курсу «Кримінальне право України». Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т

Кривопуск О. Г. Теорія та практика розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : монографія
внутр. справ, 2010. 284 с.

218. Шамборовський Г. О. Трансформація соціально-економічної системи України в умовах європейської інтеграції. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2016. Вип. 39. С. 278–285.

219. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 208 с.

220. Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Одисей, 2005. 368 с.

221. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.

222. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 93. С. 168–174.

223. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 472 с.

224. Школьний В. Б. Тактика викриття організатора злочинного угруповання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 18 с.

225. Ярова Н. Бориспіль: через релігійні переконання батьків ледь не загинуло немовля (09.01.2019). Погляд: веб-сайт. URL: <https://poglyad.tv/boryspil-cherez-religijni-perekonannya-batkiv-led-ne-zagynulo-nemovlya-article> (дата звернення 28.03.2025).

226. Kryvopusk O. Forensic characteristics of the victim in the investigation of malicious failure to fulfill duties of care for a child or a person for whom guardianship or care is established. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 6. С. 102–106.

227. Kryvopusk O. Some issues of the criminal characteristics of a person who has happened to become a victim (a child or person whose guardianship or custody is established) of malicious non-fulfillment of duties regarding due care. *Аубакировские чтения : материалы Междунар. науч.-практ. конф.* (г. Алматы 19 фев. 2023 г.). Алматы : Алматинская Академия МВД Республики Казахстан имени Макана Есбулатова, 2023. С. 29–31.

ДОДАТКИ

Додаток В

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

«Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою щодо якої встановлена опіка чи піклування»

До уваги пропонуються результати дослідження «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою щодо якої встановлена опіка чи піклування». Кримінальний кодекс України, а саме стаття 166 визначає злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Одним із злочинів у сфері сімейних відносин є злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України). За час дії КК України ця стаття жодного разу не змінювалась. Однак така стабільність законодавчої регламентації зовсім не вказує на її досконалість. Дослідження наукової літератури, вивчення статистичних даних офісу Генерального прокурора України та судової практики свідчить про очевидні проблеми кваліфікації, з якими стикаються органи кримінальної юстиції. У статті, з урахуванням доктрини кримінального права і результатів аналізу обвинувальних вироків, які містить Єдиний державний реєстр судових рішень за період з 2010 по 2023 рік (688 вироків), виділено основні проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Наведено аргументи щодо визнання цього злочину кримінальним правопорушенням, пов'язаним із насильством, зокрема домашнього насильства.

Проведене аналітичне дослідження відображає досліджуване питання в умовах режиму воєнного стану, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Дослідження було спрямоване на вирішення таких завдань:

- дослідити інститут злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою щодо якої встановлена опіка чи піклування;
- запропонувати доповнення до національного законодавства.

Проведене дослідження розраховане на працівників правоохоронних органів, представників місцевої влади, громадських діячів, здобувачів вищої освіти МВС зі специфічними умовами навчання.

Предмет: думка респондентів.

Об'єкт: суспільні відносини, що виникають під час злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування.

Метою дослідження є дослідження законодавства як правового інструменту.

Завдання дослідження: вивчити та надати суспільству й правоохоронним органам чітке уявлення про те, які проблеми виникають, основні аспекти необхідності внесення змін до КК України.

Методика: дослідження здійснювалося методом анкетного опитування за допомогою Google-платформи за посиланням <https://forms.gle/wiv9CjERhbh8ukP98>.

АНКЕТА

«Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» (загальні відомості)

Шановні респонденти!

Заповнюйте, будь ласка, анкету, зважаючи на Ваш досвід, знання та розуміння проблеми. Об'єктивність висновків за результатами анкетування залежить від повноти та щирості Ваших відповідей. Уважно прочитайте запитання, виберіть відповіді із запропонованих варіантів або напишіть власний варіант. Анкета є анонімною.

Дякуємо за допомогу!

I Загальні положення

1. Ваш статус як респондента:

1. Прокурор органу прокуратури.
2. Слідчий.
3. Оперуповноважений.
4. Працівник служби ювенальної превенції.
5. Дільничний офіцер.
6. Працівник служби у справах дітей.

2. Скільки років перебуваєте на цій посаді:

1. До року.
2. До двох років.
3. До трьох років.
4. До чотирьох років.
5. До п'яти років.
6. Більше п'яти років?

3. Чи брали Ви безпосередню участь у розслідуванні кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України:

1. Так.
2. Ні?

4. Чи є в органі, де Ви працюєте, спеціалізація окремих працівників з розслідування вказаних проваджень:

1. Є.
2. Немає?

5. Чи вважаєте Ви, що розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії потребує відповідної кваліфікації слідчого у цьому напрямі:

1. Так.
2. Ні?

6. На Вашу думку, як потрібно підвищувати свою кваліфікацію у цьому напрямі:

1. Шляхом спілкування з фахівцями.
2. Шляхом вивчення наукових досліджень, проведених у цьому напрямі.
3. Проходження спеціальних курсів (підвищення кваліфікації).
4. Немає потреби?

7. На Вашу думку, які з вказаних чинників впливають на вчинення кримінального правопорушення:

1. Соціально-побутові негаразди у сім'ї, де вчинено кримінальне правопорушення.
2. Алкоголізм (наркоманія) батьків (одного з батьків).
3. Незабезпечення матеріальних потреб.
4. Військова агресія РФ та перебування окремих територій під окупацією.
5. Низький рівень правової (юридичної) освіти населення.
6. Недосконалість механізму забезпечення захисту прав дитини, відсутність дієвого механізму реагування на факти неналежного виконання батьківських (опікунських) обов'язків.
7. Неналежне (формальне) ставлення до виконання службових обов'язків працівників соціальних служб.
8. Бюрократична тяганина.
9. Недостатній контроль сімей, які перебувають під наглядом працівників ювенальної превенції.
10. Фактична безкарність осіб, які вчинили злочин.
11. Інше (вказіть, що саме)? _____

II Правове регулювання

1. На Вашу думку, чи треба внести зміни до ст. 166 КК України, зокрема виключити обов'язкову ознаку «злісний»:

1. Звичайно так.
2. Імовірно так.
3. Імовірно ні.
4. Звичайно ні.
5. Важко відповісти?

2. На Вашу думку, чи треба внести зміни до ст. 166 КК України, зокрема розкриття (конкретизація) поняття «тяжкі наслідки»:

1. Звичайно так
2. Імовірно так.
3. Імовірно ні.
4. Звичайно ні.
5. Важко відповісти?

3. Які, на Вашу думку, фактори перешкоджають проведенню досудового розслідування проваджень вказаної категорії:

1. Законодавча неврегульованість.
2. Відсутність ефективної взаємодії.
3. Недостатній рівень кваліфікації слідчого, який проводить досудове розслідування.

4. Протидія розслідуванню з боку підозрюваного (інших осіб).

5. Інші чинники (вказати які саме)? _____

4. Чи вважаєте Ви, що під час здійснення кримінального провадження права неповнолітніх учасників провадження достатньо захищені:

1. Звичайно так.
2. Імовірно так.
3. Імовірно ні.
4. Звичайно ні.
5. Важко відповісти?

5. На Вашу думку, чи треба доповнити КПК України нормами щодо необхідності проведення обов'язкової перевірки заяв, повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення щодо неповнолітньої особи:

1. Звичайно так.
2. Імовірно так.
3. Імовірно ні.
4. Звичайно ні.
5. Важко відповісти?

6. На Вашу думку, враховуючи вікові та психологічні особливості неповнолітніх, чи є необхідність в удосконаленні законодавчих норм щодо забезпечення їх прав та законних інтересів під час здійснення кримінального провадження:

1. Звичайно так.
2. Імовірно так.
3. Імовірно ні.
4. Звичайно ні.
5. Важко відповісти?

7. Чи є необхідність передбачити додаткові обов'язки представникам, законним представникам неповнолітнього щодо їх участі у кримінальному провадженні:

1. Звичайно так.
2. Імовірно так.
3. Імовірно ні.
4. Звичайно ні.
5. Важко відповісти?

8. Які, на Вашудумку, чинники призводять до високого рівня латентності злочинів вказаної категорії:

1. Страх потерпілого, що представниками влади не буде вжито дієві заходи щодо захисту прав потерпілого.
2. Страх суспільного осуду.
3. Відмова одного з подружжя повідомляти правоохоронні органи (соціальні служби).
4. Погрози на адресу потерпілого.
5. Переконавання потерпілого у «нормальності» своєї поведінки.
6. Інше? _____

9. Які на Ваш погляд найпоширеніші способи вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України?

1. Створення небезпечних умов для проживання потерпілого
2. Залишення потерпілого без належного догляду
3. Створення неналежних умов щодо розвитку та соціалізації
4. Неналежне забезпечення медичною допомогою
5. Незабезпечення (неналежне забезпечення) потерпілого продуктами харчування
6. Перекладання обов'язків на іншу особу
7. Інше? _____

10. Які, на Вашу думку, найпоширеніші способи приховування вчиненого злочину, передбаченого ст. 166 КК України:

1. Надання недостовірної інформації про обстановку події.
2. Звинувачення потерпілого у наклепі.
3. Змінення обстановки місця події.
4. Вплив на потерпілого (свідків) з метою примушування до надання неправдивих свідчень.
5. Підробка документів (використання завідомо підробленого документі).
6. Інше? _____

III Слідчі дії, організація, спеціальні знання

1. Які, на Вашу думку, відомості про подію вчиненого злочину необхідно встановити на початковому етапі досудового розслідування:

1. Час вчинення злочину.
2. Місце вчинення злочину.
3. Спосіб вчинення (спосіб приховування).
4. Відомості про потерпілого.
5. Відомості про особу підозрюваного.
6. Відомості про обстановку вчинення злочину.
7. Причини вчиненого злочину.
8. Інші відомості? _____

2. Чи завжди у провадженнях вказаної категорії складається план досудового розслідування:

1. Так.
2. Ні?

3. Чи вважаєте Ви, що складання письмового плану є обов'язковим у провадженнях цієї категорії:

1. Так.
2. Ні?

4. Вкажіть, які слідчі (розшукові) та процесуальні дії у провадженнях цієї категорії звичайно проводяться:

1. Огляд місця події.
2. Огляд предметів і документів.
3. Допит.
4. Обшук.
5. Пред'явлення для впізнання.
6. Слідчий експеримент.
7. Призначення експертиз.
8. Тимчасовий доступ до речей і документів.
9. Інші? _____

5. Вкажіть умови, які сприяють успішному проведенню слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень:

1. Всебічна та ретельна підготовка.
2. Своєчасність ухвалення рішень щодо їх проведення.
3. Правильне застосування тактичних прийомів та їх комплексів.
4. Використання спеціальних знань, у тому числі інших осіб.

5. Залучення відповідних спеціалістів.

6. Інші? _____

6. Чи є необхідність у використанні спеціальних знань під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України:

1. Так.

2. Ні?

7. Які, на Вашудумку, обставини або відомості впливають на призначення того чи іншого виду експертизи:

1. Відомості про обстановку вчинення злочину.

2. Інформація про спосіб вчинення злочину.

3. Відомості про особу потерпілого або злочинця.

4. Інше? _____

8. З якими проблемними питаннями Ви стикались при призначенні судово-медичної експертизи під час розслідування цих проваджень:

1. Недоцільність поставлених питань.

2. Необхідність підготовки значного обсягу матеріалів, який необхідний для проведення дослідження.

3. Небажання свідків, підозрюваного (особливо з числа членів сім'ї потерпілого) брати участь у проведенні слідчого експерименту чи інших слідчих діях.

4. Інше? _____

9. З якими проблемними питаннями Ви стикались під час залучення спеціаліста для проведення огляду трупа:

1. Неможливість оперативного прибуття спеціаліста на місце події.

2. Залучення в якості спеціаліста – лікаря-педіатра.

3. Формальне ставлення спеціаліста до виконання обов'язків.

4. Небажання осіб брати участь у кримінальному провадженні як спеціаліста.

4. Інше? _____

10. Які чинники, на Вашудумку, негативно впливають на результати допиту малолітнього (неповнолітнього) потерпілого:

1. Залучення педагога та/або психолога, які не володіють достатньою інформацією про допитуваного та обставин, щодо яких проводиться допит.

2. Неможливість спеціаліста (психолога) об'єктивно оцінити психічний стан особи та надати дієві практичні рекомендації під час проведення допиту, зокрема ставити питання стосовно подій кримінального правопорушення.

3. Формальне ставлення спеціаліста до виконання обов'язків.

4. Небажання спеціаліста брати участь у кримінальному провадженні як

спеціаліста.

4. Інше? _____

IV Профілактика

1. З яких джерел Ви отримуєте інформацію про детермінанти злочину, передбаченого ст. 166 КК України:

1. Інформація, отримана під час допиту підозрюваного.
2. Інформації, отримана під час допиту потерпілого (в разі можливості проведення цієї слідчої (розшукової) дії за його участі).
3. Інформація, отримана під час допиту окремих категорій свідків (родичів, знайомих, сусідів тощо).
4. Інше? _____

2. Які Ви можете вказати види профілактичної діяльності, які застосовуються під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України:

1. Проведення слідчих (розшукових) дій з метою встановлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину.
2. Збирання та аналіз інформації про детермінанти вчиненого злочину.
3. Внесення змін до чинного законодавства, зокрема ст. 166 КК України.
4. Проведення інформаційних кампаній серед дітей з метою зниження рівня латентності злочинів цієї категорії.
5. Висвітлення у ЗМІ та інтернет-виданнях інформації про діяльність Національної поліції та соціальних служб, спрямованої на забезпечення прав дітей.
6. Проведення заходів, спрямованих на виявлення фактів, які можуть свідчити про готування або безпосереднє вчинення злочину.
7. Проведення слідчих (розшукових) дій за участю злочинця та застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження (запобіжних заходів).
8. Звернення слідчого з відповідними повідомлення про причини і умови, які сприяли вчиненню злочину, до представників ювенальної превенції та/або служби у справах дітей.
9. Розробка методичних рекомендацій, з огляду на сучасні наукові підходи, щодо вдосконалення процесу розслідування злочинів, передбачених ст. 166 КК України.
10. Інше? _____

ВИБІРКА ДОСЛІДЖЕННЯ: ОПИТУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Опитування забезпечене респондентами з числа співробітників органів Національної поліції міст Дніпро, Черкаси, Запоріжжя, Херсон, Рівне, Київ, Одеса, Житомир, Івано-Франківськ, Тернопіль, Суми, Луцьк, Полтава, Харків, Хмельницький, Миколаїв, Вінниця. Загальна кількість респондентів становить **248** осіб представників правоохоронних органів.

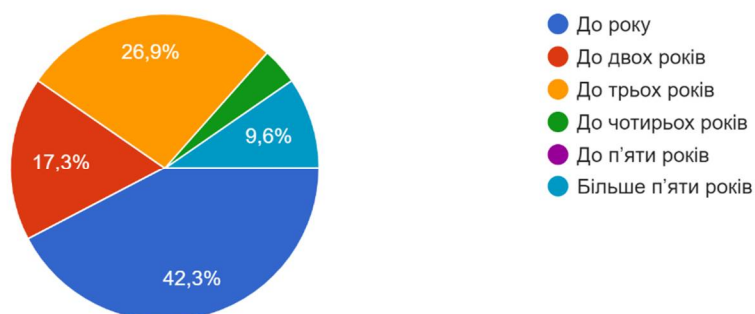
АНКЕТА

Ваш статус у ролі респондента:

Переважає кількість респондентів є представниками слідчих органів 71,2 %, оперативно уповноважених 11,5 %, 7,7 % представники служби у справах дітей, також в категорію респондентів що дотичні до питання злісного невиконання батьками своїх обов'язків увійшли дільничні офіцери поліції, працівники служби ювенальної превенції.

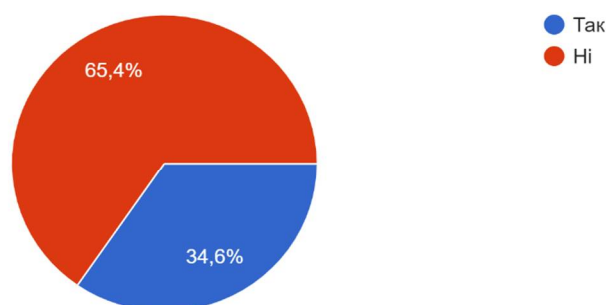
Скільки років перебуваєте на посаді?

За результатами опитування, переважна більшість респондентів мають стаж до року, що становить 42,3 %, до двох років – 17,3 %, до трьох років – 26,9 %, до чотирьох – 3 %, понад п'яти років перебування на посаді – 9,6 %.

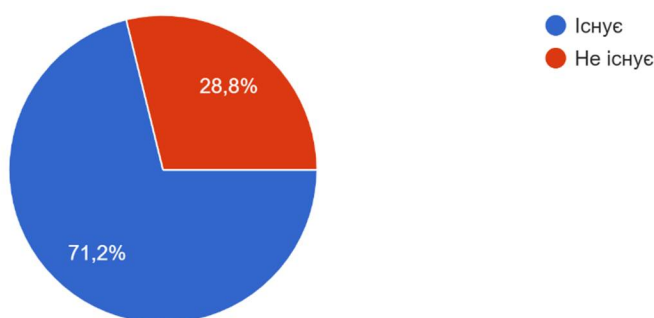
ДОДАТКИ

Чи брали Ви безпосередню участь у розслідуванні кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України?

Серед опитаної категорії респондентів більшість 65,4 % не брали участь у розслідуванні кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 166 КК України «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування», оскільки вони є вузькопрофільними загальний відсоток таких категорій не значний, враховуючи воєнний стан в Україні, значна кількість опікунів мала можливість виїзду за кордон з отриманням там значних соціальних гарантів, лікування та відповідної повноцінної реабілітації. 34,6 % опитаних респондентів є представниками слідчих органів які відповідно приймали участь у розслідуванні кримінальних проваджень кваліфікованих за ст. 166 КК України «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування».

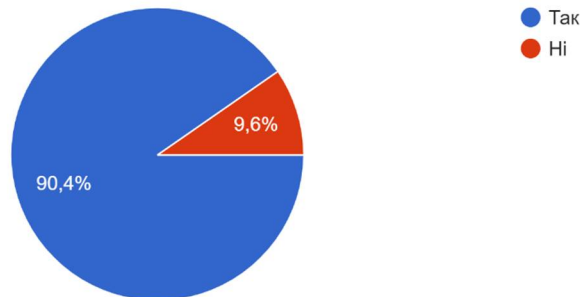
Чи існує в органі, де Ви працюєте, спеціалізація окремих працівників з розслідування вказаних проваджень?

Це питання виділяє той факт, що в кожному слідчому підрозділі виокремлюється категорія працівників, які за своєю спеціалізацією, як правило, розслідують кримінальне правопорушення, передбачене ст. 166 КК України, щодо злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. 71,2 % підтвердило

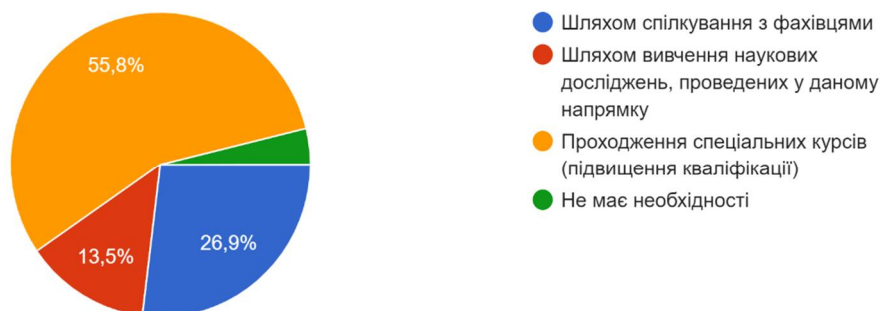
наявність такого факту. Проте 28,8 % імовіріше не стикалися з такими категоріями кримінальних проваджень, враховуючи їх вузький профіль.

Чи вважаєте Ви, що розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії потребує відповідної кваліфікації слідчого у цьому напрямі?

Переважна більшість, а саме 90,4 % опитаних респондентів підтверджують позицію, що слідчому потрібна відповідна кваліфікація для розслідування кримінальних правопорушень, оскільки допит дитини в кримінальному провадженні має процесуальні особливості та вимагає від слідчого особливої уваги та кваліфікації. Ось деякі ключові аспекти: **психологічні аспекти**: слідчий повинен враховувати психологічні особливості неповнолітнього (дитини) та використовувати відповідні знання та навички для отримання правдивих показань; **вік та розвиток дитини**: слідчий повинен враховувати вік, інтелектуальний та емоційний розвиток дитини, що може впливати на її сприйняття подій та здатність давати свідчення; **правові гарантії**: діти є особливо вразливою категорією, і закон передбачає додаткові правові гарантії для захисту їхніх прав та інтересів; **участь спеціалістів**: під час допиту необхідною присутністю є законного представника, педагога або психолога, а за рішенням слідчого – лікаря. Проблемним аспектом є той факт, що саме щодо законного представника і відкрито кримінальне провадження. Ці аспекти важливі для забезпечення, щоб допит проводився гуманно та з повагою до прав дитини, а також для забезпечення найкращих інтересів дитини. Лише 9,6 % респондентів відповіли, що такої потреби у наявності особливих знань немає.

Як Ви вважаєте, як потрібно підвищувати свою кваліфікацію у цьому напрямі?

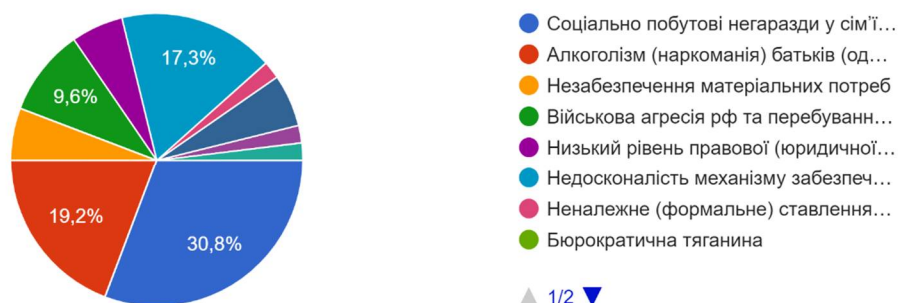

Велика кількість респондентів вважають, що треба підвищувати фахівцям в цій сфері проваджень кваліфікацію шляхом проходження спеціальних курсів 55,8 %, окремі фахівці вважають необхідність підвищення кваліфікації шляхом обміну досвідом з іншими фахівцями 26,9 %.

13,5 % вважають, що шляхом вивчення наукових досліджень, проведених у цьому випадку.

Доцільно зазначити, що незважаючи на низку проблем у межах кримінальних проваджень, підвищення професіоналізму слідчих в умовах війни вимагає особливого підходу, який містить освіту та тренінги. Слідчим необхідно регулярно проходити спеціалізовані тренінги, які охоплюють воєнні злочини, збирання доказів, а також навички першої допомоги та безпеки. Комунікація та взаємодія: важливо вміти ефективно спілкуватися з військовими, правоохоронцями та цивільними, дітьми які в умовах війни постраждали від насильства, для повноцінного збору інформації та правильного алгоритму ведення кримінального провадження. Психологічна стійкість: робота в умовах війни є стресовою, тому слідчим потрібно розвивати стресостійкість та вміння керувати емоціями. Ознайомлення з сучасними технологіями, зокрема кібербезпекою та цифровими методами розслідування, є ключовим для ефективного результату.

На Вашу думку, які з вказаних чинників впливають на вчинення кримінального правопорушення?

До основних чинників, які впливають на вчинення кримінального правопорушення, на думку респондентів, належать 30,8% соціальні побутові негаразди в сім'ї; де вчинено кримінальне правопорушення;

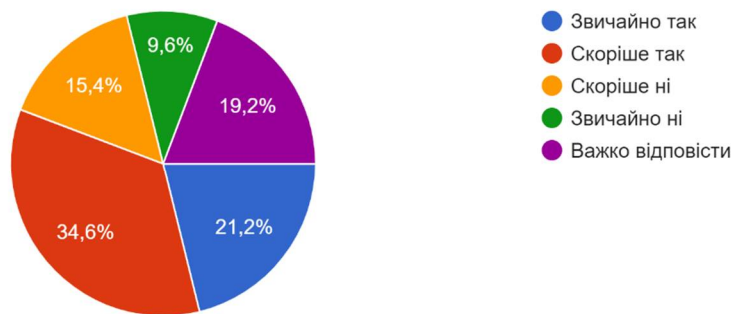
19,2 % алкоголізм (наркоманія) батьків (одного з батьків); 17,3 % недосконалість механізму забезпечення захисту прав дитини, відсутність дієвого механізму реагування на факти неналежного виконання батьківських (опікунських) обов'язків; 9,6 % військова агресія рф та перебування окремих територій під окупацією.

На нашу думку, збільшення постраждалих осіб від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, пояснюється такими факторами: замовчування таких кримінальних правопорушень, що дає можливість кривдникам вчиняти насильство та не перейматися за можливі

наслідки погіршення і нестабільність соціально-економічного життя; пропаганда у засобах масової інформації насильства та жорстокості; поширення алкоголізму і наркоманії; негативні тенденції у демографічній сфері в умовах війни.

2. Правове регулювання

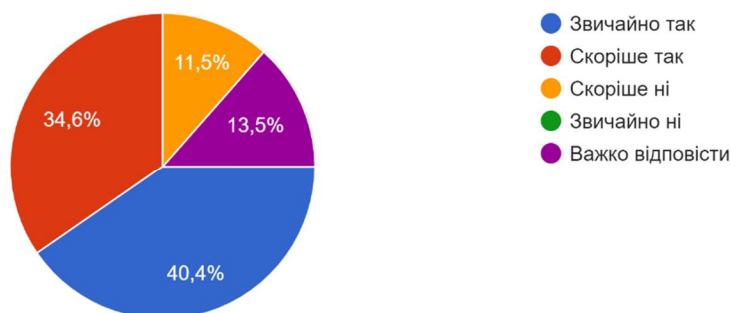
На Вашу думку, чи треба внести зміни до ст. 166 КК України, зокрема виключити обов'язкову ознаку «злісний»?

Стаття 166 Кримінального кодексу України стосується злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. Щодо змін, які можуть бути внесені до цієї статті, зокрема щодо виключення обов'язкової ознаки «злісний», 34,6% вважають імовірно так; 21,2% – звичайно так; 19,2% – не визначилися з відповіддю. 15,4% – імовірно ні, 9,6% звичайно ні.

Проаналізувавши відповіді, можна зробити висновок, що більше половини респондентів схилиються до думки внесення змін до статті 166, уточнення термінології для забезпечення більшої ясності щодо того, що вважається злісним невиконанням обов'язків та запровадження додаткових заходів захисту для потерпілих, особливо в умовах війни, де діти та особи, що потребують опіки, можуть бути особливо вразливими.

На Вашу думку, чи треба внести зміни до ст. 166 КК України, зокрема розкриття (конкретизація) поняття «тяжкі наслідки»?

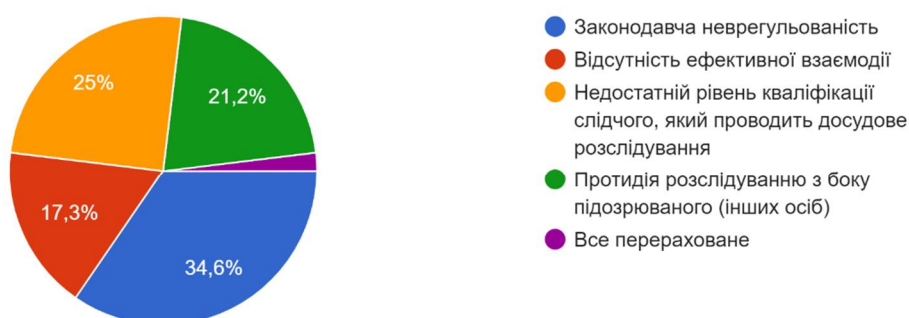

ДОДАТКИ

Зміни, які можуть бути внесені до аналізованої норми, на думку респондентів, зокрема щодо розкриття поняття «тяжкі наслідки» – 34,6 % вважають імовіріше так; 40,4 % – звичайно так; 13,5 % – не визначилися з відповіддю. 11,5 % імовіріше ні.

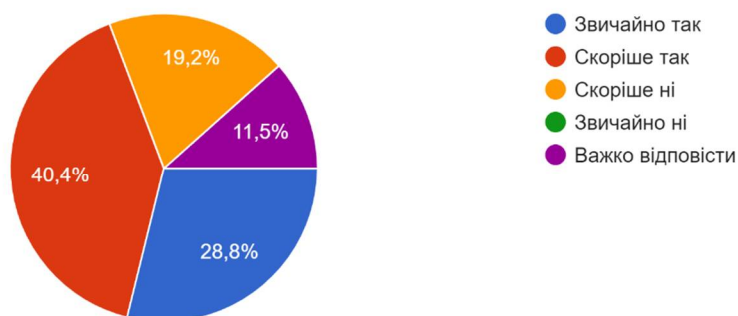
Як наслідок, доцільно зазначити, що більше половини респондентів схиляються до думки внесення змін до статті 166 КК України, а саме **уточнити термінологію, щоб забезпечити більшу ясність** щодо поняття «тяжкі наслідки», **запровадити додатковий захист для постраждалих, особливо вситуації війни, коли діти є особливо вразливими.**

Які, на Вашу думку, фактори перешкоджають проведенню якісного досудового розслідування проваджень вказаної категорії?

Головним фактором, що перешкоджає проведенню якісного та ефективного досудового розслідування проваджень вказаної категорії, є законодавча неврегульованість – 34,6 %; відсутність ефективної взаємодії – 17,3 %; недостатній рівень кваліфікації слідчого, який здійснює досудове розслідування – 25 %; протидія розслідування з боку підозрюваних – 21,2 %.

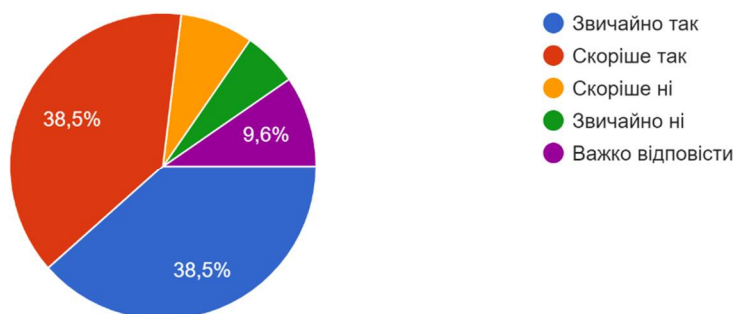
Чи вважаєте Ви, що під час здійснення кримінального провадження права неповнолітніх учасників провадження достатньо захищені?

Важливим аспектом захисту прав неповнолітніх учасників провадження є те, що перешкоджає проведенню досудового розслідування проваджень вказаної категорії є законодавча неврегульованість 34,6%; відсутність ефективної взаємодії 17,3 %; недостатній рівень кваліфікації слідчого, який

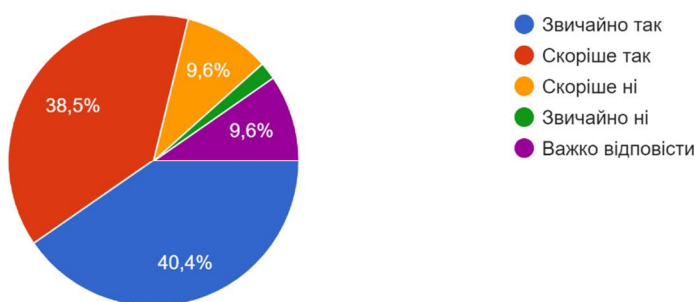
проводить досудове розслідування 25%; протидія розслідування з боку підозрюваних 21,2 %.

На Вашу думку, чи треба доповнити КПК України нормами щодо необхідності проведення обов'язкової перевірки заяв, повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення щодо неповнолітньої особи?

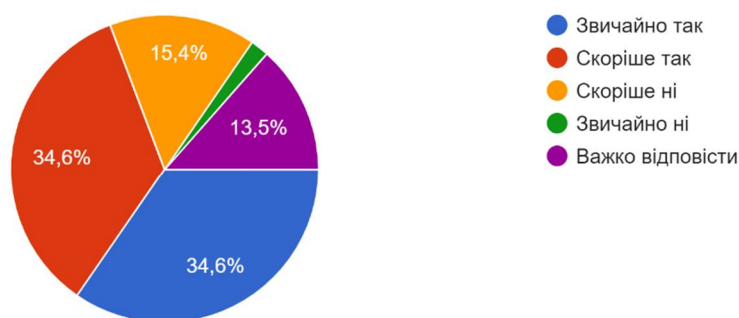
Щодо змін, які можуть бути внесені до КПК України, зокрема нормами щодо необхідності проведення обов'язкової перевірки заяв, повідомлень про кримінальні правопорушення щодо неповнолітньої особи 77 % опитаних респондентів висловили позицію, що звичайно потрібно вносити доповнення до КПК України, 9,6% не визначились з відповіддю; 13,4 % висловили позицію про те, що ймовірно не потрібно вносити зміни.

На Вашу думку, враховуючи вікові та психологічні особливості неповнолітніх, чи є необхідність в удосконаленні законодавчих норм щодо забезпечення їх прав та законних інтересів під час здійснення кримінального провадження?

40,4 % опитаних працівників уповноважених органів досліджуваної сфери стверджують, що необхідно удосконалювати законодавство під час здійснення кримінального провадження з урахуванням вікових, психологічних особливостей неповнолітніх, 38,5% також підтвердили позицію щодо доцільності внесення змін до законодавства. 21,1 % висловлюють позицію щодо непотрібності удосконалення законодавства.

Чи є необхідність передбачити додаткові обов'язки представникам, законним представникам неповнолітнього щодо їх участі у кримінальному провадженні?

Законні представники неповнолітніх відіграють важливу роль у їх захисті та інтересах. Особи, які можуть бути як законні представники, включають батьків, опікунів або осіб, які мають відповідний адміністративний акт. Важливо, щоб законні представники виконували свої обов'язки належним чином, забезпечуючи захист прав та інтересів дітей. Тому 69,2 % вбачають необхідність передбачити додаткові обов'язки законним представникам неповнолітнього щодо їх участі у кримінальному провадженні, 30,8 % респондентів не визначилися з відповіддю.

Які, на Вашудумку, чинники призводять до високого рівня латентності злочинів вказаної категорії?

48,1 % респондентів відповіли, що до чинників, які призводять до високого рівня латентності злочинів вказаної категорії, належить страх потерпілого, що представниками влади не буде вжито дієві заходи щодо захисту прав потерпілого, також досить значний відсоток респондентів, а саме 25 % надали відповідь щодо відмови одного з подружжя повідомляти правоохоронним органам про вказані факти, та 13,5 % – страх суспільного осуду.

Які, на Вашудумку, найпоширеніші способи вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України?

Які, на Вашудумку, найпоширеніші способи приховування вчиненого злочину, передбаченого ст. 166 КК України?

Серед найпоширеніших способів приховування вчинення злочину, передбаченого статтею 166 КК України, на думку опитаних, є: 44,2% – надання недостовірної інформації про обстановку події, 30,8% – вплив на потерпілого (свідка) з метою примушування до надання неправдивих свідчень.

3. Слідчі (розшукові) дії

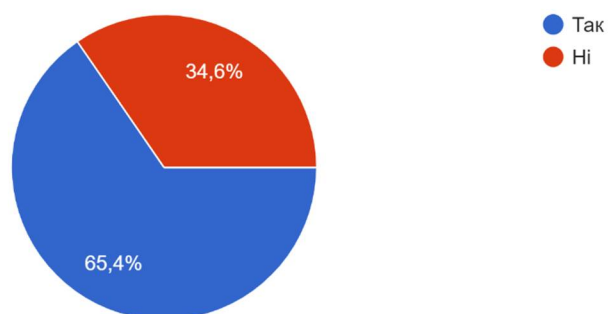
Які, на Вашудумку, відомості про подію вчиненого злочину необхідно встановити на початковому етапі досудового розслідування?

ДОДАТКИ

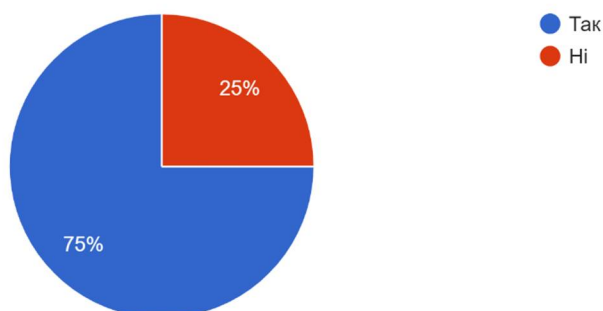
Серед опитуваних найбільший відсоток відомостей про подію вчиненого злочину необхідно встановити на початковому етапі досудового розслідування зазначили спосіб вчинення – 30,8 %, 15,4 % – відомості про обстановку вчинення, і 11,5 % – час вчинення злочину.

Чи завжди у справах вказаної категорії складається план досудового розслідування?

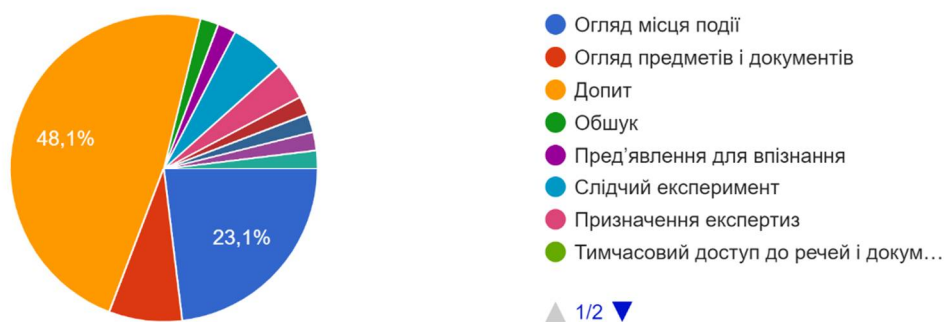
На питання, чи завжди у справах складається план, 65,4% відповіли так, лише 34,6 % опитаних респондентів надали негативну відповідь.

Чи вважаєте Ви, що складання письмового плану є обов'язковим у справах цієї категорії?

Обов'язковим складанням плану вважають 75% опитаних респондентів, а 25% вважають, що план складати не потрібно.

Вкажіть, які слідчі (розшукові) та процесуальні дії у справах цієї категорії звичайно проводяться?

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією респонденти вважають – допит – 48,1 %, 23,1 % – огляд місця події, 2–10 % – це призначення експертизи, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент.

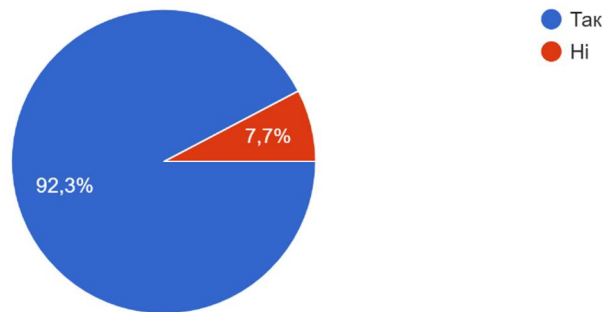
Вкажіть умови, які сприяють успішному проведенню слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень?

Основною умовою, що сприяє успішному проведенню СРД, на думку опитаних, є 30,8 % – своєчасність ухвалення рішень щодо їх проведення, 25 % – всебічна і ретельна перевірка, 21,2 % – правильне застосування тактичних прийомів та їх комплексність, 11,5 % – використання спеціальних знань.

ДОДАТКИ

Чи є необхідність у використанні спеціальних знань під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України?

Переважає більшість респондентів на питання, чи є необхідність у використанні спеціальних знань під час розслідування злочинів, кваліфікованих за ст. 166 КК України, відповіли у 92,3% так, і лише 7,7% вважають, що спеціальних знань не потрібно.

Які, на Вашудумку, обставини або відомості впливають на призначення того чи іншого виду експертизи?

Інформація про спосіб вчинення злочину становить 42,3 % наданих відповідей опитаних щодо обставин, які впливають на призначення виду експертизи, 32,7 % – становить відомості про обстановку вчинення злочину та 23,1 % відомості про особу потерпілого або злочинця.

З якими проблемними питаннями Ви стикались в разі призначення судово-медичної експертизи під час розслідування цих проваджень?

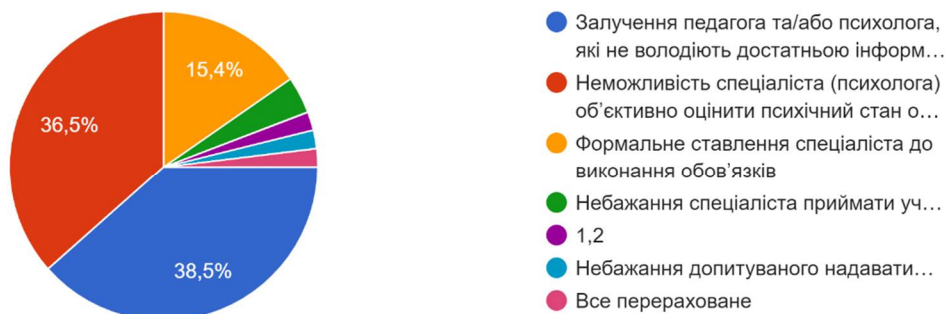

З якими проблемними питаннями Ви стикались під час залучення спеціаліста для проведення огляду трупа?

Під час залучення спеціаліста для проведення огляду трупа 40,4 % респондентів вважають, що неможливість оперативного прибуття на місце події є найпоширенішою проблемою, далі домінує у 25 % формальне ставлення спеціаліста до виконання своїх завдань, і 17,3 % опитаних вважають небажання осіб брати участь в огляді.

Які чинники, на Вашудумку, негативно впливають на результати допиту малолітнього (неповнолітнього) потерпілого?

Головним чинником, що негативно впливає на результат допиту неповнолітнього потерпілого, респонденти вважають залучення педагога або психолога, які не володіють ситуацією – 38,5, далі, а саме у 36,5 % опитаних надали перевагу неможливості спеціаліста об'єктивно оцінити психічний стан дитини.

4. Профілактика

З яких джерел Ви отримуєте інформацію про детермінанти злочину, передбаченого ст. 166 КК України?

Основним джерелом отримання інформації про детермінанти злочину, передбаченого ст. 166 КК України, респонденти вважають у 46,2 % – інформацію, отриману під час допиту потерпілого, 25 % – інформацію, отриману під час допиту свідків та 23 % – інформацію, отриману під час допиту підозрюваного.

Які Ви можете вказати види профілактичної діяльності, що застосовуються під час розслідування злочину, передбаченого ст. 166 КК України?

Щодо видів профілактичної діяльності, які застосовуються під час розслідування аналізованого складу, переважна більшість респондентів, а саме у 26,9 % вважають проведення СРД, 25 % вважають дієвою профілактикою саме проведення інформаційної кампанії щодо попередження вказаного злочину, також 13 % висвітлення в медіа та інші.

Наукове видання

Кривопис Олександр Григорович

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛІСНОГО
НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ
АБО ЗА ОСОБОЮ, ЩОДО ЯКОЇ ВСТАНОВЛЕНА
ОПІКА ЧИ ПІКЛУВАННЯ**

Монографія

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Редактор *О. Ю. Чижевська*

Підп. до друку 29.12.2025. Формат 60×84/16. Гарнітура – Times New Roman.
Друк – цифровий. Ум.-друк. арк. 13,49. Обл.-вид. арк. 14,40.
Наклад – 15 прим. Зам. № 12/25-м

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідectво про внесення до державного реєстру видавців ДК № 8112 від 13.06.2024